

گوتم بدھ، او د مت ارتقائي سفر ته يوه لنډه کتنه

کله چې مورې مذاهبت ته گورو نو دا پر دوو قسمو تقسیمېدلای شي، یو هغه چې پوهان ورته د سامي (اسماني) مذاهبت نوم ورکوي لکه يهودیت، نصرانیت (مسیحیت) او دین اسلام. او دویم هغه مذاهبت کوم ته چې غیر سامي، یعنې هغه مذاهبت لکه هندومت، جین مت، دراوړي مت، کنفیوشس، شیو مت، مظاهرپرست، لمرپرست، ځناورپرست، آتشپرست، سپوږمۍ پرست، او ستوري پرست.

مولاناسید ابوالاعلی مودودي په دې هکله د مذهب تعریف داسې کوي. "په نړۍ کې چې څومره مذاهبت دي هغه خو یا د یو کس په نامه یا د هغه قوم په نامه نومول شوي دي په کوم قوم کې چې هغه مذهب زېږېدلی دی. لکه عیسائیت، چې نسبت یې د عیسی سره تړل کېږي، بدھ مذهب ته په دې بدھ مذهب ویل کېږي ولې چې د هغه بنسټ ایښوونکی مهاتما بدهدی، د زردشتي مذهب نوم په دې دی چې د هغه تعلق د زردشت سره و، یهودي مذهب په یوه مخصوصه قبيله کې وزېږېدی چې نوم یې یهودا و، خو ماسواي د اسلام."

د عدم تشدد د فلسفې او د دې بودهي مذهب بنسټ ایښوونکی چې څېړونکي ورته د ختیځ دروېش هم وائي "گوتم" نومي ځوان چې د شمالي (قطبي) هندوستان ریاست، کپل وستو کې غالباً ۵۶۳ ق، م یا ۵۶۸ ق، م کې په لمبيني نومي ځنگله کې زېږېدلی، دراجا سده هن (شده دهن) زو، د ورنوم یې مایا او نندن زو، چې ساکي (د زردده د زوکړي

پراوومه مړه شوه. دده یونوم چي د خاندان له خوا ورکړل شوی دی، گوتنم دی. زیاتره مؤرخین چي په کوم نامه دده یادونه کوي هغه "سدهارتهه" دی. سدهارتهه یعنی کامیاب او کامران. انگرېز مؤرخ مائیکل هارټ په خپل کتاب "سو عظیم انسان" کي د گوتنم بدهه نوم "سدهارتهه" کاري او "گوتنم" دده ذات نوم بښي. لاکن د اوسني تحقیق نه دا ثابتېږي چي دده اصل نوم گوتنم ؤ. نور صفاتي نومونه لکه، جودهه، یعنی روښانه ضمیر لرونکی، سکيا موني (د سکيا خاندان راهب، عابد) سکيا سمها (د سکيا خاندان شیر) او نور نومونه هم لري.

ده په ځوانۍ کي ډېر علوم زده کړي وو، لکه په سنسکرت کي يې ډېر مهارت درلود، ويدونه يې ټول په یاد زده وو. کله چي د ۱۸ یا ۱۹ کالو شونويي ديشودهره (يسودهره) نومي جینی سره واده وکړ. بیالس کاله وروسته دده یوزوی وزوکېدی چي نوم يې "راهل" ؤ.

کله چي ده خپل پدري مذهب یعنی هندومت ته وکتل نو يې له دې مذهب سره شدید اختلاف پیدا شو. په هندومت کي بت پرستي، غلام بادار، او داسي نوري خامیاني وې چي ده ورسره اختلاف درلودی. ییاد ډېر غوراو فکر وروسته ده د یو جلا مذهب یعنی د برهمني مذهب اصلاح شوي مذهب بنسټ کېښودی. حالانکي دی د یو لوی محکمه وال زوی ؤ، د شهزاداگانو غوندي اوسېدی، خو بیا هم د مذهب سره تړاؤدی دې ته وهڅوی چي د عامو خلگو یعنی ذات پات، غلام بادار پرته یو داسي فکر منع ته راوړي چي د دې ټولو گنجائش نه وي پکښي.

مولانا سید ابوالاعلیٰ مودودي^د بده مذهب په هکله وایي چې "له ننه څخه دوه نیم زره کاله مخ کي انساني فکر تردې حده ترقي کړې وه چې هغه خپله یو مشترکه مذهب غوښتو. بده مت اگرچې یو پوره مذهب نه ؤ او صرف یو څه اخلاقي اصول یې درلودل، لکن دا مذهب د هندوستان نه راوتی او یوې خواته جاپان او منګولیا او بلې خواته افغانستان او تر بخاره خور شو. د دې مذهب خورونکو دا مذهب تر لېري لېري هېوادونو پوري ورساوه."

مذهب که سامي وي که غیر سامي، خو په پیل کي ورته ډېري ستونزي پېښېږي. ده راج محل، د شهزادگانو غوندي ژوند، خپل لس کلن ازدواجي ژوند او زوی یې پر خپل غیر سامي مذهب قربان کړل او په ځنگله کي یې د پیل (بر)¹ د ونې لاندې مراقبه پیل کړه.

مؤرخین لیکي چې ده په لومړي سر کي د څو ملګرو سره شپه کاله د گیا په ځنگله کي وجود ازاری (جسماني ریاضت) پیل کړه، د وخت په تېرېدو سره د گوتنم وجود نه خوراک او ډېري کمزوری له کبله وچ ډنډر شو او پرده به بې هوشي راتله. بیا ده دا لازه ترک کړه او مراقبه یې پیل کړه. په لومړي ځل ده په ځنگله کي اووه ورځي د پیل (بر) د ونې لاندې مراقبه پیل کړه. پراوومه ورځ دې نتیجې ته ورسېدی چې انسان په درو څیزونو سره تل غمزه وي او دا غم دی د ژوند په خوند نه پوهوي. لکه د سپین

¹ حامد عبدالقادر د انځر ونه یادوي

ريږي توب غم، د ناروغۍ غم او د مرگ غم. که انسان له دې درو غمو ځان خلاص کړي نو به د ژوند په خوند پوه شي.

هم دې درو نقطو دى د ځنگله و خواته و شپى، چي د دې درو نقطو د درملني اسباب و مومي. وروسته د ه پلويان (بهکشوان) پيدا کړل چي د ده سره د ده په فکر کي ملگري شول. دې پلويانو د ده د (بده) نوم ورکړى چي معنایې د هغه چاده چي روحاني علوم يا پت علوم يي تر لاسه کړي وي. د سنسکرت له اړخه د بده معنا "پر نوريان منير" ده. خو نور مورخين د بده معنا د بيدار، روښانه ضمير لرونکي يا د عارف سره کوي.

په هندومت مذهب کي ذات پات، د ډېرو خدايانو تصور، بت پرستي او داسي ډېر څه وو چي گوتنم يې مخالفت کاوه. په بده مذهب کي د خداى تصور، روح او د فرښتو هيڅ يوه خبره يا فکر نشته، هم په دې وجه د هندومت مذهب ځپلو خلگود د ه و مذهب ته هر کلی وکړ، او په کي شاميلېدل يې پېل کړل. بده مذهب دومره تېز په شمالي (قطبي) هندوستان کي خورشو چي هيڅ عقل يې نه تسيلموي. د مذاهبو په تاريخ کي دا غير سامي بودهي مذهب، واحد مذهب دى چي ډېر ژر يې وده وکړه، او د شمالي هندوستان نه د باندي و نورو هېوادونو ته منتقل شو.

که مور وگورو نو پردې مذهب د هندومت شديد غلبه ده. په دې کي تر مذهب زيات پر فلسفه باندي زور اچول شوى دى. په دې مذهب کي چي کوم احکام ډېر سخت وو او برهمنو هغو ته گوته نيوله هغه د تزکيه نفس، مطالعه، غور و فکر او مراقبه وه. په دې مذهب کي يوه خامي د برهمنو له خوا دا هم وه

چي دۀ ټول خدايان رټلي وو، لاکن هغه يي مسلوب الاختيار ضرور گڼلي وو.

دۀ د هندوانو آواگون² عقیده د لږتبدیلی وروسته خپله کره چي تعليمات يي د هندومت په خوا ورته شو. دۀ د هندومت مذهب ویدونه چي برهمنو به ورته سامي ویلو، خخه بالکل انکار وکړو. حالانکې دا ویدونه دۀ په یاد زده کړي وو. دۀ به ویل چي دا ویدونه سامي نۀ دي، دۀ په څلور سره ویدونو کي د سام وید، رېگ وید او یجر (ایجر) وید ذکر کړی دی. د څلورم وید، اتهر وید ذکر يي بالکل نۀ دی کړی.

پردۀ چي کوم الزام د خدای د نۀ منلو و، د هغه په دفاع کي د هندوستان یوازی لیکوال محمد اساعیل هاتف بهوپالي په پیل انداز په خپله مقاله کي چي دۀ په ۱۹۲۳ کي لیکلې وه داسي بیان کړی دی.

"دۀ د گیاه ځنگله کي تر شپږو کالو پوري ریاضت کولو، یوه ورځ دی د انځردوني لاندې له سهاره په خپلو خیالاتو کي ډوب ناست و چي مانسام ناخپه یو وجداني کیفیت پیدا شو، او هغه ته د بد هدرجه تر لاسه شوه، هغه بې واکه په عالم بې خودي کي راولاړ شو او دا یې وویل، ای کالبد خاکی (ځان، یعنی گوتنم) جوړولو والا! ترڅو چي ماته نۀ وې پیدا کړی نو زۀ د ژوند د کشمکش نه تېرېدمه. هغه ټول په درې لږلي حالات وو. لاکن اوس ماته ولیدلې، زۀ امیدوار یم چي تۀ به بیا دا کالبد خاکی نۀ

² آواگون: د یو صورت نه بل صورت اختیارول

جوړوې. ولي چا چي دنروان (فنا) دولت تر لاسه كړو د هغه ټول خواهشات پوره شو.

په دې جملو كې چي د گوتنم د ځلې څه بې اختياره وتلي دي په هغه كې د خدای د منلو اعتراف دی. لاكن وروسته بيا كله هم د ده په ځله د خدای نوم نه راغلو، او د خدای د ذات او صفاتو په هكله يې كله هم خپل پلويانو ته څه ونه ويل.

بهوپالي صاحب دا ثابتول غوښتل چي گوتنم پخپله د خدای منونكی و، لاكن د ده د ژوند يا تعليماتو په هغه دور كې نه ليكل كېدل دا سوال منځته راوړي چي كېدای شي گوتنم د خدای په هكله ډېر څه وييلې وي خو د تعليماتو د نه ليكل كېدو په وجه تر اوسه نه دي څرگند شوي. او بيا ټول مؤرخين په دې متفق هم دي چي گوتنم د خدای د تصور او د روح منونكی نه و او نه د ده په ژوند كې د ده افكار ليكل شوي وو. د ده د مرگ نه وروسته د ده د پلويانو تر منځ پر بعضو مسئلو باندي جگړې پېل شوې، بيا دوی يو ځای چي نوم يې "راجاگاه" و ټول جمع شول، دا راجاگاه "مگده" ته نژدې ده. د ده پلويانو بودهي تعليمات بيان كړل، په هغو كې د ده يو شاگرد چي نوم يې كساياپا kasayapa يا غالباً كساپا و د بودها فلسفيانه اقوال بيان كړل. بيا چي كوم د ابي دهرم پتيكا abhidharma په نامه مشهور شو.

د ده دويم شاگرد او پالي upali د نظم ضبط اصول او قوانين بيان كړل، دا بيا وروسته ونياپتيكا vinaya په نامه مشهور شو. د گوتنم مشهور شاگرد انند هغه و پناوي خلگوته و كړې چي گوتنم وخت پر وخت كړي وې. وروستو دا د سوتا sutta په نامه مشهور شو.

لاکن دا ټول مجلس هغه وخت هم نه وليکل شو، بيا د اشوک ۲۴۲ق، م په زمانه کي دا حکم منع ته راځي چي دا مقدس قوانين دي وليکل شي. په پيل کي صرف دوه قوانينه وليکل شول، يعني وناپتيکا (vina patika) او سټاپتيکا (sutta patika).

په وناپتيکا کي دراهبانه ژوند اصولونه بيان شوي دي چي معنایي د "هدايت ټوکړی" ده. او په دويم قانون کي د گوتيم وپناوي وليکل شوې. وروسته د هغې د درپيمي حصې اضافه هم وشوه، يعني د ابي دهرم پتيکا. دا درې سره حصې يې يو ځای کړې او نوم يې د "تري پتيکا" کښېښودى.

د گوتيم کتابونه په پالي ژبه کي وو. هغه په دې چي دا ژبه هغه وخت عوامي ژبه وه، او د برهمنود اعلى طبقې د ژبي سنسکرت پر ځای يې په پالي ژبه کي خپل تعليمات خواره کړل. د هغې نه وروسته دا کتابونه د هندوستان په بېلابېلو ژبو کي وژباړل شول چي د هغې په وجه د پر بدلون مخي ته راغى. دا کتابونه نن هم شته خو اختلاف پکښي ډېر دى.

يو بل کتاب چي دهم پد dhammapadas نومېدى د عامو خلگو د پاره دى، چي د پورته ذکر شوو کتابونو خاص نکات په کي رانقل شوي دي. په دې دهم پد کي ۳۷۷ق، م د راجاگاه د کونسل (غونډي) ذکر شته خو د اشوک د دورې د کونسل ذکر نشته.

د تري پتيکا نه علاوه د گوتيم په ژوند نور کتابونه هم ليکل شوي دي، لکه جهیکا jatkas. د دې نه علاوه للت ستانه

lalitvistana هم یو کتاب دی چې په دې کې د گوتنم د لوبو مفصل ذکر موجود دی.

مؤرخین او د مذهب عالمان دا لیکي چې د گوتنم مقدس کتاب تري پتيکا د مذهب د طالب علمانو د پاره پر سخت دی. هغه په دې چې په دې کتاب کې دا نه معلومېږي چې کوم اقوال د گوتنم خپل دي او کوم بیا وروسته اضافه شوي دي.

زما په خیال د دې مذهب په خورېدو کې د دې مذهب خوش بختي دا وه چې دا مذهب اشوک باچا ۲۷۳ ق، م څخه تر ۲۳۳ ق، م خپل کړو. کله چې اشوک د خپل سلطنت د ودې د پاره پر کالنگه نومي سيمي چې د هندوستان ختيځ سمندري ساحلي علاقې مهاندي گوداوري او د کرشاندیو په منع کې وه، حمله وکړه نو په دې جنگ کې یونیم لکه انسانان قید، یو لکه مړه او تردې زیات له غمه په خپل مرگ مړه شول. د دې جنگ خونې اثرا توپر اشوک باندي ډېره لویه اغېزه وکړه. د دې رجحان د مذهب پر خوا شو، د مرگونو نه یې کرکه پیدا شوه او بیا د جنگ نه کولو لوظیې وکړو. سم د لاسه یې بده مذهب خپل کړ، د دې مذهب سرکاري مذهب وگرځاوه او د بودهي مذهب تعلیمات یې په ټول هند کې خواره کړل، پر ډېرو یې کتبي وليکلې. د دې ډېر لیکونو څخه دا ظاهرېږي چې هغه وخت بدهمت ډېر ساده ؤ. اشوک د دې د زوکړې حای ته ورغی او هلته یې د دې په هکله یو یادگار تعمیر کړ.

د اشوک په دور کې ډېر برهمن دې مذهب ته داخل شول. اشوک درېیم کونسل په ۲۵۰ ق م کې راوغوښت، او د بودها په مذهب کې یې څه ناڅه بدلون راوست. اشوک د هند د باندي ډېر مبلغین د بدهمت مذهب د خورولو د پاره ولېږل چې په هغو کې د

ده خپل زوی انند، ورور میندر او سکه خور سنگھامتر شامل وو. د اشوک په زمانه کې بدھ مذهب تر سهېلي هند، لنکا پوري، بيا تر منځنۍ آسيا او ختيځ آسيا تر هېوادونو پوري خور شو.

د اشوک نه وروسته کنشکا باچا (kanshaka) دې مذهب ته نوره وده ورکړه. ده د بودهيانو څلورم کونسل راوغوښت، په کوم کې چې د بودهي مذهب په حواله تشرېحي او تفسيرې کتابونه وليکل شول. د اتمې صدۍ عيسوي پوري بودهي مذهب د هند په زياته برخه کې خور شو. تر دې له مخه په پنځمه صدۍ عيسوي کې چيني سياح فاهيان هند ته راغی. هغه ليکلي دي چې د هندي او بودهي عالمانو تر منځ ډېر فرق دی، خو د دواړو عبادت خانې يو بل ته ډېرې نژدې دي.

سلاويه siladis نومي دقنوج راجايو کونسل راوغوښت کوم چې په ۶۳۴ عيسوي کې جوړ کړل شو. او راجاد گيا ه سره نژدې يوه خانقاه جوړه کړه، په کوم کې چې به د بدھ مذهب عالمان او طالب علمان په درس او تدريس کې مشغوله وو. کله چې په اوومه صدۍ عيسوي کې چيني سياح هيون تسنگ د هند دوره وکړه نو په هغه دوره کې د برهمنو څه ناڅه زور زيات وو، خو په سهېلي هند کې بدھمت غالب و.

د وخت په تېرېدو سره د هندومت، جين مت او بدھمت تر منځ تعلقات خرابېدل پيل شول. بدھمت ته تر ټولو زيات تاوان رسونکی شخص کماريلابھت kumarila bhutta و. بيا په اتمې صدۍ عيسوي کې شنکر آچاريه ۷۸۸ عيسوي څخه تر ۸۲۰ عيسوي پوري په ډېره منظمه توگه د دې مذهب مخالفت وکړ. د دې مذهب پرمونکو باندي يې ظلمونه پيل کړل، هم په دې

وجه د دې مذهب منونکو په نورو بهرني هېوادونو کې پناه اخستلو ته مجبوره شول. او دېر خلگ د خان د بچ کېدو په خاطر په جين مذهب ورگډ شول. تريوولسمې صدې عيسوي پوري بدهه مت تر اړيسه او کشمير پوري محدود شو. او بيا يې په ۱۱۰۲ عيسوي کې په کشمير کې هم خاتمه وشوه. په مگده (بهار) کې د اسلام تر راتگ پوري لاؤ خوييا تقريباً دا مذهب د هندوستان د کرامتي خاوري نه کډه وکړه.

آيا گوتنم ذوالکفل دی؟

ماد گوتنم د زوکړې، خاندان، مور و پلار، بنسټي، زوی او د مت په هکله، لنډه جاج واخستو، اوس به راشوهغه خبرې ته چې د ده سره په اسلامي تاريخ کې تړلې ده، يعنې د "ذوالکفل" ټکي، چې دېرو علماؤ کارولي دي. د شلمې صدې لیکوال حامد عبدالقادر په خپل کتاب "بدهه فلسفي، حيات و فلسفه" کې دا خيال ظاهروي چې په قرآن مجيد کې دوه ځله (سورة ص او سورة انبيا) کې چې د ذوالکفل يعنې "کفالت کولو والا سپری" نوم راغلی دی، کوم څوک چې د صالحين او صابرين په نامه هم ياد شوی دی، دا په اصل کې د گوتنم بدهه و خواته اشاره ده. ځيني علماء بيا ذوالکفل د بني اسرائيل د قبيلې حزقيل يادوي، لاکن حامد عبدالقادر د دې وضاحت داسې کړې دی چې کفل د کپلا معرب³ شکل دی کوم چې د کپيلا وستو مخفف دی. عبدالقادر دا هم ليکي چې په قرآن مجيد کې چې کوم د انجیر (انجر) ذکر دی (والتين، ۵-۹۵:۱) هغه هم د بدهه د فلسفي حواله ده. ځکه چې

³ معرب: د بلي ژبې هغه ټکي چې د عربي ټکي يې ځيني جوړ کړي وي

گوتنم ته "روښان ضميري" د انځر تروني لاندې تر لاسه شوه. د ډېرو علماؤ له دې دليل سره اتفاق دی او هغو دا دليل هم وړاندې کړو چې په اوومه صدۍ عيسوي کې نامتو مسلمان مؤرخ البېروني بده فلسفي ته نبي ويلي دي. لاکن نور اهل فکرييادا دليل نه مني او هغه وايي چې، البېروني محض دا خبره کړې وه چې په هندوستان کې خلگ و بده فلسفي ته نبي وايي.

د نوموړي محقق سعد الله جان برق صاحب سره په يوه مرکه کې د گوتنم په هکله داسې خبره منع ته راغله چې ذکر يې ضروري گڼم. د برق صاحب د وينا مطابق چې گوتنم په اصل کې په سوات کې زېږېدلی دی نه چې په نېپال کې. کپل ټکی په اصل کې "کبل" دی چې د سوات يوه علاقه ده چې اوس هم شته. وستو هم هغه د سنسکرت "سواستو" ټکی دی چې په رېگ وېد کې د سوات د پاره کارولی شوی دی. دی مخ ته زياتوي چې تشدد په دې پښتني غره ايزه سيمه کې زيات وو چې گوتنم يې مخالفت د عدم تشدد په ناره پېل کړو. (والله العالم)

د ځينو علماؤ بيا دا خيال دی چې بدهيان چې د کوم بدها "متریه بده" (رؤف او رحيم) شخصيت دراتلو ذکر کړی دی هغه حضرت محمد دی، ولي چې حضرت محمد ته الله پاک په قرآن کریم کې، د سورة توبه په آيت ۱۲۸ کې رؤف او رحيم ويلي دي.

آيت: لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ (۱۲۸) سورة توبه

ژباړه: خلگو! تاسو له، له تاسو څخه د الله رسول راغلی دی په کوم چا چې ستاسو تکليف ډېر سخت تېرېږي، څوک چې

ستاسو د نېنگرې غوښتونکی دی، څوک چې پر مسلمانانو ډېر شفیق او مهربان (رؤف او رحیم) دی.

اوس د هغه آیات مبارک مفهوم راځلو د کوم چې حامد عبد القادر حواله ورکړې وه. په تفسیر ابن کثیر د سورة انبیاء د آیت ۸۵ او ۸۶ په هکله په تفسیر کې امام حافظ عماد الدین ابوالفدا ابن کثیر داسې فرمایلي دي:

آیت: **وَإِسْمَاعِيلَ وَإِدْرِيسَ وَذَا الْكِفْلِ كُلٌّ مِنَ الصَّابِرِينَ (۸۵) وَأَدْخَلْنَاهُمْ فِي رَحْمَتِنَا إِنَّهُمْ مِنَ الصَّالِحِينَ (۸۶)**
سورة انبیاء

ژباړه: - " او اسماعیل او ادريس او ذوالکفل دا ټول صابرين خلگ وو. مور دوی په خپل رحمت کې داخل کړل، دا خلگ ټول نېکان وو.

زه د دې دواړو آیاتونو تفسیر د ابن کثیر نه بشپړه راځلم چې دا ټولي خبرې سمې واضح شي.

تفسیر، ژباړه: - " ذوالکفل نبي نه بلکې بزړگ

ؤ، حضرت اسماعیل د حضرت ابراهيم زوی ؤ. په سورة مريم کې د دوی واقعه بيان شوي ده. د حضرت ادريس عليه السلام ذکر هم تېر شوی دی. ذوالکفل خو بظاهر نبي معلومېږي، ولي چې د نيانو په ذکر کې يې نوم راغلی دی. او خلگ دا وايي چې دی نبي نه ؤ بلکې يو صالح سړی ؤ او د خپلي زمانې باچا ؤ. ډېر عادل او با مروت ؤ. امام ابن جرير په دې کې توقف کوي. فالله عالم.

مجاهد فرمايي چې دا يو نېک بزړگ ؤ، او د خپلي زمانې د نبي سره يې عهد پيمان (لوظ) کړی ؤ او پر هغه قائم ولاړ ؤ. په قوم کې

به یې عدل او انصاف کولو. مروی دی چې کله حضرت یسع علیه السلام ډېر سپین زېری شو نو یې اراده وکړه چې په خپل ژوند کې یې خلیفه کړم، او وگورم چې هغه څنګه عمل پرې کوي. خلګ یې راجمع کړل او ورته یې وویل؛ درې خبرې چې کوم سړی ومني زه به هغه ته خلافت سپارم.

ټوله ورځ دې روزې نیسي، ټوله شپه دې په ولاړه (قیام) تېروي او کله دې هم غصه نه کوي. هیڅوک نه ودرېدو، یو سړی چې خلګو پر هغه باندي د کمزوره گمان کوو ودرېدو او وې ویل چې زه دا پوره کوم. یسع علیه السلام پوښتنه ځینې وکړه چې ته به د ورځې روزې نیسي، د شپې به تهجد کوي او غصه به نه کوي؟ ده ورته وویل "هو". یسع علیه السلام ورته وویل چې ښه سباته به گورو.

دویمه ورځ یې هم داسې د خلګو په مجموعه کې هغه سوال وکړو او هغه سړی ودرېدو. بیا ورته د سبا وویل شو. درېمه ورځ هم د خلګو په مجموعه کې دغسې سوال وشو. بیا هغه سړی ودرېدو. نو دی یې خلیفه جوړ کړو. اوس نو شیطان واړه واړه شیطانان د دې بزرګ د غولولو د پاره رالېږل پېل کړو. لکن د هیچا هیڅ اثر پرې ونه شو. ابلیس خپله راغی، غرمه دا بزرګ د قیلولې (دلبرسات خوب) د پاره پرېوتی لانه و چې دې خبیث د دروازي چټخ (کنډی) وهل پېل کړو. دې بزرګ پوښتنه ځینې وکړه چې څوک یې؟ شیطان په ځواب کې ورته وویل چې زه مظلوم یم، فریادي یم، زما د قوم خلګ ماتګوي، له ماسره یې دا وکړو، هغه یې وکړو. یوه اوږده قصه یې پېل کړه چې د ختمېدو وتې وه. په دغه کې د آرام وخت تېر شو. حضرت ذوالکفل په شپه

او ورځ کي صرف دا وخت به لږ سات د پاره په آرام ویدېدلو. ده ورته وویل چي مازدیگر راشه، زه به ستا انصاف وکړم. اوس چي مازدیگر د فیصلې وخت راغی نو چي گوري دهغه درک هم نشته، تردې چي خپله پسې هلته دلته وگرځېدی، خویو ځای یې هم نه کړو پیدا. پر دویم سهار هم نه راغی. کله چي د غرمې په وخت کي د حضرت د آرام وخت راغی نو دا خبیث بیا رابنکاره شو او دروازه ټکول یې پیل کړو. ده دروازه خلاصه کړه او ورته یې وویل چي ما خواته د پرون مازدیگرو یلي و، زه ستا په انتظار وم، ته راغلې. ده ورته وویل چي حضرت خه درته ووايم، کله چي پرون غرمه زه ستا خواته را روانېدم نو هغوی راته وویل چي مه ځه. مور ستا حق درکوو. زه پاته شوم او هغوی اوس انکار کړی. نوري یې هم اوږدې قصې پیل کړې او دنن خوب هم ولاړی. مازدیگري بیا انتظار وکړو. لاکن هغه بیا نه راغی. درېمه ورځ حضرت یو سړی په دروازه کي ودروی چي گوره یو سړی هم درنه رانه شي. د ناخوبۍ په وجه زما حالت وار په وار خرابېږي. حضرت به اوس ویدېدو چي هغه مردود بیا راغی او چو کیدار هغه راوگرځوو خودی د کړکی نه دننه راغی او دننه نه یې دروازه ډبول پیل کړه. حضرت ولاړ شو او چو کیدار ته یې وویل چي ماتاته ویلي وو چي یو څوک هم مه راپرېږده بیا هم تاد دروازي نه څوک دننه راپرېښي دي. چو کیدار ورته وویل چي زماله خوا خو هیڅوک نه دی درغلی. نو چي کله حضرت په غور سره وکتو نو یې دروازه دننني خوانه بنده ولیدله. حضرت وپېژندو چي دا شیطان دی. هغه وخت شیطان ورته وویل چي؛ اې ولي! الله! مال

تاڅخه و بائله. نه تاد شپې قیام پرېښودو او نه په دې چوکیدار په داسې موقع غصه شوې.

وروسته له دې الله پاک د ده نوم ذوالکفل کېښودو. هغه په دې چي د کومو خبرو ده کفالت اخستی و هغه ده په حای کړې. (ابن ابی حاتم)

د ابن عباس نه هم لږ په د اشان په تفصیل سره دا قصه مروی ده. په هغه کي ده چي د بنی اسرائیلو یو قاضي د مرگ پر وخت و ویل چي له ما وروسته به زما منصب (سرداری) څوک سنبال کړي؟ ده ورته وویل چي، زه. هم له دې کبله د ده نوم ذوالکفل شو.

په دې قصه کي دی چي کله به حضرت آرام کوو نو به شیطان راغی. چوکیدارانو به راوگرځوو خو بیا به هم ده شور کاوه. د دې په وجه به حضرت له خوبه راوینښ شو. داسې دویمه ورځ، درېیمه ورځ یې هم وکړو. اوس نو حضرت له ده سره تللو ته آماده شو چي زه له تاسره هم او ستا حق تاته دراخلم. نو په لاره کي شیطان د حضرت نه لاس خلاص کړو او ځیني منډه یې کړه. حضرت اشعري پر منبر و فرمایل چي ذوالکفل نبی نه و. هغه د بنی اسرائیل صالح سپری و. کوم چي به هره ورځ سل لمونځونه کول. ده غي نه وروسته هغه د داسې عباداتو ذمه واخسته. په دې هغه ته ذوالکفل وویل شو. په یوه منقطع روایت کي د ابو موسی اشعري نه هم دا رانقل شوې ده. په یوه ضعیف حدیث مسند امام بن حنبل کي دی چي په هغه کي د کفل واقعه بیان شوې ده. ذوالکفل نه دي ویل شوي. ډېره ممکنه ده چي د ایوب بل څوک وي. په هغه حدیث کي واقعه داسې ده چي کفل نومي سپری و چي دیوه

ګناه نه يې هم مخ نه اړوو. يو وار دۀ يوې ښځې ته شپېته ديناره ورکړو او هغه يې پر بدکاری (زنا) باندي راضي کړه. کله چې دۀ خپله اراده پوره کولو ته تيارې ونيوله نو ښځه په کپ او په ژړا شوه. دۀ ورته وويل چې ماخو به پر تا څه زور زبردستي نه وي کړي نو بيا د دې ژړا څه معنا؟ هغې ورته وويل چې ما تر ننه د الله يوه داسې نافرمانې نه دې کړې، هغه وخت ماته زما محتاجي دا ورځ را ښکاره کړه. کفل ورته وويل چې ته پريوه ګناه دومره پرېشانه يې؟ حالانکې د دې له مخه تا داسې هيڅ نه دي کړي. په هغه وخت يې هغه ښځه پرېښوده او ځيني جلا شو. او ورته يې وويل چې؛ ورشه دا دينار ماته بڅښلي دي. قسم مي دي په الله وي چې زۀ به د نن نه وروسته د الله يوه نافرمانې هم ونۀ وکړم. د الله شان ته ګوره چې په هغه شپه هغه مړ شي. سهار چې خلګ ګوري نو د دۀ د کور پر دروازه په قدرتي توګه دا ټکي ليکلي شوي وي چې؛ الله کفل وښخولو.

دويم ځل د قرآن کریم په سورة ص ۴۸م آيت کي د ذوالکفل ذکر راغلی دی. الله تعالی په دې آيت مبارک کي فرمايي:

آيت: **وَذُكِرَ اسْمَاءِ يَلِّ وَالْيَسَعَ وَذَا الْكِفْلِ وَكُلٌّ مِنَ الْأَخْيَارِ (سورة ص ۴۸)**

ژباړه: - د اسماعيل، يسع او د ذوالکفل ذکر وکړئ، دا ټول به ترينه خلګ وو.

تفسير، ژباړه: - په ابن کثير کي د دې آيت تفسير صرف دو مړه راغلی دی چي "اسماعيل، يسع او ذوالکفل صلوٰة سلامه عليهم اجمعين د الله تعالیٰ خوښ او په خاصو بندگانو کي وو".

د قرآن کریم د دې دواړو آیاتو نه دا څرگندېږي چي ذوالکفل د الله يو صالح او تقوی داره بنده ؤ. په يو آيت کي يې ذکر د اسماعيل او ادريس عليه السلام سره راغلی او په يوبل آيت کي يې بيا د اسماعيل عليه السلام سره خو دويم ځل ورسره د يسع عليه السلام ذکر راغلی دی. هيڅ يوه داسي اشاره چي ځيني ثابته شي چي گوتنم ذوالکفل دی نه څرگندېږي. دلته د قصص الانبياء (ابن کثير) يوه حواله هم رااخلم چي خبره ښه واضح شي.

د قصص الانبياء په يوروايت کي راځي چي ذوالکفل د ليا (ليه) عليه السلامي زوی ؤ. هغه د يعقوب عليه السلام لور، د يوسف عليه السلام خور او د ايوب عليه السلام کورودانه وه. يعني ذوالکفل د ايوب عليه السلام زوی ؤ.

د قرآن د مبارک آیاتونو د تفسيرونو او د قصص الانبياء د يوې واقعې نه دا څرگندېږي چي ذوالکفل د الله يو ښک صالح او تقوی داره بنده ؤ چي د بني اسرائيلو څخه ؤ. يواځي د هندوستان بهوپالي صاحب چي گوتنم خدای منونکی مني، نور ټول مؤرخين يې د خدای او د روح نه منونکی او د تخليق کائنات په هکله يې چپ گڼي. د دې پورته ذکر شوو خبرو او اسنادو څخه څرگندېږي چي گوتنم بدهه ذوالکفل نه شي کېدای. هان دا کېدای شي چي د هند خلکو و گوتنم بدهه ته ښي ويلی وي. (والله العالم)

تر دې له مخه چې د گوتنم بدهه په اړه خپلي خبري پای ته ورسوم، د بودهي مذهب په هکله په افغانستان کې د موندل شوو مجسمو او په دې خاوره کې د بودهي مذهب د خورېدو په هکله د پوهنوال محمد رسول باوري په زړه پوري معلومات له تاسو سره شريکوم، هغه په خپل کتاب "زمور لرغونپوهنه" کې ليکي چې مشهور چيني سياح هيون تسنگ د بودهاد حقيقي آثارو په لټون د افغانستان تر ننگرهار ولايت جلال آباد (هډه) پوري راغلی و. ده د دې د پاره په هند کې څو مياشتي تېري کړي وې. بيا په ۶۳۰م کال په کندز کې د څه وخت تېرولو وروسته د بلخ، باميان، کاپيسا او لغمان ولايتونو ته هم راغلی. په جلال آباد کې يې ډېر وخت تېر کړی، او هم د گندهارا له لاري هند ته رسېدلی دی. دی وايي:

"هيون تسنگ چې په خپلو ليکنو کې يادونه کړې ده، وروسته بيا بل چيني سېلاني په شپږمه پېړۍ عيسوي کې د زېباتومي حای يادونه کړې ده، چې و دروتېې ته نزدې د سياه کوه (تورغر) رود په غاړه واقع دی. (د دروتېې د برېښنا بند سهېل لور ته په دوه کلوميټره کې واقع دی) هيون تسنگ يادونه کوي چې سهېل لوېديځ خواته (۱۲۰) په شاو خوا کې د ناگاگو پاله په نوم سمثي موجودي وې چې بودهاد خپلو لارويانو د پاره پرېښي وې. فاهيان هم د دغو سمثو يادونه کړې ده."

دلرغونپوهانو د پاره چې کوم څيز زړه راښکون پيدا کوي هغه د بودها شکل دی. د بودهاد لومړي شکل په هکله د پوهانو تر منځ چې کوم شهادتونه را منځ ته شوي چې د گريک بوديک لومړی مجسمه يې بولي چې "د ا په ۱۸۳۴م کال کې د

⁴ په دې نامه په بدخشان کې يوه سيمه او دره شته "زيباک دره"

ژرارد gadrad لخوا د کابل په شاوخوا کې تر لاسه شوې ده. او د هغه نه وروسته د ګندهارا په ټولو برخو کې د کیندنو په ترڅ کې دا مجسمې یا په داسې شکل د بودا انځورونه لاس ته راغلي دي.

پرمخ لیکي چې "هغه څه چې په هند کې روښانه دی د ګریک بودیک د هنر نه منځ کې د بودا مجسمه د انسان په شکل نه ده جوړه شوې، او هر وخت د لیتوس (د لمر ګل په شان یو ګل) د ګل په شکل چې د خپلې غوړېدو ځالي حالت ته در سپدو په حالت کې لیدل کېږي. او یا د دې په څېر د یوې بلي ونې په واسطه سره یې تېرې پانې درلودې (اشجار سوزني برگ) سره بنسټ کېده. او د بودا مرګیې د یوې عبادت خانې (معبد) کې بنسټولی دی. او ځینې وختونه یې د دې پاره چې بودا په یو صحنه کې موجود وښايي د هغه یې یو او یا دواړه پښې جوړې کړې. د بودا دغه شکل نه یوازې د ګندهارا بلکې د متورا په حوضه کې هم لیدل شوی دی. د بودا یې هنر او مذهب ځینې څېرونکي په دې عقیده دي چې په ګندهارا او په متورا کې هندي هنر دغه ستونزه تر ډېره بریده هواره کړې او دغه مسئله د ځانګړي علامو لاندې روښانه کړې. دغه دواړو مکتبونو د لومړي ځل د پاره د بودا شکل په رښتني انساني بڼه رسم کړ. خو د یو شي یادونه ضروري ده چې په متورا سبک کې د بودا په مجسمه کې کومې علامې او جزیات لیدل کېږي، په هندي سبک کې بنسټ کوي. هغه چې د هندي سبک د هنرمندانو ځانګړتیا وه."

دردی فیا ویدانه حکایت کوي چې "شهاده بمبساړ غوښت چې د شاه راروکا (قطب لوبديخ هند باچا) د پاره د بودا

⁵ هغه ځای چې بازاری هنرمندان نڅېړي او یا کومه ننداره ښيي، سېل، تماشه، سټېج

یوانخور ولېږي، او د دې د پاره یې خوتنه هنرمندان (سنگ تراش، یانخور ګر) وګومارل چې د بودها یو ښکلې مجسمه جوړه کړي. دغو هنرمندانو چې هر څومره وس وکړ خو مقصد ته نه رسېدل، تر څو بودها خپله د هغو په وړاندې (مخ کښي) نه ودرېدی. او وروسته یې دا تشریح ورته وکړه چې لید درسم وړ نه دی، نو خپل سوری یې په یو تکیه شوي تخته واچوو. د هغه وروسته یې هنرمندانو ته لارښوونه وکړه چې رنگ یې کړئ. او د دې رسم لاندې دا درې اساسي مطالب د (بودها افکار) ولیکل چې عبارت یې دا ؤ، (بودها، قانون او جماعت)".

یوه بله واقعه هیون تسنگ د دې موضوع سره تړلې داسې بیانوي چې "په ننگرهار کې بودها په یوه غار کې په یوه تیره باندي خپل سوری واچوو چې وروسته د هغه منونکو د دې سوري څخه یو شکل جوړ کړو او د هغې نه یې وروسته د مجسمې په شکل کې رامنځ ته کړو"⁶

د افغانستان په لوګر ولایت کې د چینایانو له خوا د مس عینک د کان د کیندنې په ترڅ کې د بودهي دور یو ښار مخي ته راغی چې پکښي بودهي مجسمې، لوبښي، د بودهارنګین عکسونه ترلاسه شول. چې له دې دا څرګندېږي چې بودهي مذهب په لوګر ولایت کې څومره خورؤ. د ډېره اسماعیل خان او بنو پر لویه لاره په رحمان ډېری کې هم بودهي اثار موندل شوي دي. د سوات په جان آباد سیمه کې د غره په یوه لویه پرشه ۲۰ فټه لویه بودهي مجسمه کنده ده. د ضلع مردان په بېلو بېلو سیمو کې یې ډېر

⁶ د جلال آباد اوسنۍ هډې سیمه د هغه مهال "هیلو" د دوی تر ټولو مقدس ښار ګڼل کېدی نو ځکه "فاهیان" او "هیوان تسنگ" دلته راغلي وو.

اشاره او س هم لیدل کېږي خو له بده مرغه هغه لرغوني مجسمې او نورد کار خیزونه خلگوتري وړي دي او تشي کنډوالې پاته دي. دغسي په ټېکسلا کې هم گڼ شمېر بودهي اثار موندل شوي دي.

په دې توگه ډېر بودهي اثار په پېښور ښار کې هم موندل شوي دي چې په هغه کې د شاه جي ډهيري، ډېره د اهميت وړ ده. د دې شاه جي ډهيري په هکله په ۵م فروري ۲۰۱۷ "آج" ورځپاڼې "سنډي ميگزين" کې همايون خان اخوند ډېر په زړه پوري راپور خپور کړی و. اخوند صاحب ډاکټر سيد امجد حسين په هکله ليکي چې "په شاه جي ډهيري، کې چې کومه ستوپه موندل شوې وه په هغه کې د مهاتمه گوتنم بدهد وجود هلوونو ايرې (سکاره) موجودي وې کوم چې په دويمه صدي عيسوي کې کنشکا باچا تعمير کړې وه. د دې ستوپې په هکله درو چينائي سپلانيانو فاهيان ۳۹۹ عيسوي څخه تر ۴۱۲ عيسوي پوري، سنگ يوان ۵۱۸ عيسوي او هيوان تسنگ ۶۳۰ عيسوي په خپلو ليکنو کې د دې په هکله ليکلي دي. د هيوان تسنگ مطابق چې دا ستوپه ۴۰۰ فټه جگ والی درلود کومه چې د مهاتمه بدهد د هلوونو د ايرود بنخولو د پاره جوړه شوې وه. کوم د مسو (تانې) ډبلی چې د دې ستوپه نه تر لاسه شوی دی دا د هغه وخت حکومت يعني په ۱۹۰۸ کال کې د برما و حکومت ته ورکړی. څه موده دا ډبلی په شمله (هندوستان) کې پروت و. اوس د دې ډبلي يو نقل (Copy) په عجائب گهر کې پروت دی. د برما حکومت په "مامانډلې" کې يوه نوې ستوپه جوړه کړه او دا ايرې يې پکښې خوندي کړې. په ۱۹۳۹ دويم نړيوال جنگ کې لا دا ډبلی هلته پروت و."

د دې ستوپه څخه تر لاسه شوي ډبلي یوه عجیبه واقعہ ده، چې کله په کال ۱۹۰۸ عیسوي کې ډاکټر سپونر د شاه جي ډهیري کیندنه پیل کړه نو ده ته د کیندنې په ترڅ کې یو بلوري د مسو ډبلي چې پکښې د گوتھم بدھ باقیات (سپڅلي هډونه) وو تر لاسه شوه. ده د هغه وخت سرکار ته د دې ډبلي په هکله څه داسې ولیکل.

"جناب!

مطابق قوانین دقیقه ۱۸۷۸ عیسوی پیرا گراف (دفعه) نمبر ۴ کے تحت (سال ۱۸۷۸) میں جناب کی خدمت میں ایک کیس کٹ (ڈبہ) جس کے اندر ایک صندوقچه ہے تبرکات ملا ہے۔ جس کے اندر آثار قدیمہ ہے۔ میں نے بحیثیت سر مینڈیٹ آرکیالوجیکل سروے دریافت کیا ہے۔ تاجے کے ڈبے پر کندے لکھائی کے مطابق کہ اس کو کشان بادشاہ (کنشکا) نے (اندازاً پہلی صدی عیسوی) دفن کیا ہے۔ اور ابتدائی چینی سیاحوں کے شہادت سے ثابت ہوتا ہے کہ اس بلوری ڈبے میں جلی ہوئی ہڈیاں مہاتما گوتھم بدھ کی ہیں۔ اس دریافت کے آثار قدیمہ کے حوالے سے جڑی تعلق سے یہ تمنا کی جاتی ہے کہ اس کو حکومت کیلئے (دفعہ ایکٹ) (دفعہ نمبر ۱۶) کے تحت حاصل کیا جائے۔ اور میں آپ کا ممنون رہونگا کہ اگر آپ اس سلسلے میں اقدام اٹھائیں۔ اور سرکاری نوٹس شائع کرائیں۔ جیسا کہ دفعہ نمبر ۵ (مذکورہ ایکٹ) کے تحت ضروری ہے۔"

دا ډهیري په اصل کې هغه وخت د ساداتو کورنۍ وه. د کیندنې په حواله د سرکار او د دې کورنۍ تر منځ یو لاس لیک شوی و چې که د دې کیندنې په ترڅ کې هر ه خزانه یا آثار قدیمه تر لاسه شوه نو د دې نیم حاصل به د ساداتو کورنۍ وي. که بتان وغیره و موندل شو نو هغه به بلامعاوضه و سرکار ته ورکوي. سرکار دا کورنۍ راوغوښته او د هغه وخت زرگرانو خپل خپل

قیمتونه وویل چې په پای کې ډېټې کمشنر د دې بلوري ډبلي قیمت ۴۵ روپۍ ولگوو. سادات کورنۍ ته یې ۱۳ روپۍ او ۸ آنې ورکړې او دا ډبلی یې سرکاري ملکیت وگرځاوه.

له بده مرغه هغه وخت سرکار دا ډهیرۍ له سادات کورنۍ څخه نه واخسته، چې کله ورته د آثار قدیمه له خوا وویل شو چې دا ډېره مهمه آثار قدیمه ده نو دوی د سادات کورنۍ څخه دا ډهیرۍ په پیسو اخستلو فېصله وکړه، خو سادات کورنۍ دانه کړه پر څرخه. نن سبا د دې ډهیرۍ نوم اخون آباد نمبر ۱، ۲ دی.

د دې نه دا واضع کېږي چې د بودهي مذهب منونکي خپله د پښتانه قام و لوی ټاټوبي ته د خپل مذهب د تبلیغاتو په هکله راغلي وو. په کومو پښتني سیمو کې چې په لویه کچه بودهي آثار ترلاسه شوي دي په هغو کې لوگر، ټېکسلا، ننګرهار، کابل، پېښور، بامیان، مردان، چارسده، سوات، بونېر او نوري پښتني سیمي شاملې دي.

کله چې بده مت د هندوستان نه کډه وکړه نو خلکو ته څرګنده شوه چې په دې مذهب کې ډېري خامیاني وې. يعني د خدای تصور، الهام و وحی بالکل نه وو. او په خاصه توګه د تخلیق کائنات په هکله د بده مت مذهب خاموشي یو ډېر لوی سوال و. برهمنو د دې مذهب د ختمولو د پاره هره جاززه او ناجاززه لاره خپله کړه، لکن بدهیانو د دوی مخ نیوی او مخالفت ونه کړ. هغه په دې چې د بده مذهب بنسټ پر عدم تشدد ولاړ و.

د عدم تشدد پېروکار ګوټم بده د اتیا کالو په عمر کې غالباً ۴۸۰ ق، م یا ۴۸۸ ق، م د پیر دا په سیمه کې مړ شو. دده د

وجود سکاره (ایرې) یې په بېلابېلو هېوادونو کې په بېلابېلو سټوپو (د منارو په شان لویو گنبدو) کې پټې کرل شوې.

یوه مهمه خبره دلته په دې ضروري گڼم چې د گوتنم بدهه او د بدهه مذهب بنیادي مقصد عدم تشدد او د انسانیت سره مینه وه خو په اوسني وختونو کې د گوتنم او د بدهه مذهب عدم تشدد فلسفه پر تشدد بدله شوې ده. تاسو وینئ چې له څو کلونو راهیسې په روڼنگیا (برما) کې د تشدد یوه خونړي څهره د بدهه مذهب منونکو خوره کړې ده. د مذهب په نامه انسان وژنه یې د سوشل میډیا، پرنټ میډیا او له مستندو رسنیو له لارې په ټوله نړۍ کې خوره ده او د نړۍ هغو بشر دوستو هېوادونو چې د انسانیت او بشر دوستۍ د عوېدار دي پر داذلم او بربریت سترگي پټې کړي دي. نه پوهېږم چې هغه کوم مقاصد دي چې د انسانیت نه بالتردي، او دغه حال له تېرو څو لسيزو راهیسې د پښتون افغان اولس هم دی.

ما چې کله دا کتاب (گوتنم بدهه، زندگی اور افکار) وليدو او بیا مې ولوستونو مې و یوه، دوو مشرانو لیکوالانو ته دا کتاب بنکاره کړو، هغو زه دې ته وهڅولم چې دا کتاب وپښتو ته وژباړم. ولي چې تر اوسه زما په فکر په پښتو کې ماسوای د پروفېسر محمد پروېش شاهین صاحب، پر گوتنم بدهه باندي کار د نیست په معنای دی. او ورسره ورسره د مذاهبه په حواله زما د قام د تاریخ طالب علمان به د یوه لرغوني غیر سامي نړیوال مذهب د عقیدې او افکارو څخه خبر شي.

د هغو ملگرو پښتنو نومونه دلته په دې ضروري گڼم چې د دوی په ډاډ او مرسته دا کتاب تر چاپ ورسېدی. لکه د نوموړي څېړونکي شوکت ترین صاحب، رئیس ریحان منگل صاحب. مشر

ليکوال او خپرونکي ارواښاد عبدالعلي غورغشتي صاحب، (دا وخت لا ژوندی و، پرگوريې نوره) دکالم نگار محترم عمرگل عسکر صاحب، د مشر ليکوال سليم بنگش صاحب، د محترم ليکوال فدا محمد لېوال نورزي صاحب، پروفېسر مولانا عبدالخالق مندو خېل صاحب، د همخولي ليکوال بناغلي حبيب الله کاکړ صاحب، مولانا محمد فرید صاحب او مير حسن خان اتل صاحب ډېره زياته مننه کوم. د خليل الله تصميم او د محمود رشي صاحب هم کورودانی کوم چې د دې کتاب په ترتيب او بناست کي ډېر ستړي شو.

ژباړه يوگران هنراو ستړي کار دی ځکه که له مالې و ډېري تېروتنې شوي وي او شوي به هم وي، ولي چي په دې تاريخي اثر کي ډېر داسي د هندي او پالي ژبو لغتونه وو چي مايې لغوي معنې په يوه قاموس کي هم نه و موندل، هيله لرم چي تاسو به زما دا نيمگړتيا وي په زړه درنې نه اخلئ.

ستاسو دروښانه او سوکاله سبا وون په هيله، په درنښت

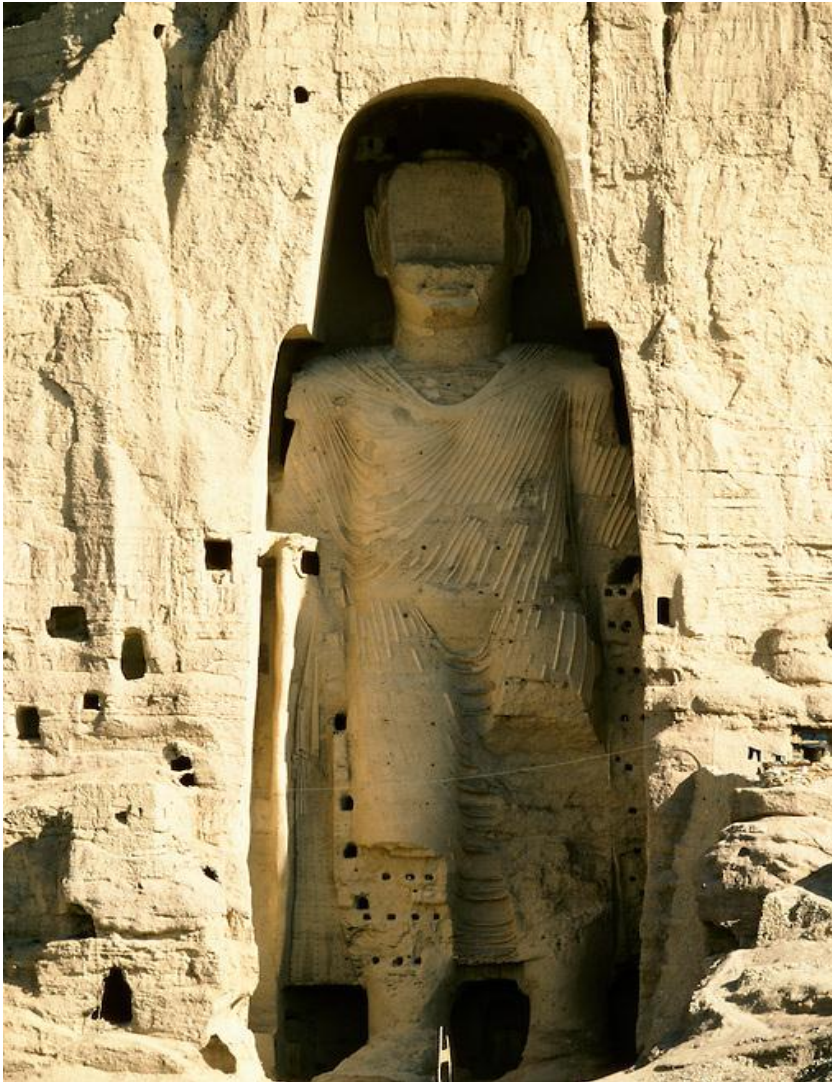
زړگي عليخېل

سهېلي پښتونخوا، کوټه

اخذ لیکونه

مخ	مصنف	کتاب
9،10،11	مارش وین ڈی ویر، اردو ترجمه، ملک اشفاق	بده مت، تاریخ عقائد و فلسفه
154،155	رشید احمد، 1928 چاپ	تاریخ مذہب
332،330،331	ایضاً	ایضاً
334،335	ایضاً	ایضاً
342،343	ایضاً	ایضاً
،348	ایضاً	ایضاً
345،346،347	پوهنوال محمد رسول باوري	زموږ لرغونپوهنه
152،156،157	پنڈت جواہر لال نہرو	تاریخ عالم پر ایک نظر
158،	عبد الرحیم مجزوب	د نور مظہرونه
105،106،107	محمد اسماعیل بانف بھوپالی، دسمبر 1923	ہندوستان سے اشجے دنگرد ہرم، بده، جین۔
184	ایگزٹرنڈرز، ترجمہ، ڈاکٹر امجد علی بھٹی	بده مت اور اسلام
1،2	حافظ عماد الدین ابوالقدا ابن کثیر، ترجمہ،	تفسیر ابن کثیر، سورۃ انبیاء آیت، 85، 86، جلد،
112	خطیب الحد مولانا محمد جونا گڑھی،	جلد سوئم
420،421،422	ایضاً	تفسیر ابن کثیر، سورۃ، ص آیت، 38، جلد چہارم
407،408	ایضاً	تفسیر ابن کثیر، سورۃ توبہ، آیت 128، جلد دوئم
416	حافظ عماد الدین ابوالقدا ابن کثیر	قصص النبیاء۔
		د وپبلہ لاری د بده ایزم پدہ هکله بېلي
		بېلي ویدیو گاني، ډاکو منتریاني او
		قامو سوئنه
21	همایو خان اخوند	آج ورځ پانښه، شاه جی دھیری، سنډی
	عبد القیوم زاهد مشوانی	میگزین، 5، فروری 2017
	بهادر شاه ظفر کاکا خېل	زاهد پښتو، پښتو سیند
61	علاء محمد عزیزت لہ اشرفی	ظفر اللغات
41	مائیکل هارټ، ژباړه، عاصم بت	تذکره، جلد اول
9،46	سید ابوالاعلیٰ مودودی	سو عظیم انسان
		دینیات

عکسونه

د افغانستان په باميان ولايت كې د بدها تر ټولو لويه مجسمه

په ټېکسلا کې تر لاسه شوي بودهي دورې بريني مجسمې

په کابل میوزیم کې پروت په لوګر کېني موندل شوي بودهي مجسمه

په افغانستان کې موندل شوی یو رنگین بودهي عکس

په میوزیم کې پرته د گوتېم بده لرغونې مجسمه

د سوات په جان آباد کې پریوه پر شه د بدها لرغونې مجسمه

په کابل میوزیم کې پروت په لوگر کې موندل شوی رنگین بودهي عکس

د افغانستان په لوگر ولايت كې د مس عينك په كيندني كې موندل شوي د
بده لرغوني خاورينه مجسمه

د افغانستان په لوگر ولايت كې د مس عينك په كيندني كې موندل شوي د
بده لرغوني خاوريني مجسمې

گوتڻم، نوټ

د سراوستي⁷ د اوبو شورد او رېدللو او پر شگه باندي د باد څخه ورک شوو نخښو (پلو) لوستولو والا په دې خبر دي چي هند او سنډه د خپل زراؤ کلونو په ارتقائي سفر کي رشي (هندي عالمان) ست گرو (ويدي عالمان) او وليان زېږولي دي. د کوم چا چي د علم او عرفان او د پوهني څخه د دې سيمي خاوره دومره سپر اېه شوې ده چي د تېرو سلگونو کلونو څخه روانه نظرياتي او غير نظرياتي يرغلگري او فرقه پرستي باوجود د ميني او عدم تشدد څخه د معطري خاوري ډېره پړلته خوشبو د دې په ذره ذره کي اوس هم جذب ده.

دا هغه خوږ بوی دی چي د ورېځو سره يې خپل سفر جاري ساتلی او په ځمکه کي خواره غرونه، ځنگلونه، صحراوي او د دريا بونو برخه جوړ شوی دی. له هم دې خوږ بوی څخه مهرگړه، گجرات او د کاتپهيا وار غوندي بناري رياستونه جوړېدل پيل شول، کوم چي زمور د عهد قديم افتخار گڼل کېږي او د قبل از آريه سماج ورته هم ده. نن هم هغه څېړونکي چي د دې بنارونو نه ورکېدونکي د خاورو په رنگو کي د دې سماج د معلومولو په هڅه دي، پوهېږي چي سياسي، معاشي او د روحاني اقدارو په اړه دا خطه پر ځان د عهد قديم ناز کوي. لاکن دا بناري رياستونه د آرياؤ د راتگ سره سره لږ د خپلو کمزوريانو او تر ډېره حده د بهرني حمله آورو د يرغلگري په وجه خپل دا سفر جاري نه وساتلو. د منځنۍ آسياد لاري، د لوېديځي او سهېلي

⁷ په هندوستان کي يوه لرغونې سيمه چي اوس د يو سيندپه نامه موجوديت لري.

آسیا پردې ښاري ریاستونو باندې د آریاؤ حملې، د طوفان نوح نه هم زیات وپرونکي اثرات و اچول. په سمندري طوفان کې د هرڅه بایللو والا خو صرف د اوبو د شوه کېدو په انتظار وي، او څنگه چې اوبه د خپلو پخوانیو لارو و خواته برابري شي نو دوی د ژوند د تېرولو هڅې بېرته د پخوا په شان پیل کړي، لاکن د آریاؤ دې خطې ته راتگ یو داسې نه ختمېدونکی طوفان و چې د دې ځای په تهذیب کې داسې ونښت چې د مینې او عدم تشدد برخلاف، خوف او تشدد ته یې وده ورکړه. انتقام او د جنگي جنون په هکله د شاعری، څخه راو اخله د انسان او ځناورو مذهبي او قانوني قتل، کلتوريې د دې سیمې نه پېلېدونکې برخه وگرځوله. لکه څرنګه چې د سېلاب نه ځمکه سپراښه شي، هم دغه شان د آریاؤ راتگ او د یلغار مثبت اړخونه نه شي نظر اندازه کېدلای. لاکن د ایوویرجن حقیقت دی چې د نفسا نفسی او د مهاجرت کوم کلتور چې د آریاؤ د راتگ نه په دې سیمه کې وده وکړه، دغه نفرت او انتقام رویې تر دې پرته حده د مضبوط نه هم مضبوط کولو په اړه د یو معاون کردار ادا کړی. سپین، تور، اوږد، ګردی، ځایي، غیر ځایي او مارشل ریس (جګړن قام یا نسل) غوندي فاشسته نظریات یې زموږ په وینو کې شامل کړو.

زموږ پر سیمه هندي دیومالا (هندي خیالي کیسې) هم د دې نظریاتو په وجه وده وکړه. یعنی په ویدونو او ویدک کلتور کې جګړن آریائي قبیلو ماسوا ځایي قبیلې یې د هندي دیومالا برخه وگرځولې. لاکن هندي دیومالا په یو ځای کې هم د آریاؤ د برتری اصول نه کړو هېر. هم دا وجه ده چې هندومت او د هغه څخه متاثر ټولو مذاهبو کې آریائي برتری په څه ناڅه

شکل کي موجوده ده. باوجود د دې چي مسلمانان په هند او سنده کي د هندوانو سره براه راست د تصادم په شکل کي داخل شول. په هندوستانی مسلمانانو کي آریائي برتري تر دېره حده موجوده ده. ګواد هرپه، موهنجو داپرو او نور قبل از هرپه بناري ریاستونود سیاسي و معاشي نظام په هکله مورته تر دېره حده معلومات نشته. لاکن د دې حای په کنډوالو کي تر لاسه شوې علمي رنځخه دا خو په اسانۍ ویلای شو د دې حای په تهذيبو کي اعلی شکلونه لیدل کېدل. د دې باوجود مورته په دې خپله سیمه کي د دې قدیم بناري ریاستو او په دوی کي خورتهذيب و تمدن تسلسل په نظر نه راځي. په سپت سندهو کي یې د فتح نغارې د ویلو وروسته آریاؤ د مذهب د کرهني د پاره په شمالي هندوستان کي د ګنگا او جمنارې خونبي کرې او هلته یې د خور ځنگله د ختمولو وروسته د ویدک ادب د بنسټ سره یې اړیکي جوړول لگیا کړل.

یو دلچسپه امر دا دی چي دوی په دې کي حای پر حای دیسي (کورني) رنگونه هم خور کړو. دا دیسي رنگونه که چرته د قبل از آریا نمائندګي یې هم کوله نو د مسلسل مزاحمت امین هم وو، د کوم مخ نیوی چي د آریاؤ د ګنگا و جمناترناوې پوري د رارسېدو پروخت وشو. د کوم په وجه چي د نوي مکتبه فکر بنیاد اینسوونکو او د هغو خپل مت (مذهب) د مقبولیت او د خپل هم پلویانو په تعداد کي د اضافې د پاره د تورو خدایانو او قبل از آریائي بهجن (متتر) یې د ویدک ادب مستقل برخه وګرځول. لهندا د نوي مذهب پیروکارانوله دوی څخه مخ کي خور شوي علم و فکر سره یې مخامخ د جنګ څخه پرته دا د خپل

مذهب د وجود یوه ماته برخه وگرځوله. لاکن په حقیقت کې دا داسې برخه وه د کوم مقام چې د جاهله، بې علمه او شودر څخه عبارت و. دې نوي مذهب چې و براهمن ته کومه بزرګی او مقام ورکړو، هغه بالاخر د ده د غاړې توک جوړ شو. دا صحیح وه چې په فکري اعتبار برهمن د کوم مقام او مرتبې مستحق و چې ده تر لاسه کړو، لاکن په عملي ژوند کې براهمن یو داسې بلا جوړ شو کوم یوې چې ټول هندومت په کراره کراره تر حلقه تېر کړی. اوس تر پریښو (لوی براهمني عالم) ته د رسېدلو د پاره لاره براهمن وگرځېدی. ویدونه یې په داسې ژبه ولیکل چې د دې سیمې د خلکو د پاره نا پېژندونکې وه.

مورنۍ ژبې یې د ځناورو ژبې او سنسکرت یې د علم او عرفان ژبه وگرځوله. دا هغه لسانی روایت دی د کوم تسلسل چې بیا وروسته هندي مسلمانانو، عربي او فارسي د علم او قانون ژبه وگرځوله، او مورنۍ ژبې یې تر ټولو کم تره او نا مکمله وگرځولې. دا د برهمن مت ابتداء وه کوم چا چې په دې مور ځمکې باندي د خوف او جانبداری بنسټونه کېښېدل، لامحاله د دې طوفانونو رد عمل فطري و. د زرنه بیا تر پنځه سوه کاله قبل از مسیح زمانه د داسې بې شمېره هنگامو څخه عبارت ده. دا خبره د خوشحالی ده چې د دې ځمکې زامنود ازادۍ د پاره د هیڅ یو مقدس یا غیر مقدس فکر، پلویان نه شول جوړ او د دوی خلاف یې مسلسل د ازادۍ بېرغ جګ وساتلو. په دې عمل کې داسې هم و چې په دویمه لاره یې د برهمن مت مقابلو وکړه، دا هم یو منطقي رد عمل و چې داسې صورت حال هیڅ کله هم د یو ازیت ناکه حقیقت نه کم نه وي. لاکن په داسې

حال کي هغه کوم چي د منځ لاره باسي، هغه دي کوم چي د حالاتو خبر مسلسل پخپله موجودگی کي داسي ثابتوي لکه د شپې په خاموشۍ کي د مسود پاولیو شرنگار. د منځنۍ لاري بې شمېره پلټونکي د دې گونجلي معمې د حل کولو په هڅه کي کلي په کلي د کوڅو خاوري يې په سر بادولې او د د ا معلومولو په کرب کي مسلسل د يوې انتها څخه تر بلې انتها پوري روان وو.

بيا په دې بهېدونکو خلگو کي د مايا بناغلی گوتنم هم شامل شو او د دې نالیدلو او لامتناعي لارو د سلسلو برخه جوړ شو. د فکر په خولو لوند کله به د سمندر په غاړه د شگو سره شو او کله به د سمندر څپو دی د سمندر په تل کي تر تله ورسوو. او بيا چي کله ده د مراقبې (تياگ) په وسعت کي لیدل و غوښت نو هغه د گيان (فکر) و هغه منازلو ته ورسېدو د کوم د خواهش په لاره کي چي بې شمېره مسافران کچکول په لاس کي په تيارو لارو کي روان د مرگ سره مله شو. هم دغه هغه لمحې وه چي گوتنم د بده پوري سفر مکمل کړو.

د بده مذهب په دومره تېزۍ د خورېدو ووجه نه خو فتوحات دي او نه قبضې. بلکې د دې حقيقي وجه داده چي بده مت په کوم هېواد کي خور مذهب د علم ترديد کولو پرته د هغه څخه مدد اخستو. او د هغوی هم خيال او روحاني و فکري عظمت غندنې څخه پرته يې خپل سفر پېل کړ. په دې هکله ده له مخه خور شوي فکر تذييل نه وکړو نو د ده هم تذييل نه شو وه. د مناظرو په مقابله کي يې مذاکرې، د ټکراؤ په مقابله کي يې جوړښت، د مسکا په مقابله کي يې خندا، فتح او شکست په

مقابله کي يې د مینې او امن فضا جوړه کړه. په دې وجه د بدهه مذهب (علم پوهنه) خورشو. د بدهه د نظرياتو مقبولیت د ده د پيروکارانو (پلویانو، امت) وو. خود نورو مذاهباو په پيروکارانو کي دا افکار په ډېر عزت او احترام لیدل کېږي.

د هغه حقیقت ژوندی اظهار مور د لته بڼه لیدلای شو. د دې باوجود چي د بدهه د پيروکارانو شمېر په وړو کي د مالګي په شان کم دی، او بدهه د خپل ټاټوبي څخه شپږ نه په برخه شوې وه. لکن د لته نن هم عیسائیان، هندوان، مسلمانان، سکھان او په نورو مذاهباو کي په ډېر مشکل سره داسي نومونه لیدل کېږي د کوم چا چي خلاف نه به تعصب وي او نه نفرت. هم په دې نومونو کي د گوتنم نوم یو ممتاز حیثیت لري. د گوتنم د یو ژوندي علامت په څیر نن هم زموږ په ټولنه کي موجود دی. د دې باوجود چي د بدهه مت پيروکاران او مبلغین د نشته په معنادي.

د گوتنم روحاني وجود و هر انسان ته په مني کي د بنخلمي کمبلي تودش وړبخښي او ورسره د ده درس د نسلي برتری او مذهبي برتری برخلاف د ټولو انسانانو د پاره یو برابر دی. ده برهن، شودر، سید، غیر سید، ځایي، غیر ځایي څخه پرته و هر انسان ته د خپلي ازادۍ احساس او درس ورکړی. او ده وویل چي نه خود چا، گرو (استاد)، پیر یا مسیحا شته او نه د چا مجاور، مرید یا امت. د دې برعکس کوم انسان چي د خپلو خواهشاتو پر گنجلي نفسیاتي جال باندي د کره کتنې نظر وکړي او هغه رد کړي نو هغه حقیقي ازادي ترلاسه کړي. او په دې توگه هر انسان ته یې دا زېری ورکړی چي هغه د خپل تقدیر خپله خالق دی، او د خپل بڼه او بد خپله ذمه واره دی. د ازادۍ او د

ذمه واری پر بنا دا یوه داسې نقطه وه چې له دې سره د بني نوع انسان تړون لازمي ؤ.

نو د دې پرېکړه شوې ده چې دهند او سنده په تاریخ کې تر منو منو خاورو لاندې اوس هم یو ژوندی مثال دی. او دې ته منتظر دی چې د بحیره عرب په اوبو کې یوه غوټه ووهي او د دې تر تله پوري ځان ورسوي. بیا پرته د راستنېدو په دې سفر کې په خپلو لاسو دا خاوره راواخلي او په دې ځمکې یې خوره کړي تا چې د دې خاورې په خوشبو سره زموږ نن ته د مینې او امن غسل په نصیب شي. په دې کې هیڅ شک نشته چې زموږ "نن" د درندگۍ، خوف، فرقه پرستی او د جهنم څخه عبارت دی او دا دردناکه روان وخت زموږ د تېرې ورځې تسلسل دی. هغه تېره ورځ چې د پرديو د راتلو پر وخت زموږ تر منځه جگړې او زموږ د خپل تاریخ سره د غداری سوب.

کله چې مېنډي د خپلو زامنو او خاوره د خپلو بناغلو د لاسه بې عزته شي نو بهرني خلکو ته زخم ورکول هیڅ معنانه لري. هم دغه هغه مقام دی چې انسان پخپله په خپل عدالت کې ودرېږي. خپله ملزم، خپله قاضي، دده خوښه ده چې عدالت له منځه یوسي یا ځان ازاد کړي. او نن موږ هم د دې حالاتو سره مخامخ یو.

موږ چې په تېرزراؤ کلونو کې و کومې بخرکي ته پوک ورکړی دی که هغه نن زموږ په مخ خپل تودش پرېښی دی نو پکار دی چې موږ خپل باڼه د سپڅېدلو سره ځان ستي (ژوندی په اور ورگډېدل) کولو ته تیار کړو. د بدلون او ترقي ټولې لوري استعارې کومې چې موږ د خپلو حکمرانانو نه مستعار

اخستي دي، یو یو د دې اور نه سکاره ترې جوړېږي او موږ یو چي دې ته د بل لگولی او وایو. هو، که موږ خپله گناه قبوله کړو او دې زندان ته ځان وسپارو نو کېدای شي چي زموږ راتلونکي نسل ته یوه بڼه لاره پرېږدو. هغه لومړی گام چي په اخستلو یې د فرش نه تر عرشه پوري ټول قلفونه خلاصېږي، او تیارې ختمېږي. دا هغه لومړی گام دی چي د دې په اخستلو کله نا کله پر موږ ډېر زیات کلونه بې نخلستانه په یوه نامتامة صحرا کي تېر شي او کله موږ د هغه او بو په څېر شو چي د هغې پر سر ولاړه زومی (لوڅه، د گند یو پوستکی) ورځ په ورځ توربخونې اوږي. په پیل کي چي دا کتاب تر ما را ورسېدی نو ما فکر وکړی چي پر گوتنم باندي زموږ سره هیڅ داسي مواد نشته، نو مي د خورولو نیت وکړی او د ځان سره مي دا عهد وکړی چي زه به دا ضرور خوروم.

دا کتاب موږ ته د طاهر اصغر د کتابتون نه د زارۀ کتابونو څخه تر لاسه شو. کله چي موږ دا کتاب ولیدو نو د پوښتی (ټائټل) پر ځای یو سپین کاغذ پر لگېدلی ؤ. د کتاب دننه د سرلیک مضامینو پورته چا لیکلي وو (گوتنم بدهه) ډاکټر محمد حفیظ سید، اېم، اې - پي، اېچ، ډي. ډي. ټي.

طاهر اصغر نه پوښتنه وکړه نو د محمد حفیظ سید په هکله ده ته هیڅ معلومات نه ؤ. موږ د ډېرو خلگونو نه پوښتنه وکړه، یو بنگالي ملگري نه دا معلومه شوه چي ډاکټر صاحب پر هندوستانی فلسفه باندي یو کتاب لیکلی ؤ، لاکن هغه ملگري ته هغه کتاب نه شو تر لاسه. خدای بخښلي صفدر میر هم د لاعلمی اظهار وکړو. هم په دې وجه موږ دا کتاب بغیر د مصنف

د تعرف خپور وو. که په تاسو کې څوک زموږ په دې هکله
کومک کولای شي نو موږ به په راروان ایډیشن کې دا کمې
پوره کړو.

د انوټ په جون ۱۹۹۶ کې لیکل شوی و، لاکن د کتاب په
مکملېدو او خوړېدو کې دوه کاله نور ولگېدو، دې نه مخ کې یو
ملګري د انوټ ولیدو او دهغه په مشوره په دې نوټ کې نور کار هم
وشو او دهغې په رڼا کې دا تر خوړېدو ورسېدو. زه دهغه ملګري
ډېره مننه کوم چې پروخت یې کومک راکړو.

مننه

عامر ریاض ستمبر ۱۹۹۸

مقدمه

د قبل مسیح پنځمه او شپږمه صدی د نړۍ د پاره یادگاري دي. په دې کې هیڅ طوفان نوح نه و راغلی، او نه کوم قیصر ټوله نړۍ فتح کړې وه. لاکن په انساني ذهن، اخلاق او په ټولنیز ژوند کې داسې انقلابونه رابنکاره شول چې ترقیامته به یې اثرات وي. په یونان کې فیثاغورث، په ایران کې زرتښت، چین کې کنفوشس او په هندوستان کې گوتم او مهاویر غوندي د مذهب بنسټ ایښوونکو د زوکړې تاج هم د دې صدیانو پر سر دی. په دوی کې دهریوه اثرات د دوی تر هېوادو پورې محدود نه وو، بلکې په نړۍ کې په بېل بېل نومونو او څېرو ورسېدل. لاکن په دې لورې مرتبه لرونکو شخصیتونو کې گوتم یوازنی حیثیت درلود. دده مذهب چې کوم عالمگیر حیثیت وموند هغه د هیڅ یو مذهب په هغه وخت کې په نصیب نه شو. تر دې انده چې نن هم په دا بحث کې چې په نړۍ کې د بودهیانو تعداد زیات دی که د عیسائیانو.

موږ په دې ورکوتې کتاب کې د دې جلیل القدر بزرگ ژوند، دده تعلیمات، په هغه کې رد و بدل او په مختلفو هېوادو کې د هغه د اشاعت په هکله خبره څېړلې ده. لاکن ستونزه داده چې د همالیه غوندي لور شخصیت د عقیدت او مبالغې په داسې گړد کې پټ دی د کوم چې هیڅ صحیح خدوخال په نظر نه راځي. بیا چې پر کومو وسائلو زموږ تکیه ده هغه له سره غائب دي. د گوتم بده خپل هم عصر یا د هغه خپل لیکلي کتابونه موجود نشته، کوم معلومات چې دا وخت له موږ سره شته هغه قریباً د دروسو وکلونو نه وروسته دي. کوم چې په ضبط تحریر

کي تر رارسېدو پوري دده د عقيدت مندانو په حافظو کي محفوظ وو. هم په دې سوب د تري پټک د دې عقيدې باوجود چي گوتنم بدهه د خدای په هکله بحث کول بي سود گڼلی دی، او د روح نه يې انکار کړی دی. مور د ماهيان فرقي د دې بيان سره اتفاق کوو چي گوتنم د خدای په هکله اقرار کړی او هغه يې واجب الوجود او مختار گڼل گرځولی دی، او د روح په وجود يې هم يقين درلود.

د دې تفصيلات به په کتاب کي مخي ته راځي، البته لوستونکو ته دا ياد ساتل پکار دی چي د گوتنم بدهه د مرگ نه وروسته قريباً درې سوه کاله وروسته له مور سره دده د ژوند حالات، تعليمات او د پېژندگلو په هکله مواد تر لاسه شوی دی، گواد دې مواد په هکله يوه برخه په تاريخي اعتبار موزونه شو گڼلای. بيا هم د محقق د پاره په دې انبار کي تر ډېره حده لعل و جواهر تر لاسه کېدای شي او د سالک د پاره دا لازمه ده چي د حق په لټون کي او د صداقت په هڅه کي د هر قسم مواد پوري ځان ورسوي. هغه کتابونه چي د بدهه مت او د هغه د باني په هکله څه مواد تر لاسه کېدای شي، په دا ډول دي.

1. تري پټک: يعنې درې ټوکرياني

۱: په ويلو کي خودا درې دي لکن په هري ټوکري کي ځان ځان ته کتابونه دي. په دې د دوی تفصيل وړاندي کول ضروري گڼم. لومړی پټک (ټوکري): د دې نوم ونيان پټک^۸ دی، يعنې د سنگهد پاره احکامات. په دې کي درې کتابونه شامل

⁸ Tripatika 1,11,111

⁹ Vinaya pitaka

دي (۱) د مرگ بهنگ،^{۱۰} يعني پتي موکهد (خاوند) بمع شرح او حواشي (ب) کهنډکا^{۱۱} (ج) پريوار (کهول)^{۱۲} پاتهه. په دې کتابونو کي د پتي موکهد او د گنډهک په انگرېزي کي رانس ډيوډس venaya tertس په نامه ژباړه کړې ده.

سوت^{۱۳} پټک (ټوکري): يعني د بدهه مذهب عام منونکو خلگو د پاره زرين اصول. په دې کي د ډېرو سرليکونو سره ډېر کتابونه شامل دي. هغه سرليکونه دا دي.

(۱) ډگهنکايه^{۱۴} : دا د څلور دېرش کتابونو مجموعه ده. په کوم کي چي مها پرني بهان^{۱۵} ډېر مشهور دی. په دې کي د، اوو ژباړه برنوف او گوگرلي کړې ده.

(۲) مجهم نکايه^{۱۶}: په دې کي يوسلو دو پنځوس ۱۵۲ کتابونه دي او دا ډاکټر ټرمکز ترتيب کړي دي.

(۳) سموت نکايه^{۱۷} : دا مسلسل نظمونه دي.

(۴) آم گتر نکايه^{۱۸}: په پټکو کي لويه مجموعه ده، په دې کي کهډک نکايه^{۱۹} هم شته، په کوم کي چي (الف) کهډک پاتهه^{۲۰} دی، د کوم چي چلډرس ژباړه کړې ده. (ب) دهم پد^{۲۱} دی، د

¹⁰ Sutta Vibanga

¹¹ Khandaka

¹² Privara path

¹³ Sutta Pitaka

¹⁴ Digha Nikaya

¹⁵ Maha Parini Bhana

¹⁶ Majjhima Nikaya

¹⁷ Sumyitta Nikaya

¹⁸ Amguttara Nikaya

¹⁹ Khuddaka Nikaya

²⁰ Khuddak Patha

کوم چي میکس مولر ژباړه کړې ده. (ج) ادان² یا هغه غزلي دي چي گوتنم ډېر پره شوق سره ويلې دي. د هري غزلي سره د نزول د موقع وخت هم درج دی. (د) اتي وتکا²: یوسلو لس ۱۱۰ اقتباسات دي کوم چي د گوتنم د بېلابېلو خطبونو نه اخذ شوي دي.

(ر) سوت نپت²: دا نظمنه دي، د دې ژباړه پروفېسر

قوسیولي کړې ده.

(س) ویمان وتهو³: د جنت د محلونو په هکله.

(ش) پتوتهو⁴: د ارواح غیر مجسم په هکله.

(ص) تهراگاتا⁷: د راهبانو (عابدانو) د پاره نظمنه.

(ض) تهري گاتا⁸: د راهبي (عابدي نسخي) د پاره نظمنه.

(ط) جتکا⁹: کیسي دي، د کومو ژباړه چي رائس

ډیوډس د buddish birth stories په نامه کړې ده.

(ظ) نديس⁹: د سوت نپت د پای شرح.

(ع) پتي سمدھا³: د ارهت د باطني قوت په هکله بیان.

(غ) اپدان³: د بدده ارهتو کیسه.

²¹ Dhmma- Pada

²² Udana

²³ Ltti Vuthaka

²⁴ Sutta-Nipata

²⁵ Vimana Vatthu

²⁶ Petavatthu

²⁷ Thera-gatha

²⁸ Their-gatha

²⁹ Jataka

³⁰ Niddesa

³¹ Pati sambhida

³² Apadana

(ف) بده بنش³: د بدهیانو حالات.
 (ق) کاریه پتک³: هغه نظمونه دي په کوم کي چي د
 گوتم د تېر ژوند يعني د زوکړي د مخه د ژوند (لومړي جنم)
 کرامتونه بيان شوي دي.
 (۳) ابهي دهم: په دې درېيم پتک کي ډېر کتابونه دي،
 دهغو تفصيل داسي دی.
 (الف) دهم سنگني⁵: په بېلا بېلو نړيو کي د ژوند
 کيسې.

(ب) وي بهنگ⁸: د اتلسو ۱۸ کتابونو مجموعه.
 (ج) کتھا و تهو⁷: يو زربحث طلب ستونزي.
 (د) پگل پنا تي⁸: د ځانگړي خصوصياتو تشریح.
 (ر) دهاتو کتھا⁹: د عناصرو په هکله.
 (س) ايمک⁹: د ظاهري څيزونو په هکله.
 (ش) پتهن⁴: د حیات (ژوند) اسباب.
 دې ټولو کتابي مجموعه ته تري پتک، (وينا پتک،
 سوت پتک او ابي دهم) درې ټوکرياني ويل کېږي، او د

33 Buddha Vansa

34 Cariya Pitaka

35 Dhamma Sangani

36 Vibhanga

37 Katha Vatthu

38 Puggala-Paunati

39 Dhatu Katha

40 Yamaka

41 Patthan

بودهيانو تر ټولو مقدس او قديم کتابونه بلل کېږي، دا ټول په پالي ژبه کي دي.

(۲) د پټک شرحي

دا بودهيانو په پنځمه صدي عيسوي کي هغه وخت وليکل کله چي دوی تري پټک د سنگهالي ژبي نه پالي ژبي ته وژباړلو. په دې کي چي کوم دا وخت موجود دي هغه په داسان دي.

۱، سماند پاسدکا: د نړۍ شرح.

sammanata, pasadika

۲، کنکه و تراني: د پتي موکھ شرح.

Kankha vitarani

۳، سمنگل ويلا سني: د دگه نکايه شرح.

summangala vilasini

۴، پکپکا سدني: د مجهم نکايه شرح.

papancha sudani

۵، سرتھ پرکاشني: د سمت نکايه شرح.

sarattha ppakasini

۶، منورته پورني: د انگوت نکايه شرح.

monoratha purani

۷، پرمتھ جونکا: د کدک پاپتا اود سوت نپت شرح.

Paramatha katha

۸، دهم پراته کتھا: د دهم پت شرح.

dhammapada atthakatha

۹، پرمت دپيني: د ادا ن، دمان واتھو، پتاوت

تھراگاتھا او تھري گاتھا شرح.

paramatha dipam

۱۰، ابھي دھمت دپيني: د اتني وتک شرح.

- Abhidhamimatha dipani
 ۱۱، جاتک اتهاکتها: د جاتک شرح.
 jataka attha katha
 ۱۲، سددهم پجوتکا: د ندیس شرح.
 saddhamma Ppajjotika
 ۱۳، سددهم پکاسنی: د پتم بدده شرح.
 Saddhamma Ppakssani
 ۱۴، ویسده جن ویلاسني: د ایدان شرح.
 Visudhajana vidusin
 ۱۵، مدهورتهه ویلاسني: د بدده ونس شرح.
 Maddhurattha vilasini
 ۱۶، کاریه پتک اتهاکتها: د کاریه پتک شرح.
 Cariya pitaka attha katha
 ۱۷، اتهه سالني: د ددهم سنگتي شرح.
 attha salini
 ۱۸، سموه دنودني: د وبهنگ شرح.
 sammoha vinodani
 ۱۹، پنکتاپنکرن اتهاکتها: د ابي ددهم د پای د پنخو
 کتابو شرح.
 Pamcappakarana attha katha

(۳) للت وستارا

دا په سنسکرت ژبه کې و. د دې ژباړه په شپږمه صدی، عیسوي کې په تبتې ژبه کې وشوه. د دې څه برخه په ترکی ده، په سنسکرت ژبه کې لیکل شوي اصل کتاب هیڅ درک نشته چې کله لیکل شوی دی. په دې کې د گوتیم سوانح لیکل شوی دی او د

ډېري مبالغې شه کار اخستل شوی دی. د دې ژباړه په بېلابېلو لويديځو ژبو کې هم شوې ده.

(۴) تبتې بيانات

دا په زياته توگه پر للت وستار ليکل شوی دی. دا کتاب سکندر کوسما و انگرېزي ته ژباړلی دی.

(۵) مهابهينشکر من سوتر

دا هم په سنسکرت ژبه کې ليکل شوی و. په دې کې د گوتنم د کور د پرېښولو حالات بيان شوي دي. دا په شپږمه صدۍ عيسوي کې چيني ژبې ته وژباړل شو، چې د هغې وروسته و انگرېزي ته يې ژباړه وشوه.

(۶) مالانکاراوتو

دا د پالي ژبې څخه په برمي ژبه کې په ۱۷۷۳ عيسوي کال کې وژباړل شو. بيا د هغې نه په انگرېزي کې وژباړل شو. دا د لنکا د مقدسو کتابونو په هکله دی.

(۷) دې نه علاوه مختلفې کيسې دي چې اسپنس هارډي د the manual of buddhism په نامه راغونډې کړي دي.

(۸) دهمپد

په سوتاپنت او تري گاتها کې چې کومې غزلي دي هغه سونډرس د dampadah په نامه ژباړلي دي.

(۹) مجلې وکتب

مشهور کښت گراهنما لاهل ساکرتياين په ۱۹۳۲ کې يو کتاب "بدده چريه" وليکې، دا په هنيان نقطه نظر ليکل شوی دی. د مهيايان په نقطه نظر يو کتاب "بهگوان گوتنم بدده" ډېر

مشهور دی کوم چي محترم بدهنت بودهانند جي مهاستو او پنډت چندکا پرشاد جگيسو په هندي خپور کړی. دې نه علاوه مها بودهي سوسائتي کالج سکول کلکتې نه يوه مياشتنۍ مجله هم خپرېږي په کوم کي چي د دې مذهب په اړه نوي څېړني مخي ته راځي. په دا توگه د لنکانه "بدهست کرانیکل، سيلون" په ذريعه د دې مذهب په هکله خلگو ته معلومات ورکول کېږي.

په سارناتهد (بنارس) کي هم په دې هکله کار پېل شوی دی چي دهغې نه هم ډېر معلومات ترلاسه کېدلای شي.

(۱۰) په اردو کېږي

تر دې وخته چي کوم کار پرې شوی دی هغه دا دی.

(الف) په ۱۹۹۰ کي شيو نرائن شمېم د گوتنم بدهه سوانح

ليکلې وه، چي بيا دويم ځل هغه تر چاپه نه ورسېده.

(ب) مولوي امير احمد علوي صاحب بي، اې جې جې نيمچ

د "گوتنم بدهه" په نامه يوه مختصره کتابچه وليکله چي بيا الناظر لکهنو هغه خپره کړه.

(ج) يو مسلمان اديب "د بدهه کيسه د ډېرو په ځله"

ولیکله چي اوس نه ترلاسه کېږي.

(د) يو برهمنو سماج مشنري هم د گوتنم بدهه مختصره

سوانح عمري په اردو کي ليکلې وه چي د کوم ذکر شيو نرائن شمېم صاحب کړی و، خو اوس يو ځای هم نه ترلاسه کېږي.

(ر) شيو نرائن شمېم صاحب يو کتاب "بدهه" په دوو

ټوکه کي ليکلی و، يوه برخه يې د مستر استراس د انگرېزي کتاب ژباړه وه او دويمه برخه يې خپله شيو نرائن شمېم د

ضمیمه په توگه وړاندې کړې وه. په دې کتاب کې پر نوي معلومات دې چې په ویلو ارزې.

(۱۱) دریافتونه

استوپ، مته، بتان، انخرونه، خرخ، ظروف او نور بېل بودهي یادگارونه ورځ په ورځ موندل کېږي او د دې نه ډېر معلومات ترلاسه کېږي.

(الف) په نزدې وختونو کې د جاوا عظیم الشان بودهي مندر په ځمکه کې دریافت شو، د کوم په وجه چې د دې مذهب د فروغ په هکله ډېر مفید معلومات ترلاسه کېږي.

(ب) د بودهي دور فن مصوري او سنگ تراشي بې نظيره نمونې په چین، جاپان، تبت او هندوستان کې موندل شوي دي.

(ج) د کپل وستو او لمبيني باغ درک ولگېدو، او د دې کنډوالونه ډېر ظروف (خاورين لوبسي) او زېورات ترلاسه شوي دي.

(د) هغه ځای هم د گياسره نزدې درک ولگېدو چې پر بودهاد نوراني کيفيت انکشاف شوی و. هلته مندر هم شته او هغه ونه هم.

(ر) په سارناتې کې هم کيندنې شوي دي، هم دغه دشت غزالده، هم دلته تر ټولو له مخه بده خپله مذهبي وېنا کړې ده. د کوسي نگر (کسيا) کمبهي او سراوستي هم درک ولگېدو. راج گره هم دریافت شو او هغه غار هم وموندلې شوه چېرې چې بده استوگنه کوله.

(س) د نالند پوهنتون محل وقوع هم معلومه شوه او کڼه والې هم.

(ش) په حیدر اباد د کن کي د اشوک د دور کتبه هم وموندل شوه او د الورا اجنتا غارونه هم. علي الحضرت نظام د کن د دې د انتظام د پاره یوه محکمه اثار قدیمه هم قائمه کړه د کوم په راپورتاژ کي ډېر معلومات تر لاسه کېږي.

(ص) په بهوپال کي سانچي ټوپ هم وموندل شو او مرحومي هزهائینس بېګم صاحبې د دې مرمت وروکړ او د دې په هکله یې اطلاعات هم خپاره کړل.

(ض) په کارلي، ناسک، کهنري او اورنگ اباد کي هم د بده مذهب (سمخي) غاري وموندل شوې. په کوم کي چي د بده مجسمې تر لاسه شوي. د دې ټولو نه ډېر معلومات تر لاسه شول.

(ط) افغانستان، مصر، او امریکه کي هم د بده کڼه والې موندل شوي دي او په ډېر تعداد بودهي خاوريني او ډبرني مجسمې او انځرونه تر لاسه شوي دي، د کوم په وجه چي د دې مذهب د عالمگیریت خپره رابرسېره کېږي.

غرض د دې ټولو په ذریعه مورد گوتم بده سوانح، د ده تعلیمات او دهغه اشاعت او بدلون په هکله معلومات تر لاسه کولای شو.

دې نه علاوه کوم کتابونه چي په بالاسطور کي ذکر شول یا هغه کتبو، ټېکو، کڼه والو او بتانو نه چي کوم مواد تر لاسه کېږي که لوستونکي د دې په هکله معلومات تر لاسه کول غواړي نو د دوی د پاره ذیل کتابونه ډېر مفید دي، لاکن دا یاد ساتل پکار دی چي پر دې موضوع تر ۱۹۴۲ پوري په بېل بېل لوېدیځ هېوادونو کي تقریباً په بېلو بېلو ژبو پنځه زره کتابونه لیکل شوي دي.

- ()Nallnakaha dutt Early History And Spread of
Buddism
()E. Hopkins The Religions of India
()E.H Brew The life of buddha in the pali
canon
()Geigeroli The mahavamsa
()E.B Cowell The jatak
()J.Barth History of religions in
india
()C.Elliot hinduism and buddhism
()R.F.Johnstone Buddhist China
()J.Legge Travels of fahien
()S.Beal Buddhist Records of the western
world
()T Wattera On Yuan Chwang
()I.T.sing A record of Buddhist religion
as practsed in india and malaya Archipelago
()S.Beal Life of hiven Tsiang by Huin
Li
()PN.Bose Indian teachers in china
()A.Cunningham Ancient Geography of india
()S.Beal Cataiogue of buddhist Tripitaka
as known in china and japan
()Raiston Tibetan taies
()Hodgson Eeeays on the language, Literatuer
and Religion of Nepal and Tibbet
()Edkins Religion in china
()R.C.Ddouglas Confucianism and taxism
Literature in china and the far east
()P.K.Mooker jee India
()K.J.Saunders Heart of buddhism
()A.B.Kaith Karma Mimamasa
()K.J.Saunders Gautama Buddha
()K.J.Saunders Buddhist Ideals
()H.Olddenberg The Buddha
()T.W.Rhys Davids Early Buddhism
()Bishop Bigandet Gaudam the Burmesa
Buddha
()H.Kren Manual of buddhism

()Bishop Copleston	Buddhism, Primitive and Present
()H.Hackmann	Buddhism as a religion
()H.Werren	Buddhism in Translation
()Bhikkhu N.Janatilaka	Word of the Buddha
()Paul Dhalke	Buddhist Eassays
()Lakehmi Narayan	Essence of Buddhism
()A.Lioyd	Creed of Half Japan
()T.Herada	Faith of Japan
()Col.Waddell	Lamaism
()Shive Zen Aung	A Compendiam of Buddhism
()Mrs.C.A.F.Rhys Davids	Buddhist Psychology
()J.A.Graham	On the tresh-hold of three closed lands
()H.G.Moule	Spirit of Japan
()Mrs.C.A.F.Rhys Davids	Buddhism

ظاهره ده چي د پالي ژبي سره ناواقفيت په وجه مصنف
 صرف د ژباړو څخه کار اخستی دی، په دې وجه د ده د رائي په
 خواهش کي کېدای شي چي قسم قسم غلطیاني شوي وي.

علم دوست خلګونه امید دی چي داسي مسائل باید
 هېر کرل شي او د دې مختصر کتاب نه باید چي يو جامع کتاب
 هم په دغه موضوع وليکلې شي او د ادب لمن دي د دې الزامه
 بچ کړي. مصنف د ټولو مندوی دی چي د دې کتاب په تیاری،
 کي يې کومک یا د بدهد مت مذهب په حواله يې کتابونه را کرل
 او د کار ته يې څه نا څه اسانتیاوي ورو بخښلې.

محمد حفيظ سيد

۱۹۴۲

باب، ۱

د گوتنم نه مخ کي هندوستان

زموږ دا هېواد چي موږ ورته هندوستان وايو د يوه براعظم حيثيت لري. دا ډېرو ويږي، زر خېز او د بې شمېره قومونو استوگن ځای دی. د دې اصل ځایي خلک څوک وو؟ هيڅ معلومات نشته. لاکن د آرينو د راتگ نه مخ کي دلته د دراوړي نسل خلگ استوگن وو. دا خلگ نه وحشي وو، او نه ځنگلي. بلکې دوی خپل تهذيب، خپل تمدن او خپله ژبه درلوده. اوسني تحقيق⁴² داسي اثار راڅرگند کړي دي چي دراوړو يو مهذب او متمدن ژوند کاوه. او د داسي صنعتونو نه واقف وو چي په روان مترقي دور کي د حيرت خبره معلومېږي.

آريا د کوم ځای نه راغلل؟

د دې درواړو د سهېل خوا ته پوري وهلو په وخت د قطب لوېديځ نه هغه قوم راغی چي د آريه په نوم ونومول شو او د کوم د نسل نه چي د هندوستان يوه لويه آبادي دا وخت دعوه کوي. دا خلگ د کوم ځايه او په کوم وخت کي راغلل؟ د دې په هکله هم د مؤرخينو تر منځ اختلاف دی. يعني د ناروې، سويډن او ډنمارک نه راغلل، او په يورپ کي د خورېدو سره سره د قاف غره (کوه قاف) ته راوړسېدل. بيابې په ايران (فارس) کي استوگنه خپله کړه، او بيا وروسته هندوستان ته يې مخه وکړه. ډېر داسي مؤرخين شته چي هغوی وايي چي د دوی لومړی ټاټوبي منځنی-آسياده او دوی هم د هغه ځايه څخه تريورپ او آسيا خورشول.

⁴² تاريخ فرشته

فرشته⁴³ صفت داسې هم اهل تاریخ شته چې هغوی لنکا (سري لنکا) د آدم د ژوند مرکز بولي، او د نسل انساني بنسټ یا ابتداء دغه ځای بنسټي او آريه د دې ځای نه تر منځنۍ آسيا بيا پرته د خپل لومړي ټاټوبي و خواته پوري وهي. نننۍ تحقيق دا بنسټي چې د دوی اصل ټاټوبي هغه سيمه ده چې نن سبا د بوهيميه او د استريا په نامه بلل کېږي او د دوی دا دعوه ده چې آريه هم د دې ځای نه په منځنۍ آسيا او يورپ کې خواره شول. دې ټولو مؤرخينو چې د خپلو بياناتو ثبوت پېس کړی دی د هغه په تفصيل کې د ټولو هېڅ ضرورت نشته. په دې خبره ټول متفق دي چې آريه د قطب لوېديځ نه راغلل او قريباً تر درې زرو کالو قبل مسيح را روان وو. دا خبره هم څرګنده ده چې دوی په يو وار نه بلکې په بېلو بېلو ډلو او بېلو بېلو وختونو کې راتلل به او لکه څنګه چې په آبادۍ کې زياتو براتلی او بيا په نوو نوو هېوادو کې د استوګنې ضرورت پېښېدی، دوی د هند شمال ختيځ خواته غزېدل. تر دا انده چې پنجاب، يو پي (اتر پرديش) او د بهار لوېديځي سيمي د دوی استوګن ځای شوي. او د "آريه ورت" په نامه ونومول شول.

مقدس کتابونه

د هغې زمانې د حالاتو که درک لګېږي نو هغه د هغه وخت مقدس کتابونه دي چې (ويد) ورته ويل کېږي.

⁴³ يورپي (لوېديځ) تاريخ پوهان دا نه مني، هغوی په بېلو بېلو دلائلو د ويدونو زمانه اټکلوي. دوی رګ ويد تر ټولو زوړ بولي او د دې زمانه د عيسی تر زوکړې دوه نيم يا درې زره کاله مخه وايي. او دوی دا خبره هم کوي چې د ويدونو بېلي بېلي برخي په بېلو بېلو وختونو کې ليکل شوي دي.

(الف) ویدونه څلور دي،⁴⁴ رگ وید.⁴⁵ یجر وید.

⁴⁶ سام وید. ⁴⁷ اتهر وید

د دې لرغونې ژبه سنسکرت ده، کومه چې د اوسنۍ سنسکرت نه ډېره پېله ده. د هندوانو دا خیال دی چې ویدونه سامي کتابونه دي او د دې ابتدايه د نازلېدو يې ۱۹۵۵۸۸۵۴۴ کلونه شوي دي. د خدای له اړخه د ده و خاص بندگانو ته رالېدل کېدل.

ویدونه په زیاته توگه د نظم په شکل کې دي چې د هغوو شعرونو ته منتر ویل کېږي. د دې منتر و ته ولگي ته ستها یا سنگهیتا ویل کېږي. د وید د ټولو اشعارو یا منتر و هېڅ تفسیر نشته، د کوم په وجه چې د سنسکرت د پوهانو تر منځ ډېر لوی لوی اختلافات دي. بیا هم د ویدونو نه وروسته په لرغونو کتابونو کې د تفسیر داسې سلسله شته چې پکښې د منترنو څه ناڅه معنا تر لاسه کېدای شي. دې سلسله تفسیر ته برهمن ویل کېږي. په دا توگه د رگ وید په هکله دوه برهمنه (تفسیر) دي، (۱) آتیرے (۲) کوشیکي د یجر وید دوه برهمنه (۱) شت پته (۲) تیترے

⁴⁴ د ویدي ادب په هکله چې کوم معلومات لیکل شوي دي هغه د لاله لاجپت راء د تاریخ هند حصه اول نه اخذ شوي دي.

⁴⁵ رائس دیوډس

⁴⁶ لاجپت راء

⁴⁷ د کارونو په لحاظ داسې تقسیم د رگ وید په دې منتر کې موجود دی، د کوم ژباړه چې دا ده.

" برهمن د ده (لاشعور) ځله ده. چهتری (لاسونه) ویش (ورنونه) او شودر (پنې) لکن دانه شي تسلیمېدای چې د ذات پات سختی او پابندی د هغې زمانې نه رائجي وي. دا پابندی په خاصه توگه د منو شاستر نه وروسته زیاتي شوې.

د سام وید درې برهنه (۱) تانډیا (۲) سدویش (۳) جهانډوگیه او د اتھروید په هکله هیڅ برهنه نشته.

(ب) د ویدونو او برهنو ماسوالس نور مقدس کتابونه شته، کوم ته چي انپشد ویل کېږي. د دې نومونه په دا ډول دي. کین، هرشن، سنډک، مانډوکیه، ایش، ایتړے، جهانډوکیه، تیتړے، برهدار، نیک. د انپشد لفظي معنا د بهید (راز) ده، یعنی د هغه اسرار الهی دی د کوم په واسطه چي د ذات جل جلاله په هکله علم ترلاسه کېږي.

(ج) د دې ماسواپه ویدي ادب کي اپ وید هم شامل دی چي هغه څلور دي.

- (۱) دهر وید..... فن حرب.
 - (۲) گاندهرو وید..... فن علم و موسیقي.
 - (۳) ارته وید..... فن صنعت و حرفت.
 - (۴) آیور وید..... علم طب.
 - (د) د دې ویدي علومو په ویلو او ځان پوهولو د پاره دا علوم ډېر ضروري دي. دې علومو ته ویدانگ ویل کېږي.
 - (۱) مکھشا..... علم تلفظ یا قرآت
 - (۲) چهند..... عروض
 - (۳) ویا کرن..... صرف و نحو
 - (۴) تیرو کتا..... لغت، تشریح و الفاظ
 - (۵) جیو تش..... علم هئیت
 - (۶) کلپ یا دهرم شاستر..... احکام مذهب
- د دې کتابو د کتلو وروسته چي کوم اصولي څښت رامنځ ته کېږي هغه دا دی.

د ویدونو مذهب

دا خلګ ډېر مذهبي وو، لاکن د اولس د حقوقو یې خیال نه کاوه. د غېر آریه وژل⁴⁸ یا وهل د دوی د پاره هیڅ جرم نه ؤ. فاتح پر مفتوح باندي حاکمانه یا مالکانه تصرف کولای شو. دوی په بېلو بېلو قبایلو کې وپشل شوي وو، او دا قبایل بیا په خاندانو کې، د دولت او عمارت په لحاظ هیڅ اختلاف نه ؤ. یعنی نه څوک ډېر امیر ؤ او نه څوک ډېر غریب. هغوی پر بېلابېلو دیوتاګانو یقین درلود. د دوی دا عقیده وه چې اکثره کارونه د فطرت او د قدرت د دې دیوتاګانو اظهار دی. د بېلګې په توګه اګني (اور) اندر (باران) ورن (باد، هوا، شمال) وغیره. د دې علاوه تر ټولو لوړ او پر اعلی ذات یې هم یقین ؤ، کوم ته چې دوی برهما ویلو. په آریه سماج او په سناتن (غیر سامي) مذاهبو کې هم په دې خبره اختلاف ؤ چې د دیوتاګانو چې کوم بېلابېل نومونه دي، دا د برهما صفات دي. یا ده یوه ځانته بېله هستي ده. آریه سماج بېلې هستي نه مني، بلکې دا نومونه د برهما صفات ګڼي. په دې خبره ټول متفق دي چې د ویدونو په زمانه کې نه خو بتان وو او نه مندرونه او دا دواړه څیزونه ډېر وخت وروسته جوړ کړل شول. ټول برهما ازلي او ابدي ګڼي، دا دوه مننونو ته ثبوت د پاره د دې ګواهي ورکوي.

(۱) "په هغه وخت کې نه است و نه ست. نه ځمکه وه نه اسمان، هیڅ یو څیز پرده غالب نه ؤ، او د چا د پاره څه ؤ؟ دا سمندر هغه وخت چېرې ؤ؟"

⁴⁸ رامائن او مهاښارت

(۲) "دانړۍ چي د خه پيدا ده هغه يو دې دهارن (چلولو) والادۍ. کوم چي په دې لوی ویر اسمان کي دی، او کوم چي پر دې قادر دی هغه په دې خبر دی."

ويدي آريه پر روح هم يقين درلود، او د دوی خيال و چي روح د وجود نه بېل شى دى، کوم چي د وجود د فنا کېدو نه وروسته هم پاته وي. لاکن د ويديانو په دې ساده مذهب کي د خه موده وروسته بدلون راغى، بېلابېلو رسوماتو خپل خاى جوړ کړ، برهمن (تفسيرات ويد) هم په دغه رسوماتو جوړ دى. په دې کي يگيه يايجن (قرباني) کولو ډېر زور دى. هون هر خاى ضروري جز دى. په هون کي د ديوتاگانو د خوشحالى د پاره بېلابېل خوشبو لرونکي شيان سوخل کېږي او خاص منترونه ويل کېږي.

په انپشودو کي د مرگ او ژوند پر بېلابېلو مسئلو فلسفيانه او عالمانه بحث شوى دى. او د دوی رجحان صرف او صرف د ويدانت (تصوف) خواته دى. هم د دې څخه په هندوانو کي "همه اوست" او د "همه ازوست" نظريه منع ته راځي.

په ويدي مذهب کي بدلون

د حالاتو د بدلون، د بهرني تمدن راتلل او دنني نسلي اختلافاتو اثرات پر دې مذهب پرېوتل، او په دوی کي بت پرستي خوره شوله. مندرونه جوړ شول او د ذات پات⁴⁹ فرق منع ته

⁴⁹ د جين مذهب اصل باني پارس ناتھ ؤ. کوم چي په اتمه صدۍ ق، م کي زېږېدلى ؤ. لاکن د دې خاص تنظيم مهاوير دردهمان کړى ؤ. دى په ۵۹۹ ق، م کي زېږېدلى ؤ او د سالي د حاکمانو له نسله ؤ. دى په ۵۷۲ ق، م کي مړ شوى دى. جين ماده او روح دواړه ازلي بولي. او د خداى د موجوديت

راغی. مذهبي پېشو ابرهن، حاکمان، د جنگ کولو والا چهتري او تجارت او کښت کولو والا وېش وبلل شول او غیر آریه قومونه د مریي او د شودر په نامه ونومول شول. رامائن او مهابهارت چي د کومو ژبو ذکر کوي په هغو کي د آریاؤ په ساده ژوند کي د تصنع او تکلف اضافه شوې وه. د وید په دور کي ښارونه نه ول، په ورو ورو قبایلو کي تقسیم وو او په کلیو کي اوسېدل. د دوی په سیاسي ژوند کي ماسواد بزرګ کهول د عام اولس تعریف نه و. لاکن د رزمیه⁵⁰ نظمونو په زمانه کي ښارونه جوړ شوي وو. د جامو، خوراک د ټولني د روزګار ژوند، په سادګۍ کي اولس وو.

د حاکم او رعایه فرق څرګند و. د راجاد مرګ نه وروسته حاکمیت د اولس نه بلل کېدی، بلکې دهغه د وارثانو حق بلل کېدی. هغه خپل ولي عهد خپله ټاکل پیل کړو، او ترده راجاپیره یو لښکر جوړ شو. په مذهبي توګه هم بقول لاله راجپت راء د "ویدونو پرايشور پرستی (خدای پرستی) باندي د

بالذات د منلو منونکي نه دي. دا څلرویشته ۲۴ تیرتهنګرو (هادي) منونکي دي. په دوی کي مهاویر اخري تیرتهنګر و. په دوی کي دوې فرقې دي. ۱، ډیګمبر ۲، سوتمبر

ډیګمبر لوخ ګرځي او سوتمبر په سپین رخت ځان پټوي. د دوی په نزد اهنسا (هیخ یو جاندار نه تنګول)، رښتیا ویل، غلا نه کول، توم پرستی پرېښول، او پاک ژوند تېرولو کي سوکش (نجات، سوکالي) تر لاسه کېږي. دوی خودکشي (ځان وژنه) تر ټولو غوره مرګ بولي او خپل وجود ته آزار (سختي) ورکول ښه کار بولي. جین لفظ د جن نه اخذ شوی یا اخستل شوی دی. مهاویر ته د جن (پېري) درجه حاصله وه. هم په دې وجه د ده منونکي جیني وبلل شول.

⁵⁰ راء ډیوډس، امریکي تقریرونه، بده مذهب دهغه تاریخ او دهغه ادب. (مخ،

دیوتا پرستی رنگ لوېدلی ؤ. د ویدک دیوتاگانو پر خای
 "وشنو" او "شیو" د هرچا زړه ته نزدې وو. او دیگیانو سلسله
 هم کړکېچنه شوې وه. په رامائن کې د "مهارج رام چندر جي"
 په مهابهارت کې "شري کرشن" ته د وشنو له اړخه اوتار
 (پېغمبر) وویل شو. دا د اوتار خیال هم د ویدک خیال نه دی.

هم د دې ټولنیو او روحانیو تر څنګ یو څو فلسفیان هم
 ول کوم چې د خدای د تصور قائل نه وو. روح او ماده یې ازلي او
 ابدي گڼله. هم د دې ټولنیو نه وروسته بیا جین مذهب جوړ شو.

د دې بېلابېلو نظریو دا نتیجه راووته چې د گوتنم بدهه د
 زوکړې پر وخت په آریه ورت، دانسانی ژوند په هکله ۶۲
 دوشپېته نظریې رائجې وې. چنانچې په وینگ او مجهم نکایه
 کې د دغو نظریو ذکر شوی دی او هره نظریه یې د باطل گړځولو
 هڅه شوې او دا ویل شوي چې بدهه چې کومه نظریه او د دې د
 امورو په هکله وړاندي کړې وه هغه صحیح ده. د دې لړلیک په
 واضح توګه دا دی.

د ۱ نه تر ۴ پوري

ششت واد: هغه خلګ چې د درو فکرونو په ذریعه او
 منطقي استدلال په وجه دا یقین کوي چې د دنیا ظاهري او
 انفرادي ارواحوي غیر فاني دي.

د ۵ نه تر ۸ پوري

الګ ستیکا: هغه خلګ چې پر څلورو طریقو دا فکر
 کوي چې بعضي ارواحوي فاني او بعضي غیر فاني دي.
 (الف) هغه خلګ چې دا یقین لري چې خدای ازلي او
 ابدي دی لکن انفرادي ارواحوي داسې نه دي.

(ب) هغه خلگ چي دایقین لري چي ټول دیوتاگان
ازلي او ابدي دي خو انفرادي ارواحوي داسي نه دي.

(ج) هغه خلگ چي صرف دایقین لري چي لوی
دیوتاگان ازلي او ابدي دي.

(د) هغه خلگ چي دایقین لري چي د وجود شکلونه
فاني دي، لاکن داسي یوشی شته چي هغه ته زړه، دماغ او
شعور (پوهه) ویل کېږي، او هغه ازلي او ابدي دي.

د ۹ نه تر ۱۲ پوري

انت نیتکا: هغه خلگ چي د محدود او لامحدود په
هکله بحث کوي.

(الف) هغه څوک چي نړۍ محدوده گڼي.

(ب) هغه څوک چي نړۍ لامحدوده گڼي.

(ج) هغه څوک چي نړۍ دواړه گڼي.

(د) هغه څوک چي نړۍ دواړه نه گڼي.

د ۱۳ نه تر ۱۶ پوري.

امرود کهپیکا: هغه خلگ چي د نېکۍ او بدۍ په هکله
تاو راتاؤ خبري په دې کوي چي هغوی وپېږي.

(الف) داسي نه چي په صفا ویلو دوی ته څه ضرر

ورسي.

(ب) هغوی وپېږي چي داسي نه چي د داسي شيانو نه
دوی متاثره شي او وروسته له دې دوی ته تکلیف ورسي.

(ج) هغوی په دې وپېږي چي داسي نه یوه بڼکلي
منظره دوی قائله کړي.

(د) یا محض په دایې مني چي د هغوی ذهنونه خام او هغوی ناپوه دي.

د ۱۷ نه تر ۱۸ پوري

ادهک سمپشنيکا: داسي خلگ چي دوی گمان کوي چي د خيزونو اصل بغير د څه علت نه هم پرې پوهېدای شي.

د ۱۹ نه تر ۵۰ پوري

ادهم رگهټکا: هغه څوک چي وايي چي روح به په مستقبل کي هم وي.

(الف) شپارس داسي نظريات دي چي پر دې خبره دعوه کوي چي د مرگ نه وروسته يو شعوري وجود به پاته وي.

(ب) اته قسمه داسي نظريات دي چي په کوم کي د يوه غير شعوري وجود دعوه کېږي.

(ج) اته قسمه داسي نظريات هم شته چي دا دعوه يې کړې چي د شعور او غير شعور تر منځ وي.

د ۵۱ نه تر ۵۷ پوري

اچهيډواد: هغه خلگ دي دا نبيي چي په اوو قسمه ارواحو کي يو قسم داسي روح هم شته چي د مرگ نه وروسته هغه فنا شي. دا خلگ د ابدي مرگ معتقد دي.

د ۵۸ نه تر ۶۴ پوري

دته دهم سنهبان داد: هغه خلگ دي چي د دې مدعيان دي چي روح شته، که په دې دنيا کي وي او که هر چپري وي، په ښه خوشحالی سره په دې طريقو تر لاسه کېدای شي.

(الف) د حواس خمسې د پوره او مکمل استفادې او لذت په ذريعه.

(ب) د یو پلټونکي محویت (په خیال کي ډوب) یا استغراق په ذریعه.

(ج) دیوه غیر اتشاري ذهني لذت بغیره په کوم کي چي هیڅ تجسس او څېړنه نه وي. (دویم، جهان یا دهیان)

(د) یوه ذهني اسودگي (بې غمي) په کوم کي چي نه خوشحالي وي، نه درد وي او نه تجسس (درېیم دهیان)

(ه) یوه داسي ذهني اسودگي په کوم کي چي د پاکوالي احساس هم شریک وي. (خلورم جهان، دهیان)

دالر لیک گواډ پر اوږد دی، لاکن دلر غور کولونه وروسته به دا څرگنده شي چي دي ته مبالغه امیز نشو ویلای. خبره داده چي آریه، بوهمیا، استریا او د هنگري نه دلته آسیا ته راغلل، د دغه حایه ایران، افغانستان او د کشمیر نه هندوستان ته راغلل چېرې چي یو مذهب او متمدن قوم له سره وجود درلود. هغوی چي څنگه څنگه مخ ته تگ کاوه، هغود نوونوو خیالاتو او نوونوو نظریاتو سره مخه کېدله. تر دا چي هغوی د بنگال تر سرحد په ختیځ کي او همالیه تر لمنو و قطب ته ورسېدل نو دوی ته د بېلابېلو مابعد الطبیعاتي او اخلاقي مسائلو په هکله بېلابېل نظریات مخي ته راغلل او هغوی و هر قسمه نظریاتو ته پخپله فلسفه کي حای ورکړی.

هم په دي توگه چي گوتنم بدهد د روح په هکله کوم ۶۲ دوشپېته نظریات بیان کړي دي، ټول هغه وخت موجود وو. د عصري علومو په وجه د خلگو د اسانۍ د پاره دا ټول نظریات په اختصار سره د نن سبا په اصطلاح کي بیان کېدلای شي.

(۱) Animasm (.....) داسي ټولنه چي پر روح يې يقين درلود او دهغو دا عقیده وه چي په بې ځان خيزونو کي هم روح وي. په دې وجه بت پرستي، دستور وپرستش او د اور پرستش غوندي عقیدې را منځ ته شوې. هم دغه خلگ د بلاگانو، د ديوي، ديوتا وغيره قائله شول.

(۲) Polythiesm (کثرت پرستي) داسي ټولنه چي د قدرت په مظاهرو کي به يې د روح تصور منی، (لکه څنگه چي د ويدونو د ديوتاگانو په هکله منل دي) يا چي د يو خداي ماسوا د ډېرو خدايانو منونکي وو.

(۳) Ponthiesm (د وحدت الوجود او متوسطو عقیده) هغه ټولنه چي د يو سبب العلل روح منونکي وو او دا خبره يې منله چي ټول د دې مظاهردي. د ويدانت فلسفه د تصوف غوندي هم د دې نظريې دي.

(۴) Dualiesm : هغه ټولنه چي روح او ماده يې دوه مستقلة جوهر گڼل، (لکه د جين مذهب منونکي) د دوی سره هغه خلگ هم ول کوم ته چي موږ ماديئين او لذتئين ويلای شو. په دې ټولو کي چي کوم امر مشترک و هغه دا و چي د وجود او مادې نه بغير روح يو څيز ضرور دی. او د دې روح د خوشحالی، اسودگی او سکون په هکله دوی بېلابېلي طريقي بنودلي کېدلې. چا پر هون باندي زور کاوه، چا پر قربانی باندي، چا د بتانو پر عبادت، څوک د ارواح خبيشه د خوشحالی د پاره، څوک پر مراقبو باندي او چا خو پر وجود (جسم) باندي سختی تېرولو يا خودکشي (ځان وژني) باندي لگيا وو.

د گوتم زوکړه

غرض د گوتم بدهد د زوکړې پر وخت ماحول داسې و چې د خلگو پر ویدونو باندي د کتب الهي يقين و. سنکسرت يې د ديوتاگانو ژبه گڼله. د "منو" د قانون مطابق اولس ته د دې د ترلاسه کولو اجازت نه و. د ورځنۍ ژوند د تېرولو د پاره يوه نوې داسې ژبه کارېدله چې هغې ته "پراکرت" ويل کېده. دا پراکرتونه د هري اولس والي ځان ځان ته وو. په بهار او د هماليې په لمن کې پالي ژبه رواج وه. په مذهب کې د رسم غلبه وه. د قرباني، هون او بيگيه کثرت و. د نسل په سوچه والي کې شدت و. د ذات پات بنديځونه ډېر سخت وو. روزگار خانداني شوی و. مذهبي پيشواؤ د برهمن لقب خپل کړی و او د نجات او آخرت يې ځان يواځيني مالک او اختيار کل (تههېکدار) گڼلی و.

راهب (عابد)، سادهو (چې سوړ انکار پر ځان مټي، لڅ گرځي) جوگي (پاڼوگر) رشي (مراقبه کولو والا) ځنگلونو ته د استوگني او عبادات د پاره ستانه شوي وو. پر روح باندي عقیده عامه شوې وه. د تناسخ هر سړی قائله شوی و. د کليوالو ژوند هم هغسي ساده و، او پولي پټي په زياته توگه سره گډ وو. لکن د بنارونو په ژوند کې تصنع او تکلف و. هېواد په بېلابېلو برخو کې وېشل شوی و. واړه واړه راجاگان وو کوم چې به هر وخت د يو بل سره په جنگونو بوخت وو، او د يوه لوی سلطنت د قائمولو هڅي يې کولې. د عام اولس او حاکم فرق واضح شوی و او اولس چې په کې به وېش او شودر (د متوسطي طبقې خلگ) وو خپلي بې وسۍ او لاچارگي به يې محسوسوله. په داسې حالاتو کې گوتم بدهد يو داسې بې مثال او روښانه فلسفه

رامنځ ته کړه چې د حاکمانه فکر کولو والا خلگه په سترگو کې
خیره شوه. په هندوستان کې ژوند کې یو لوی انقلاب خورشو، د
کوم په وجه چې په هېواد کې د بدلون او برابری، باد راوالتوی.

سوانح عمري

د هغه وخت د هندوستان په کپل وستو سیمه کې کومه چې د بنارس نه سل کلومیټره لږې د قطب (شمال) ختیځ د دریاب روڼي⁵¹ یا رومني پر غاړه واقع وه، د حضرت عیسیٰ تر زېږېدنې پنځه سوه کاله پخوا یوه آریایي قبيله "ساکهیه"^a اوسېدله، د دې قبیلې په ختیځ کې یوه قبيله "لچاوي" استوګنه وه. دا هغه سلطنت و چې بیا وروسته د "مګده" په نوم سره خوره او مشهوره کېدله. د ساکهیې قبیلې په قطب کې د مغل قوم بنجاریان او سپدل او په پچهم (لوېدیځ) کې آریه ورت اباد وو. لوېدیځ چې د ساکهیې نژدې ګاونډي وو کې سراسټي راجا اوسېدی. دده او د مګده د راجا ترمنځ به هروخت جنگ و جدل روان و. په دې توګه ساکهیې قبيله د منځني دېوال په چټک ازاده وه. د دې قبیلې زیاتره خلګو مالداري او کښت و کړونده کوله. دوی به د دې مخکو د اوبولو د پاره د یوې بلي غټې ویالې نه اوبه ترلاسه کولې کوم ته چې هان ویل کېدو.

د دې غټې ویالې په ابلې خوا یوه بله قبيله اوسېدله چې "کولین" نومېده.

⁵¹ نن سبا سرهاندي بلل کېږي.

⁵² څه مۇرخین دا خیال کوي چې د ساکهیې لفظ د شک نه مشتق دی، او په دې توګه دا قبيله د شاک قوم غوندي مغل وو. لاکن د جمهور د مۇرخینو له دې سره اختلاف دی او دوی دغه ساکهیې قبيله په کوم کې چې گوتنم زوکړی و آریه بولي.

زوکړه

د دې قبیلې دراجاد دوو لوڼو و دونه د ساکهييه قبیلې د راجا شددو دهن سره شوي وو. له بده مرغه له دې دواړو نه تر دې پره موده يو اولاد هم ونه شو.

بيا د دې پرو دعاؤ، قربانيو او متونو وروسته د غټي خور ۵۳ چي کله هغه د ۴۵ کالو وه، حمل ونيو. کله چي د ماشوم د زوکړي وخت رانزدې شو نو دا په دې نيت د پلار کورته ولاړه چي ماشوم هلته وزېږوي. نو چي کله رانه لمبيني باغ ته ورسېده نو دردونه پرې راغلل، او هغه مجبوراً د يوې ونې لاندي پرېوته، په دې توگه هغه ماشوم چي مخته به گوتم بده په نامه مشهوره کېدی تر شين اسمان لاندي وزوکېدو. راجا شددو دهن ته خبر ورکول شو، جشنونه جوړ شول، مور او زوی دواړه بېرته کېل وستوته راوستل شو.

د بده مور "مايا" د بده د زوکړي پراوومه ورځ له دې نړۍ سترگي پټي کړې، او د ماشوم ذمه واري د ميرې يعني د ده د خاله (ترور) په ذمه شو. دا زوکړه غالباً ۶۳۴ ق.م يا ۵۶۸ ق.م کي وشوه.⁵

⁵³ د هغې نوم مهيا و. هغې ته په بودهيانو کي هغه مقام حاصل و کوم چي په عيسائيانو کي و حضرت مريم ته حاصل دی.

⁵⁴ دا وخت دا مقام د رامندي په نامه دی. دا په نېپال هېواد کي په ځنگلونو کي واقع دی. دې ته چي کوم درياب دا وخت نزدې دی هغې ته "تيل درياب" ويل کېږي. دغه نوم په پخوانيو مذهبي کتابونو کي هم دی. وگورئ ضميمه (۳)

⁵⁵ "بده اوراس کامت" شيو نارائن شمېم، کي ۶۲۴ ق.م ليکل شوی دی. لاکن که د اشوک د تاج پوښی نه حساب ولگول شي نو دا ۵۶۵ ق.م کي پيدا شوی دی.

په دې امر او روایت کې ډېر اختلاف دی چې آیا دده لومړی نوم گوتنم ؤ که سدهار ته. لاکن او سنی تحقیق موږ ته دا نښې چې د سدهار ته په نامه کې د شک گنجائش دی، او د گوتنم په هکله واضح ثبوت شته چې له ماشومتوب نه په دغه نامه بلل کېدی. البته سدهار ته خطاب کېدای شي. دا خطاب هم هغسي کېدای شي چې وروسته دده منونکو دده ته نور ډېر خطابات ورکړل. د بېلگې په توګه ساکھیه، سنھا، سیکته و ستهھا، جن بهاګوا، لوک ناتھا او دهم راج وغیره. په دې توګه باید چې دې جلیل القدر هستی ته د گوتنم په نوم وویل شي مناسب به وي.

واده

د گوتنم بدهد ماشومتوب مستند حالات په یوه کتاب کې هم نه ترلاسه کېږي. کوم حیرت انگیز حالات چې د هغې زمانې ترلاسه شوي دي هغه بیا وروسته د عقیدت مندی نتیجه ده. بهر حال دومره ضرور معلوم شوي دي چې په خوانی کې یې د یوې شهزادګۍ چې ډېره حسینې و ماہ جبینې وه ورسره واده وکړ. چې غالباً دده د ماملور وه. د دې نښې په نامه کې هم اختلاف دی، لاکن ډېر په دې متفق دي چې هغه سو بهدرا، کنکنا یا یشودھرا نومېدلې. د کهنې بودهي کتابونه پریوې نښې اکتفا کوي او چيني بودهيان یې درې نښې بولي. یشودھرا، گوتمي، او منوھرا. د تبت خلګ هم دده درې نښې نښې، لاکن د هغو نومونه لږ بېل دي، یشودھرا، گوپیا او ایتالنا یا مرګاجا. دې نه بظاھرہ دا څرګندېږي چې یشودھرا ته د بدهد شهرت او د دې دخپلې نښې په وجه مختلف خطابات ورکړل شوي وو او وروسته له هغې دې خطاباتو د بېلابېلو

شخصیتونو صورت اختیار کړ. هم په دې وجه د نن سبا مؤرخین
 صرف یشود هرا کومه چي په هر روایت کي راغلې ده، د گوتم
 کورودانه بولي. او دا گومان کوي چي د گوتم بده زوی "راهل"
 د دې له بطنه زېږېدلی دی. د واده نه بیا تر نولس کلونو پوري د
 گوتم بده حالات صرف د یوه مبالغه آمیز حکایت ماسوا هیڅ
 معلومات نشته. د لوستونکو د دلچسپۍ د پاره هغه کیسه
 داسي ده.

فنون جنگ

د بده مذهب د راویانو بیان دی چي کله گوتم ځوان شو
 نو ده د هغې زمانې ټول فنون او علم تر لاسه کولو اراده
 پرېښوله. د کوم چي د یو شهزاده د پاره د پېر ضروري وي. ده خپل
 ټول وخت د حسيني ماه جیني یشود هرا د حسن په پرستاري کي
 تېروو. هغه د محل په دنني رونق کي دومره ورک و چي دباندې
 له محل څخه وتل یې پرېښی و. دا خبره د خاندان په نرانو د پېر
 بده ولگېده نو د شکایت کولو په توگه و راجا شدو دهن ته
 راغلل چي که "د شهزاده صاحب دغه حال و نو به د پېر بڼه
 حکومت وکړي."

کله چي دا خبره د گوتم تر غوږو ورسېده نو ده یوه ورځ
 خاص د دې د پاره و ټاکله چي خپل ټول هنر ښکاره کړي. او په
 ټوله سیمه کي یې نغاره ووهله چي د گوتم شهزاده سره چي څوک
 په کوم هنر کي مقابله کولای شي هغه دي په ټاکلي ورځ راشي.
 په دې توگه خلگ ډلي ډلي راغلل او د شهزاده گوتم سره یې
 مقابله وکړه. لاکن د راتلونکي وخت بده ټول عسکري هنرونه،
 کوم چي په هغه وخت کي ۱۶ یا ۱۸ و وپرتولو بريالی شو او ټولو

دا و منله چي په دې سيمه کي که څوک په هر هنر کي پياوړی دی نو هغه گوتم دی.⁶

ددې واقعي وروسته تر نهه دېرش ۲۹ کلو پوري دده ژوند هيڅ معلومات نشته، په دې کال کي په گوتم کي هغه ذهني انقلاب حای جوړ کړی د کوم په وجه چي دده ژوند بدل شو. دده عقيدت مندانو دا دعو ده چي په دې کال يوه ديوي په څلورو بېلو بېلو شکلونو کي دده مخي ته راغله. لومړی د يوه سپين ريري کښت گر په شکل کښي، بيا د يونا روغه سرې په شکل کښي، درېيم حل ديو بوی ناکه مړي په څير او څلورم وار د يوه سادهو (چي پر حان سوړ انگار مږي، لوڅ گرځي او حان ته د علم الغيب عالم وايي) په شکل کښي. د بدھ مذهب منونکو دا يو انتهايي او عجيبه بيان دی چي گوتم په هغه وخت کي دانه وو ليدلي، يعني د دغو سره يې په ژوند کي هيڅ واسطه نه وه شوې يا تردې له مخه يې داسي واقعات نه و ليدلي. او اوس چي هم ده دا اوليدل نو پرته له ده او دده مصاحب خاص "چنا" نه هيچا نه اوليدل.

⁵⁶ لوبديخ تاريخ پوهان دا کيسه په دوو وجو غلطه گڼي. يوه خودا چي دکنې روايات داد واده نه وروسته بولي او شمالي روايات داد واده نه مخ کي بولي. دويم دا چي ددې په مقابل کي په اوسني وختو کي تردېره حده مبالغه اميز الفاظ ليکل شوي دي. لاکن انصاف پسندي ددې درښتوني په هکله هيڅ مشکلات نه محسوسوي. مبالغه اميز برخو د ويستلو څخه دا بالکل ممکنه ده چي په دواړو مواقعو مقابلې شوې وي او گوتم په خپله قبيله کي ښه جگړن عسکر ثابته شوی وي. د هر مذهب بانيان د غير معمولي شخصيت مالکان ول او د گوتم په هکله د غير معمولي کېدو هيڅ شک نه شي کېدای.

ظاهره خبره ده چې دنن سبا په ترقيافته نړۍ کې چې کوم خلک پر ديوې، ديوتا يقين نه لري، لاکن د دې نه دا څرگندېږي چې گوتنم د محل په تماشو کې ورک نه و بلکې هغه ته د ژوند او د هغه پر مسائلو ډېر فکر مند و او د خپل مصاحب چنا سره به يې پر دا مسائلو بحث کوو. ممکنه ده چې د هغه په دې هکله يوه ورځ مړی، ناروغه، سپين پيری او ساده وليدلی وي، او د هغه د ژوند څېره نوره هم ترخه ايسېدلې وي. اتفاقاً دا هغه زمانه وه چې د هغه ښځه حمل داره وه، او د گوتنم په کور کې د يوه نوي ژوند پيل کېدی. بهر حال د ژوند او د ژوند د مسائلو خواته د گوتنم فکر کول يو فطري عمل دی. بيا وروسته د عنفوان (تازه، نوی) واده او د ځوانۍ د گرمي سپېدل او دې نه وروسته په دغه کې متانت (دروند والی، سنجيدگي) راتلل او د فکر زياتوب يقيني و. غرض دا چې د هغه فکر کاو چې څه کول پکار دی؟ په دې لړ کې د دغه ليدنه د يوه جوگي (پانوگر) سره هم وشوه او تر خبرو نوبت ورسېدی. د داسې بزرگ نه نوره څه توقع کېدای شي چې هغه پر گوتنم باندي د دنيا ټوله بې ثباتي (دوام، بقاء، پوختوب) ښکاره کړه. کېدای شي چې د هغه ته يې د مايا (جوړ) جال وربښودلی وي. دغه ترغيب به يې ورکړی وي چې له دې دامو ځان خلاص کړي، او چېرې ځنگلونو ته ورشي عبادت وکړي او د ابدي خوشحاليانو تر لاسه کولو هڅه وکړي.

د راهل (د گوتم د زوی) زوکړه

لهذا د راویانو بیان دی چې گوتم د دې فقیر سره د خبره کولو وروسته خپل باغ ته راغی، هلته کښېنستی او د ژوند پر مسائلو د هغو نه د خلاصون په هکله یې غور کوو چې زېری ورباندې وشو چې دده د بنځي د امید په باغ کې مېوه شوې ده او هغه هلک دی. په گوتم چې دې خبرې اثر وکړی د هغې اندازه له دوو خبرو څه کېږي. یوه خودا چې د دې خبرې د اورېدلو سره چې کومه جمله دده د ځلې نه ووت هغه دا وه چې "زه به دانوي او مضبوطه رشته هم پرېکوم".

دویم دا چې کله دی کور ته راغی نو خوشحاله نه و، ډېر غمزده او متفکر و. په ښار کې څراغونه بل وو، د محل په دروازه کې ساز غږېدی، خلکو د خوشحالی نه یو بل ته مبارکي ورکوله. لاکن نوی پلار پرېشان و، په ستونزو کې راگیرو، کله چې دی زانه خانې ته ننوتی نو یوې ځیني (خوښیني، د بنځي خور) یې په یوه سندر دده هر کلی وکړ چې په هغه کې داسې ذکر و.

"ټول خوشحاله دي، پلار خوشحال، مور خوشحاله او هغه بنځي د هغې خاوند فرد فرید (بې مثال) دی او زوی یې د سپوږمۍ یوه ټوټه ده".

پر گوتم ته د "خوشحالی" ټکی ډېر په زړه پوري ولگېدی او هغه د خپل غاړي هار دې نازیني ځیني ته ورکړی. د هغې خودا خیال و چې زه یې منظور نظر شوم، هم په دغه سوچ کې مخ په وړاندې ولاړی چې رښتوني خوشحالی تر لاسه کېدای هم شي که نه؟

ترک دنیا

په هم دغه شپه دوولس ۱۲ بجې گوتم و چناته دبگی. د تیارولو وویل او خپله پر بنځي او زوی آخري نظر اچولو د پاره و کوټې ته ورغی. دواړه په خواږه خوب ویده وو. زرگی و غوښت د زرگی ټوټه د مورد غېږ نه راواخلي او ښه په مینه یې ښکل کړي. لاکن د استقامت په وجه یې خپل لاسونه راوگرځول او پردواړو محبوبو یې د مینې نظرواچوه او ټول دولت، جاه و حشمت، تخت و تاج یې په پښه ووهل او د محل نه ووتو. هلته چناده بگی سره د ده په انتظار ؤ. بس سمندن بادپا (د آس ټانگه، بگی) یې ښه په تېزه د خپل ریاست نه وباسله. د خپل د خسرگنی د راج حدودنه هم ووتو او د "انوماندي" پرغاړه راغی ودرېدی. هلته ده خپل ټول زیورات او شاهي جامه وچناته ورکړه، چي دا او بگی بېرته ورسوه. هغه وفادار چنا (ټانگه وال) دی ډېر پوهه کړی، ډېر کوشش یې وکړی چي دامه کوه. لاکن ده تر زرگی تېره کړې وه، هغه چېری د چا اورېدلی شو. چنارته وویل چي نویا ما خپل لومړی مرید جوړ کړه. لاکن ده نه و منله. مور، پلار خبرول ضروري ؤ او هغه د چنایه وجه کېدای شو. نویا مجبوراً د حکم منلو لوظ وشو. ده خپل اوږده وېښتان پرې کړل. دیوه لاروي نه یې خپلي جامې بدلې کړې، چنایې پرېښودې او خپله د راج گړه د لویو لویو کندوپه خواروان شو.

شعر:

نه یې د سود بود و منله او نه د منگل

ووتی له کوره په لوري د ځنگل

رياضت (پر ځان سختی تېرول)

راج گره هغه وخت دمگده دارالسلطنت و. دا په داسي ناوه (وادى) كې اباد و چې څلور خوا ته يې غونډۍ وې. په دې غونډيو كې هغه وخت لوى لوى دروېشان او راهبان اوسېدل. او ددوى د علم و فضل شهرت تر لېرې لېرې خور و. گوتنم هم په دغو بزرگانو كې ويوه بزرگه چې نوم يې "نامي الاره" و. په خدمت كې حاضر شو، او د هغه نه يې تعليم حاصلول پېل كړو. لكه چې د نامي الاره نظريې دى مطمئن نه كړو دى دويم فلسفي "ادرک" نه يې درس اخستو او هندي يا هندو، د ژوند فلسفه زده كوله يا يې ځان په پوهولو. هغه وخت د دې فلسفې درې مدرسې وې او په دوى كې تر ټولو زيات رياضت او وجود ته ضرر رسول يا پرو وجود سختۍ راوستل پرې مقبول و. نو په دې توگه گوتنم حلقه درس او داروله ځنگل چې د "بده هوكيا" نزدې دى تر شپږو كلو پورې د پنځه پلويانو (بهكشو، چېلې) سره په بېلابېلو قسم رياضتونو او وجود ته ضرر رسول يې وكړ. نوبت تردې راوړسېدى چې له ډېره جسماني كمزورى، دوى د ډكې په شان شول. كله چې دوى يوه ورځ د مابعد الطبيعات (الهايات، فوق الفطرت) پر مسائلو غور كوى او ورو ورو روان و نو د كمزورى او ډنگر والي په وجه گوتنم وغورځېدى او بې سوده شو.

كله چې شاگردانو دى يعنې گوتنم په سود كې راوستو نو بده د جسماني رياضت اراده پرېښودله او هم د هغې ورځې نه يې خورل، څښل پېل كړل او دا اعلان يې وكړو چې لوبه او

⁵⁷ راج گره دا وخت راج گيند بلل كېږي. بمبساړ (۸۹۸ق، م خخه تر ۲۷۳ق، م پوري) چې كوم ښار دلته اباد كړى و اوس يې هم اثار ليدل كېږي.

ریاضت د دې مسائلو حل نه دی. پنځه واړه شاگردان د دۀ په دې خبره ډېر خفه شول او دی یې د لاري چپ و بولی او دوی بېرته ځیني بنارس ته راغلل.

دماغی انتشار

د شاگردانو د تللو نه وروسته گوتنم تر ډېره حده د دماغي، روحاني او په جذباتي بې اطمینانۍ کې راگېر شو. دغه حالت ته د بدهه مذهب کتابونه درنا او د تیاري د قوتو د مقابلي نوم ورکوي. دهغو بیان دی چې کله د نجات دهنده عالم او د خباث شهزاده په منځ کې جنګ و خپرل شو نو په زرگونو ستوري را وغورځېدل، ورپسې راغلي او تیاري خورې شوې، سمندر د زلزو په وجه پورته شو. د دریا بونو مخه بېرته په شا وگرځېده. د غرونو هغه څوکي چې د زرونو کلونو راهیسې پر هغه باندې بې شمېره ونې ولاړې وې پر ځمکه را وغورځېدې. یو طوفان عظیم په ټول عالم کې تباهي جوړه کړه، د تصادم په وجه یو آفت خیزه شور جوړ شو، لمر ځان په تیاره کې پټ کړی، او د بې سرو بهتنو (سان) د کثرت په وجه ټوله فضا خرابه شوه.⁵⁸

د دې مبالغې نه د سترگو په پټولو کې هم باید چې دا و منو چې کله گوتنم د ریاضت او وجود ازاری نه څه تر لاسه نه کړل او و دۀ ته هغه د زړه سکون په نصیب نه شو د کوم په لټون کې چې دۀ تخت و تاج، بنسټ او زوی یې پرېښي و نو تر ډېره حده مایوسه او زړه یې مات شو او په فطري توګه به یې زړه غوښتی وي چې درواقیت Epicurianism پر ځای لذتیت Stokism باندې عمل وکړي. او د دۀ په زړه او دماغ کې به یوه هنګامه جوړه شوې وي. د دې کیفیت د زیاتو بویو ه و جده دۀ و فاداره شاگردان، چې دی یې پرېښی و هم کېدای شي.

⁵⁸ رائس دیوډس

بهر حال دی تر ډېره حده مضطرب او پرېشان شو. په هغه ورځ یا دوو ورځو وروسته درنجا را د دریا ب د غاړې خواته روان شو. د ورځې ډوډۍ د نزدې کلي یوې جینۍ چې نوم یې "سنجاتا" ؤ وراوړل. هغه د پپیل (بې) د ونې لاندې کښېنستی، د ډوډۍ خوړلو وروسته هم هلته ناست غوړیې کوی.

بده جوړ بدل

ذهني هیجان او روحاني کشمکش برابر روان ؤ، تر دا چې ورځ په تما مېدو شوه او لمړپه پرېوتو شو. نا بیر ه د لمرد پای د وړانگو سره د گوت م په ذهن کې یوه رڼا خوره شوه او دۀ په باطن کې د دې رڼا نه هغه حل تر لاسه کړی چې دۀ د خو وړځو راهیسې د هغه د پاره دو مره ریاضتونه او سختی پر ځان تېري کړي وې. دۀ معلومه کړه لکه چې دۀ ته څوک وایي چې صرف د باطن په پاکوالي او د خلگو په مینه کې د فلاح ابدی راز پته دی، او د انساني تکلیفونو نه د خلاصون هم دا دوي ذریعې دي.

د دې نوري کیفیت او ارتقاء یا انکشاف نه وروسته هغه بده یا روښانه ضمیر لرونکی وبلل شو او دا ونه بودهي ونه وبلل شوه.

د دې نه د وروستو حالت د گوت م په الفاظو کې داسي بیان شوی دی. "کله چې ما دا ولیدو نو زما روح د خواهش د بدو نه د دنیاوي ژوند نه د غلطۍ او د ناپوهي د مسائلو نه ازاده شو. نو دې ازاد ته د خپلي ازادۍ علم وشو، د بیا ژوندي کېدو نه خلاصون پیدا شو.

⁵⁹ د دې واقعې سره مربوطه یوه بله واقعه هم شته په کوم کې چې حضور بنت شعیب و حضرت موسی ته دعوت ورکړی ؤ.

بزرگ دور پای ته ورسېدی او فرض پر خپل ځای شو. زه به بیا دې نړۍ ته نه راکم، دا ما معلومه کړه.⁶⁰
 اوس د گوتنم و مخ ته دا سوال پیدا شو چې دی دا حل تر ځان پوري محدود و ساتي، که دا د پیغام په شکل کې تر ټول عالم پوري ورسوي؟

هغه په دې پوهېدی چې په "آریه ورت" کې د برهمنو د پراثر دی او د هغوی نظریات په اولس کې عام او مقبول دي. هغه په دې پوهېدی چې د وجود ازاري او سختی په منع کې پرېښودلو، دی په اولس کې د پر بدنام شوی دی او په دې د پر بنه پوهېدی چې دی په خپل هدف کې په اسانۍ نه شي بریالی کېدی، دده په زړه کې چې د ټول عالم مینې پټ ځای موندلی و دده هغې سخته غندنه وکړه او په دې اراده راپورته شو چې دی به خپل دا حل "خپله نظریه" د نړۍ د فائدي د پاره ضرور وړاندي کوي، چې دده رنگه هر څوک د بیا پیدا کېدو نه خلاصون ومومي، او هریو ابدي سکون او راحت تر لاسه کړي.

غرض دده دې هدف دی متحرک کړو، او دی د دې د اشاعت د پاره روان شو. دده اراده وه چې تر ټولو له مخه به دی خپل پیغام خپلو استادانو (الاره، او ادرك) ته رسوي. لاکن کله چې دی د هغو و د پروت ورسېدو نو معلومه شوه چې هغوی له دې دنیا سترگې پټې کړې دي. اوس نو هغه د خپل بې وفا پلویانو خواته مخه کړه کوم چې په بنارس کې وو. په تلو تلو کې ورته په لاره کې د یو پېژندگلو برهمن "اوپک" سره ملاقات

⁶⁰ استوري آف بدھ دهرم. کې، چې سوندرس مخ ۲۳

⁶¹ جگیسو چې دده نوم "ارزکلم" ښودلی دی.

و شو. کله چي دې برهمن د بدهه خُلبدلی مخ ولیدو نویې پوښتنه
ځيني وکړه " خوشحاله خوشحاله چېري روان یې "؟

بده ورته وویل چي زه د اعلی ترین قانون د "پيې" د
چلولو د پاره روان یم⁶². برهمن د بده په ځواب نه شو خوشحاله.
هغه په دې چي هغه د جپ تپ منونکی و نو بده یې په دې خیال
بد مذهب بللی. لاکن پر گوتنم باندي د ده د خبري هیڅ اثر نه
واخستو او مخته روان شو.

نو د روښان ضمیري دوه میاشتي وروسته یوه ورځ د
لمرد لوېدو پر وخت د بنارس نه درې میله په شمال کي د مگایوه
⁸مقام ته ورسېدی دلته یوه دشت غزالا وه او د ده بې وفا پلویان
هم دلته د پره وو.

کمزوره عقیده لرونکي شاگردان⁹ د استاد د راتلو په
تعظیم کي نه ودرېدل، او په خپلو کي یې سره وویل چي که دا بد
مذهب فقیر زموږ خواته راغی نو باید چي دی موږ په خپل

⁶² چرخ حیات: دلته د چرخ یا پیې څه مراد د داسي شهنشاہ سوارلي یا پیه ده کوم چي به
د ټولي نړۍ فاتح وي. د بده مطلب دا و چي مایو داسي رواج یا مذهب ته د وده ورکولو
تایا کړې ده چي په ټوله نړۍ کي به خور شي. د بده د دې ویلو پر بنا پیه د بده مذهب هم
داسي نخبه جوړه شوه څرنگه چي صلیب د عیسائیانو او هلال (میاشته) د مسلمانانو
(د تفصیل د پاره وگورئ ضمیمه، ۱)

⁶³ دا مقام وروسته بیا د "دهمک" په نوم ونومول شو. اشوک دلته په درېیمه صدی
ق، م کي یو یادگار جوړ کړی و چي بیا چيني سېلانیانو لیدلی و. د دې اثار اوس هم
موجود دي. د دې مقام معلومات په ۱۸۶۲ عیسوي کي معلوم شول. او د دې سنه د
اشاره قدیمه په راپورټ کي د دې ډېر راپورونه موجود دي. دا هغه مقام دی کوم چي په
اوسني وختونو کي د بده مذهب پوهنتون درجه تر لاسه کوي.

⁶⁴ د دوی نومان دا وو. کونډینه، دپ، بهدري، مهانام او اشوجت.

صحبت کي شريک نه کړو، بلکې ده ته به د ناستي هم نه وايو. گوتنم دا محسوسه کړه چې دى د دوى په نظر کي د سختي پرېښولو په وجه قابل احترام نه دى، په دې يې دوى مخاطب کړل چې تاسو تر اوسه د مرگ د دام نه نه ياست خلاص شوي؟ غم، ستونزو او تکليفونو تر اوسه تاسو نه ياست پرېښي؟ لکن ما داسي لاره موندلې ده چې د ټول عالم خلاصون په کي کولای شم.

دې خام عقیده لرونکو په دې يقين نه کولو، گوتنم هغه وخت دوى په ټوله نظريه پوهه کړل. څرنگه چې بدھ په دا خپل نوي مذهب باندي شاگردان پوهه کړي و هغه په "دهم کړتي پوتن سوت" کي موجود دي. او دهغې انگرېزي ژباړه رانس ډيوډس د Buddhist Suttras په نامه کړې ده. د دې تفصيل بحث به د بدھا په تعليماتو کي راځي. لکن د داستان د تسلسل د پاره د منشي امير احمد علوي صاحب بې مثالہ ليک واورئ.

د وعظ خلاصه (تشریح)

کوم څيز چې وجود لري هغه د مادې نه جوړ شوى دى. ماده غير مستقله او فاني ده. په دې په هر وجود لرونکي څيز کي د فنا جراثيم (میکروب، چينجی) موجود وي. انسان حیات وجودي لري او ده ته د فنا نه چاره نشته. غم، کمزورتيا، ناروغي او مرگ د فنا مدارج (رتبه، درجه) دي. تر څو چې ناپاکه خواهشات پاته دي، حرص، فکر او آرزو به ورسره وي. يعنې غم او کمزوري به يې نصيب وي. وجود ته ضرر رسول او د خواهش د ختمولو کوشش خطرناک دى. که په دې کار کي ژوند ختم شونو دا مرگ به ډېر ناقراره وي او د آوگون نه به نجات نه مومي. په کوم څيز چې انسان د مادې نړۍ سره تعلق لري هغه د

زره بدوالی دی. ترڅو چي زره مقدار بد پاته وي، نړۍ نه به تړون پاتي وي. د زره د بدو سره د نېکو اعمالو هيڅ فائده نشته. په دې چي د نېکۍ مېوه خوبه تر لاسه شي لکن د بدۍ په وجه به د دويم ځل زړېدنه او د مرګ مصيبت پر ځان تېروي. او په دې دوزخ کي هيڅ نه ده معلومه چي د نېکۍ توفيق به وي او که نه؟ په دې، بغير د وجودي سختۍ خپل خواهشات لېري کول، زره د تمامو عيبو څخه پاکول د خلاصون د پاره ضروري دی. د عدم وجود خواهش هم دومره خطرناک دی لکه د وجود. لهذا نېکه عقیده، نېک نیت، نېکه خبره، نېک فعل، نېک ژوند، نېکه هڅه، نېک خیال او د نېکي مراقبې نه نروان (فنا) تر لاسه کول دي. يعني ټول اعضا د وجود دي بې حسه کړل شي. او ځان دي د مړي په شان جوړ کړل شي.

مندرجه بالا دا اته نېکۍ په عمل کي راوستل او د نروان و بام ته د ختلو د پاره څلور پایي دي.

لومړۍ پایه د زره بيداري ده، يعني د غم او د بنادۍ د راز طلب، کله چي په لټون کي د حق، مرشد کامل ته رسېدل پوره شي نو دا درجه تر سره شوه.

دويمه پایه د ناپاکو، غليظو شهوتو پرېښودل او د خپلو لوخيال د زره څه ايستل دي. کله چي پردې عمل ثابت قدمه شوي نو دا درجه هم تر سره شوه.

درېيمه پایه جهالت، شک، غصه، حرص او ټول کمينه خصلتونه لېري کول دي. کله چي د دې نقائصو نه پاک شوي نو د زره لوح به پاک شي او درېيمه درجه تر سره شوه.

اخری پایه عشق و محبت په سینه کې چې کینه نه وي
نقش کول دي. لکه څرنګه چې مور خپل ځان په خطر کې واچوي
او د خپل یوازني زوی پالنه او څارنه کوي، هم داسې د خلاصون
طالب دي د هر جاندار د پاره ځان قرباني ته تیار ساتي. کوم
د بنمن باندي چې لومړی غلبه تر لاسه کول ده هغه د نفس
خواهشات دي او اخري مهم د عالمگیر عشق و الفت په وینښه او
په خوب کې دهیان ساتل دي. نه د قرباني ضرورت شته او نه د
برهنو د کومک. د هر انسان خلاصون د ده په خپل لاس کې دی.

تر پنځو ورځو پوري دا بیان جاري و. د شاگردانو شک
لېري شو. هغو پر گوتنم ایمان راوړو او هغوی په حلقه عقیدت
کې د گډون باقاعده خواهش ظاهر کړی. بده گهوش د دوی
خواهش یا درخواست و منلی، یو ورکوتی رسم ادا شو او
باقاعده هغوی په سنگه (انجمن) کې داخل کړل شو. او په دې
کې د داخلېدو پروخت هریو کس به دا وایي چې "زه په بده کې
پناه اخلم، زه په شریعت کې پناه اخلم، زه په سنگه کې پناه اخلم.
گوتنم په دې دشت غزالا کې درې میاشتي قیام وکړ او
ده د هري ورځي ژوند په خپل تفسیر کې داسې بیان کړی دی.

دهري ورځي ژوند

"گوتنم سحر وختي (تقریباً پنځه بجې) پاڅېدو، او
خپل ذاتي خدمت گارانو ته به یې تکلیف نه ورکوو. خپله به یې
لاس، مخ مینځلو او جامې به یې بدلولې. د خیر غوښتني د
دورې له مخه به هغه یو ځای په تنهائي کې کښېنستی او مراقبه
به یې کوله. کله چې به بیا هغه وخت راغی نو بیا به درو سرو
خپلي مخصوصي جامې (کومي چې به په اولس کې د سنگه هر

فرد اغوستې) واغوستې. او د خیر غوښتو کاسه (د کچکول په شان) کله یواځې او کله د شاگردانو سره د نزدې کلي ته د خیر غوښتلو یا کرامات ښکاره کولو د پاره یا د غسې به تلی. په لاره کې به یخ یخ شمال د دده لاره صفا کوله، د اوبو څاڅکي به د اسمان نه د دده څخه د گرد د لېري کېدو د پاره ورپدل، ورپه وړیو به د دده پر سر سوری جوړ کړی و، گوا دی به یې د لمر د گرمۍ څخه د کېرېدې په څیر بچ کوی. نورو بادونو به د اسمان نه د دده په لار کې گلان شیندل چې قدم پر نرم ځای کېښېږدي او دی پر نازکو گلانو قدم روان وي او کله چې به هغه د کورونو ورتو ته ودرېدی نو به یې د وجود نه شپږ قسمه رنگین "نور" خارجېدو. د کوم نه چې به یو زرين او شوخ رنگ د کورونو، د الانونه او چه چې به روښانه شول. مرغیو او نورو حیواناتو به پر خپلو خپلو ځایو په نرم او شیرین غږ کې د دده هر کلی کولو. اسماني نغمه به په فضا کې خوره شوه او د انسانانو په وجود چې به کوم زیورات وو خپله شپږنګېدو. کله چې به دا علامتونه ظاهرېدو نو خلک به پوهه شول چې نن مبارک او بزرگ بدهه خپله د خیر غوښتو د پاره راغلی دی. نو بیا به هغوی خپلي شوخي، بهتریني، رنگیني جامې واغوستې او په لاسو کې به یې گلدستي او هارونه اخستي په کوڅو کې راوتل. هغه به یې و بدهه ته پېښ کړل او د یوبل نه به یې سبقت وړلو کې داسې ویل چې "سرکار! نن له موږ سره ډوډی و خوره، موږ ستا د لسو ملگرو یا شلو ملگرو یا سلو ملگرو د ډوډی بندوبست به وکړو." د دې ویلو سره به یې د دده د خیر غوښتلو کاسه ځیني واخسته، دده او د دده د ملگرو د پاره به یې د مزرو چټایاني اواړي کړې او تر هغو به ورته ولاړو چې

دوی به ډوډی، نه وه ختمه کړې. د ډوډی، خوړلو وروسته بدهه به د دوی د پوهې او عقل د لحاظ په خاطر داسې بیان وکړی چې بعضي خلکو ته به د بدهه مذهب اختیارولو ماسوا بله لار نه وه. لاکن ډېرو به پر سیدها لاري د تللو صلاحیت پیدا کړو او لوړو مرتبو ته به ورسېدو. او هغه به په دالان کې تر هغه وخته ناست و ترڅو چې د ده ملګري ډوډی، نه کړي ختمه. نو کله چې به دوی ډوډی، ختمه کړه نو به یو حاشیه بردار غږ کړو چې، ټولو ډوډی، وخوره. نو دی به یوې خاصې کوټې ته ولاړی. د دې وخت نه د غرمې تر ډوډی، پوري بدهه په تنهائي کې وخت تېروو. د دې نه وروسته هغه به د کوټې په ور کې ودرېدی او خپلو اخوانو (د سنگه ممبرانو) ته به یې داسې نصیحت کاوه.

"زما وروڼو! په عمل کې هلي ځلي او خلوص بنکاره کړی. د هېڅ یوه بدهه سره په دې دنیا کې ملاقات مشکل دی، انسان جوړېدل هم مشکل دی. یو خاص صحیح وخت موندل هم مشکل دی. د دنیا پرېښول (ترک دنیا) هم مشکل دی او د رښتیا اورېدو موقع موندل هم ډېر مشکل دی."

بیاد شاگردانو له خوا به دا خواست وشو چې داسې موضوع دي راوښودل شي چې د دوی د غورو فکر د پاره موزو وي او هغه به د هر یوه صلاحیت مطابق هغه ته موضوع ورنښودله او د مراقبې د پاره به گوشه نشین کېدو ځایو ته ولاړل او پر موضوع به یې غور او فکر کاوه. گوتنم به له دې وروسته خپلي خاصي کوټې ته چې په کې گلان او ارول په اطمینان او سکون به د لمر او د لمر د تپش نه د بچ کېدو د پاره لږ سات ارام کوی. نو چې کله به د ده ارام پوره شو نو د خپل کتنه به را پورته شو او د

ګېرچا پېره خلګو پر حالاتو به یې غور کاوه چې دوی په کومه توګه دده سره ښه کوی شي. د زوال پر وخت به د شاوخوا کلیو ډېر خلګ به د نزر د پاره په لاسو کې ګلان نیولي ورته راغلل او جمع کېدل به. هغه به د بیان کولو والا هال (لویه کوټه، جرګه هال) کې د موقع په مناسبت او د خلګو د مجمع په حساب د اعتقاد حق تبلیغ کولو، بیا چې به ده وکتل چې اوس مناسب وخت دی نو به یې دا خلګ رخصت کړل او هغوی به ده ته د سلام کولو وروسته بېرته خپلو خپلو کورونو ته ستنېدل. په دې توګه به ده د ماسپښین وخت تېرولو.

د ورځې په پای کې چې به یې محسوس کړو نو به یې ولا مېل او په دې منع کې به کرښې سنگهې (خدمت ګار) به د ده د کوټې پر کټ د ګلونو سیج اوار کړو⁶⁵ او د ورځې په پای کې به یې دلبرسات د پاره جامې اغوستې او مراقبه به یې پېل کړه. تر دې انده چې ټولو شاگردانو به خپله خپله مراقبه پای ته ورسوله او بېرته به راستون شول. نو بیا به په دوی کې یو کس داسې پوښتنې کولې چې د ده په ذهن کې به هغه نه راتلل. چا به د مراقبې حال بیانولو، چا به د شریعت د احکام د تلقین په هکله فرمائش کولو. په دې توګه به د شپې اوله برخه تېره شو. نو چې ګوټم به د هریوه ځواب ورکړو نو شاگردان به یو رخصتېدل. بیا به د شپې پاته برخه ده به د کوټې و مخته په ورو وروتګ او

⁶⁵ دا یقیني غلط دی چې د ده د پاره د ګلونو سیج جوړ کړل شوی ؤ. کله چې هغه د سنگهد خلګو د پاره خوشبو، لار (هار) او تیل استعمالول ښه نه بلل نو خپله به یې ولي استعمالولو؟ د بده غوندي د قدر وړ شخصیت نه د داسې قول او فعل امید نه شي کېدای.

په غور او فکر کولو تېروله. یوه حصه به یې په اطمینان، سکون او په پرېوتو تېروله. څنگه چې به سحر نژدې کېدو، دی به په کت کې بیداره کېښنستی. خپل په ذهن کې به یې د ټول عالم د خلگو تصور کاوه، کوم چې د هغوی په تېر ژوند (جنم) کې وو. او ده به دا سوچ کاوه چې هغه څنگه د دوی د ارزوگانو د پوره کولو مدد کولای شي.

د گوتنم د حقانیت او تبلیغ دا اثر وشو چې په لېرو ورځو کې د دې علاقې علاوه په دې ځنگله کې د معتقیدنو تعداد شپېتو ته ورسېدی. یوه ورځ گوتنم دا ټول خلگ را جمع کړل او دا حکم یې ورکړو چې د شش⁶⁶ ماسوا ټول شاگردان دي نورو سیمو ته ولاړ شي او د دې مذهب تبلیغ دي وکړي. ظاهره ده چې د گوتنم د دې حکم سره دی بېرته د "گیا" خواته وگرځېدی.

اوس چې د کوم کرامت ذکر په گوته کېږي هغه د "اراول" د ځنگله واقع ده. په دې ځنگله کې د "سینا" په نوم یو کلی و چېري چې درو وروڼو⁶⁷ د علم او فضل شهرت درلود او مذهباً آتش پرست وو. گوتنم د دوی د آتش کدې په عمارت کې د یوې شپې تېرولو اجازه وغوښتله، لکن "کشپ" چې په دې وروڼو کې مشر و ته دا خبره ښه نه و ایا سپېدله. هغه وویل چې د آتش کدې سره یو زهریلا

⁶⁶ جنم: د هندومت په عقیده چې انسان اووه واړه زېږېدنه کوي. یعنې دی پیدا کېږي او مري، پیدا کېږي او مري، دا رنگه دی اووه واړه پوره کوي. که په تېرو جنمو کې یې ښه کارونه کړي وو نو به په راحت کې به وي او که یې بد کارونه کړي وو نو به په ډېر تکلیف او پرېشانی کې به دا خپل اووم یعنې اخري ژوند تېروي.

⁶⁷ کوم څوک چې د یوې شتمني کورنۍ نه و او د گوتنم په خوارتابتېدلی و.

⁶⁸ امیر احمد علوي

مار اوسي کوم چي د شپې راوځي او ويده خلگ چيچي. پر گوتنم باندي د عشق حقيقي زار خوړېدلي وو هغه چپري د مار نه ډارېدو. خپل په خبره تينگ ولاړو، اخر کشپ هم د دې مسافر مېلمه خاطر پرځای کړو او اجازت يې ورکړو.

شپه شوه، مار د هري شپې په څير د خپلي خوړي راووت، لاکن گوتنم ته يې هيڅ نه وويل. کله چي سحر شو او گوتنم ژوندي ژاندي په آتش کده کي موجود و نو يې د کرامت شور جوړ شو. اتفاقاً په دې ورځي په دې کلي کي يوه غټه مېله کېدونکې وه، په کوم کي چي د شاو خوا ميردان راتلل او د کشپ تقرير به يې اورېدو. اوس کشپ ته دا وپره ورپېښه شوه چي که چپري دې مجموعې گوتنم وليدو نو د آتش پرستي بازار به تپ ودرېږي، لاکن مېلمه د کوره ايستل داسي اخلاقي جرم گڼل کېدو چي د دې جوگه نه شو کېدای.

گوتنم ته د دې خطري احوال وشو او هغه چاته د اطلاع ورکولو بغير په دې ورځ د دې کلي نه دباندې ووتو او د مېلې خواته نه راغی. کله چي ما بنام بېرته راستون شو نو کشپ تپوس ځيني وکړو چي ټوله ورځ چپري وې؟

ځواب يې ورکړو چي ستا د فکر د لېري کولو د پاره پت شوی وم. کشپ د ده په پښو کي وغورځېدی او د ټول جماعت سره يې ايمان راوړی.

يو بل بيان

هم په دغه ځای کي د قيام پر وخت يوه ورځ گوتنم د خپلو نوو شاگردانو سره ناست و چي مخامخ د غونډې په څو کي اور ولگېدی. گوتنم دغه اور موضوع جوړ کړو او يولوی بيان يې

وکړو. کوم چي په پټک د "روت پري پای سوت" کي موجود دی. د دې خلاصه دا ده چي گوتنم وویل چي! تر کومه چي په خلگو کي جهالت موجود وي تر هغه وخته پوري به داسي اورونه لگېږي. دا هغه اوږدې چي د انسان دننه لگېدلی دی او کوم چي د دباندې څیزونه په بطن کي روښانه کوي. دا خارجي څیزونه د حواس خمسې او زړه په ذریعه اثر کوي لگیا وي. د مثال په توگه سترگه مشاهده کوي او د دې نه دننه یو رنگه حس پیدا کېږي د کوم نه چي غم یا خوشحالي جوړېږي او دا غم یا خوشحالي شهوت، غصه، جهالت، زوکړه، فکر او اضمحلال (سستي، کمزوري) قوي او د مرگ اورته وده ورکوي. دغه حالت دهغه ټولو احساساتو دی کوم چي د دویم حواس په ذریعه پیدا کېږي. لکن هغه خلگ چي څوک د بدھ د ضبط نفس په اصول عمل کونکي دي يعني د سیدها لاري څلور سره منزل یې تر سره کړي دي د کوم ابتداء چي د پاکۍ نه کېږي او انتها یې پرمینه باندي ده نو په ده کي عقل راغلی وي. خارجي احساسات د ده دنننی اور نه شي تېزولای، په دې چي د دوی سره د شهوت اور پاتي نه وي. رښتوني شاگردان د دې نه مړېدونکي اور نه خلاصون تر لاسه کړي، کوم چي د بدو بېخ دی. هغه پوهه یا زدکړه کومه چي ده تر لاسه کړې ده یوه ورغ دی و کمال ته ورسوي. دی دهغه تکلیفونو نه هم ازاد وي کوم چي د تېر ژوند نتیجه وي. او په دې ژوند کي دی د قوم قربانی او نورو مراسمو او قوانینو د

راهنمائي ضرورت نور ورته پاتي نه شي، هغه په دې چي د ده ذات تر هر څه بالاتر شي.⁶⁹

د بمبساړ راجا بدهه مذهب خپلول

دی حای نه بدهه د خپل نوي شاگرد کشپ سره راجا گرهه ته ولاړی. دا هغه حای دی چي دوولس کاله د مخه دی د کوره د حق په لټون کي راتبته بدلې و. دا بناړ د مگده راجا سلطنت و او بمبساړ د دې حای راجا و. دا راجا د خپل رعب، د بدهه او ویر سلطنت په هکله ډېر مشهور و. کله چي ده دا واورېدل چي کشپ او گوتنم دواړه راروان دي نو د بڼه راغلي د پاره مخته ورا ووتی، او ټول بناړ د دواړو بزرگانو د دید د پاره رامات شو. په عام طور دا خیال و چي گوتنم هم آتش پرسته شوی دی او د کشپ شاگرد جوړ شوی دی، نو چي کله نیازمن شاگرد (کشپ) د گوتنم مخي ته خپل سر په تعظیم کي ښکته کړو نو د راجا گرهه د خلگو حیراني د کتلو وړ وه. راجا په ډېر درېد د دې درو پشانو دعوت وکړ. او د "ویلوانا" نومي د بانسو په باغ کي یې د ده د استوگني بندوبست وکړ او هغه یې وده ته وقف کړ. په دې تاریخي باغ کي گوتنم د ژوند ډېر سپر لیان تېر کړل. او دا قائده یې جوړه کړه چي په اوړي او د مني په موسم کي به یې د نورو سیمو دورې کولې او د پشکال د اوړي په بارانو کي به یې په دې باغ کي استوگنه کوله. د لېري لېري نه به خلگ راتلل او د دې بزرگ پاني (بدهي) مذهب نه به یې د خپلو مسائلو د حل د پاره خبري اتری کولې.

⁶⁹ رائس دیوډس

د لومړي سپرلي نه وروسته د کپل وستو (د گوتم آبائي کلی) نه هم خلگ راغلل او د حان سره يې د شدو دهن پينغام هم راوړی، چي د سپين ږيري پلار د مرگ نه مخ کي يو وار خپله شهره بنکاره کړي.

د شدو دهن سره ملاقات

"د مور پلار د حکم اطاعت د نېکو خلگو فرض وي. گوتم سم د لاسه د سفر تياري ونيوله. د پلويانو يو لوی لښکر ورسره روان شو او دا کاروان پر هر منزل د هدايت طالبان يې فيض ياب کول او کپل وستو ته نژدې ورسېدی. د ډېري مودې وروسته د هماليه د غره لمنه، د نيپال خونک باد، زړه بنکونکي غونډيانې او دراج محل بنائسته منظره چي يې په سترگو شوه نو د گوتم پر زړه به څه تېر شوي وي؟ د دې کيفيت دي هغه څوک بيان کړي چي د بوډی د تال (د باران نه وروستو په اسمان کي شين، زېر او سره بنکلي رنگونه) صحيح عکاسي کولای شي. د وطن حوزان (اغزي) د پردي وطن د گلاب نه هم بهتروي او د کنعان ملنگي د مصر پر باچهي بڼه بلل کېږي. لاکن گوتم خپل جوړ کړی اصول په دې وخت کي هم نه ماتولو. و ښار ته د ننوتو پر حای نژدې د يوه کلي په باغ کي يې واپوله. په دغه حای يې شپه تېره کړه او په دا بله ورغ يې د خيرغو بنسټني کچکول په لاس کي په کپل وستو کي يې قدم کښېښودی. دستور دا و چي د

⁷⁰ امير احمد علوي

⁷¹ زه د مهاتمه لفظ د گوتم د پاره په استعمالولو کي په دې ډډه کوم، ولي چي بقول د کني بودهيانو چي دی د روح قائل نه و. دلته خود علوي صاحب قول، منقول دی او نقل راچه عقل.

خیر غوښتونکو دا مجموعه د امراء څخه به خیر نه غواړي بلکې د غریبانو پر دروازه به لاهم چپه ځله ولاړ وو، او په ژبه به یې سوال نه کولو. که څه هم ورته ورکړل شونو بڼه، گنې مخته به روان شول. د دې رسم د پاره په کپل وستو کي هم د راج محل پرېښودو او د غریبانو و کیردو ته یې د گدائي د پاره مخه وکړه. کله چي راجا ته خبر وشو نو د حکومت د بدبڼه یې پرېښوده او په بې تابې یې ځان و خپل زوی ته ورساوه او گيله یې ورته وکړه چي درعا یا نه خیر غوښتلو پر وخت دا نه شو درپه یاد چي د پلار په تندي دي د بدنامی ټیکه ولگوله. گوتنم په ځواب کي ورته وویل چي "مهارج! تاسو او ستاسو کورنۍ د سلطنت سره تعلق لري او دراجاگانو اولاد یاست، او زه د راتلونکي وخت رشیانو (هندي عالمانو) او دانش مندانو وارث یم. ستا د پاره په محلونو کي اوسېدل زیبا دی او ماته هغه مناسب دی چي انبیاء سلف یې له وخته کوي را روان دي. د راج د نعمتونو سره زما څه کار؟ زما مورثي پېشه خو خیر غوښتنه ده، او هغه خوړل دي."

پلار دا منطق نه ومنلو او زوی یې په زوره د شاهي محل خواته روان کړو. څنگه چي یې په کور کي قدم کښېښودو د خپلوانو یوه مجموعه باندي راټوله شوه، او ټوله کلا په دې کوټه کي راجمع شوه چې د گوتنم پښې راغلي وې.

د دیدار جمال او د خیریت د پوښتني د پاره ټول راغلل لکن غم نصیبه یشو د هرا د خپل ځای نه هم نه و خوځېده. هغه د قیامت شپه او هغه د خوشحالی ورځي کله چي پر دې د مصیبت غرونې پدی او تر ځانه تېر خاوند بغیر د څه خطا ښوولي یوې خوا

ته ځيني ولاړی، دې ته نن هم په ياد و. کله چې چنا بگي وان دا خبر راوړه چې څښتن جوگ (ترک دنيا) اختيار کړو نو د دنيا عيش و عشرت د دې د پاره ختم شول. سينگار ځيني پاته شو، ژوند يې بې له خاوند (سهاگه) اوږد شو، دا د لېونۍ غوندي پر ځمکه پرېوت، د پناهوگري غوندي به يې کفن اغوستو، او د کوندي غوندي به يې يوه يوه گوله ډوډۍ خوړله. د گلاب گل مړاوی شوی و، سره زړ، مس شوي و او پر بلور زنگ پرېوتی و. نن خپل او پردي د شهزاده د پاره مندي راوهلې. لاکن د فراق درد خوړلې په خپله کوټه کې سر په ځنگون ناسته وه، او خپل ناقرار زړه يې داسي قرارولو چې "زما خوږ خاوند زه په ځوانۍ کې پرېښودم او نن د دوولس، ديارلسو کلو وروسته خپل گډوډ شکل رابنکاره کول او دهغه په مخ کې ذليله کېدل ضروري دی؟"

د بې کسو فرياد يې په ياد شو او په مات زړه يې درحم او به توی شوې. وگوتم ته ياشود هرا په ياد راغله او د خپلوانو په مجموعه کې يې سترگو يو څوک لټول. چې کله يې په سترگو نه شوه برابره نو يې تپوس وکړو چې ياشود هرا ژوندی ده؟ ځواب ورته ورکړل شو چې ژوندی خوده لاکن دمړي نه بد تره ده. په زړه يې و خوړله او د حال د پوښتني د پاره خپله دهغې وکوټې ته ورغی. د ځان او ايمان خاوند يې نابيره مخي ته راغی، ياشود هرا بې قابو شوه او سم د لاسه يې پښو ته ولوېده او د خاوند پر پښو يې خپلي سترگي کښېښودې او په چيغو چيغو په ژړا شوه. بيا يې سوچ وکړو چې خاوند څومې ترک دنيا شوی دی او ده ته د بنځي و وجود ته لمس (لاس وروړل) ورکول جائز نه دی.

⁷² بلور: د اوسپني يا استپيل په شان يوه تيره ده چې زنگ يې نه وهي. يوه څرکېدلې معدني تيره.

ځان یې په وپره وپره کي سره راټول کړو او بلي خواته ودرېده. راجاد نېور سفارش وکړې او دهغې د نفس کشۍ حال یې بیان کړې. گوتنم دا خبرې پر زړه وخورې خود خپل عهد و پیمان څخه مجبور و، بس که څه یې ورته وویل نو هغه داچي د صبر کولو تلقین یې ورته وکړو. معشوقې په وپره وپره دا آرزو وکړه چي هغه هم پخپلو پلویانو کي شامله کړي، لاکن عرض قبول نه شو، او ورته وویل شو چي د فقیرانو په لښکر کي ښځه د ځان سره کول خطرناک دی. ستم وهلې ښځه مایوسه شوه او گوتنم د محل نه رخصت شو.

دویمه ورځ د گوتنم د ناسکه ورور د واده ورځ وه، د عیش نشاط مجلس جوړ و، چي گوتنم دې محفل ته تشریف راوړې او هیڅ نه شو معلوم چي انند ته یې په غوږ کي په کراره څه وویل چي هغه د واده جامې څري کړې او کچکول یې په لاس کي واخست او د نگروده باغ په خواروان شو کوم چي د دې جوگیانو (فقیرانو) استوگن ځای و. اوس د گوتنم د هري ورځي دا معمول جوړ شو او دی به محل ته د خوراک د پاره راتلی او لپري په محل کي د خپلو پلویانو سره به یې خوراک کاوه او بیا به پرته د خړود گاه (د محل نه دباندې د گوتنم استوگن ځای) ته ستنېدی. یوه ورځ حسب دستور ډوډۍ یې خوړله، د دید تېرې یشودهراد لپري نه د جمال جهان د دید زیارت کوی چي د دې زوی "راهل" مخي ته راغی. مورده ته ښکلي جامې ورپه غاړه کړې چي ورشه د پلار مخي ته او د خپل میراث دعوه وکړه. هلک د څو ساعتو وو چي پلار پرېښودو، نیکه یې پالنه وکړه او دهغه خپل پلار گهڼی. مور په اشاره ده ته ور وښودل چي ستا بې

وفا پلار هغه جوگي دی کوم چي د فقيرانو په ټولۍ کي د لمر غوندي ځلېږي.⁷³

ساده هلک په خوشحالی، خوشحالی، پلار ته ورغی او گوتم ته يې عرض وکړ چي! زه ستا زوی يم او خپل ميراث غوښتلو ته راغلی يم. گوتم ده ته په کراره دعا وکړه خو ځواب يې نه کړ وور. هغه ميراث ميراث چيغې وهلې او د پلار سره د نگروده باغ ته ورسېدی. هلته دولت ورکړل شو يعني دی يې په سنگه کي شامل کړو.

کله چي د راجا شو د دهن نابالغه لمسی هم تارک الدنيا شو نو ده ته ډېره صدمه ورسېده. لاکن غشی د لېندی نه وتی و، او د ده بېرته راتلل محال و. خود گوتم نه دا لوظ واخستل شو چي په ائینده کي به يو نابالغه هلک به هم د موريا پلار د اجازت بغير د ترک الدنيا خواته نه شي مائل کولای. گوتم دا شرط ټول عمر تر سره ورساوه او د کپل وستونه راج گړه ته ستون شو. سوانح نگاران ليکي چي دا وخت د گوتم د حصول کمال اتلس مياشتي وتي وې.

څه مخصوصه پلويان

څو ورځي وروسته گوتم د دې ځای نه روان شو او د دريائي انوما د غاړي په باغ کي يې استوگنځای جوړ کړو چپري چي دی په ورومبي ځل د محل نه دلته د دمي د پاره ودرېدلی و او چنایي بېرته محل ته لېږلی و. دلته په دې مقام د ده ډېر عزيزان

⁷³ رانس ډيوډس دا واقعه غلطه گڼي. د ده په نزد د دې واقعي منل د يشودهرا سپکاوی دی. لاکن دا ولي نه منل کېږي چي يشودهرا هم دغه غوښتل چي راهل ته د پلار د دولت، بصيرت ميراث ورسېږي. او ده ته هم د نروان (فنا) رياست ترلاسه شي.

راغلل او په سنگهه کې شامل شول. په دې خلگو کې انند، دیودت، اپالي او انورادها په خاصه توگه قابل ذکر دي.

انند دده د ماما زوی و، او دده تر ټولو زړه ته نژدې مريد جوړ شو. دیودت دده تر بور و، لاکن وروسته بیا دده گوتنم بدهه نه بغاوت وکړو او په مقابل کې یې ودرېدی. اپالي بیا له ذاته نایي و لاکن د خپل محنت او اخلاص په وجه په سنگهه کې یې ځانگړی حیثیت وموندلو. انورادها د بدهه مذهب تر ټولو لوی فلسفي د مابعد الطبیعاتي (الهیات، فوق الفطرت) ستونزو د حل کولو والا جوړ شو.

د دې ځای نه گوتنم بېرته راج گړه ته ستون شو او هلته یې د پشکال په بارانو کې د قیام وروسته سراوستي ته ولاړی، کوم چې د بنارس د غومره لېري په قطب کې دی، څومره چې راج گړه په ختیځ کې دی.

دا هغه وخت د کوشل راج دار الحکومت و، او د دې ځای راجا پرسناجیت و. د سراوستي یو تاجر گوتنم مېلمه کړی و، او د ده د استوگني د پاره یې د بنار تر څنگه یو باغ نظر کړی و. هغه به ټول عمر د تبلیغ په سلسله کې دلته راتلی او آرام به یې کولو.

⁷⁴ د بدهه مت کال د پشکال د باراني موسم (برسات) نه پیل کېږي. وجه یې دا ده چې گوتنم به په کال کې اته میاشتي تبلیغ کاوه او د پشکال په باراني موسم (څلور میاشتي) به یې په یو مقام تېرولې. د پشکال باراني موسم ته په پالي ژبه کې "داس" ویل کېږي. کوم چې غالباً د سنسکرت لفظ "ورثا" خراب شکل څرگندېږي. په لنکا کې نن هم د بدهه مذهب منونکي د پشکال د باراني موسم د پاره د "داس" لفظ کاروي او د کال پیل هم د دې موسم نه کوي.

⁷⁵ د جنرل کنکهیم خیال دی چې دا هغه مقام دی چې په اوسني وخت کې د ساهت ماهت په نامه په اوډه کې موجود دی.

وړومبي درې کاله: د حصول کمال د درو کالو حالات چي تر اوسه بيان شول دا په جاټک تفسيراتو او چيني تصنيفاتو کي ليدل کېږي. وروسته د درو کالو حالاتو تفصيلات هيڅ يو ځای نشته. د متفرق او منتشر کرامتو ذکر په "دهم پارا" کي شته. يا په هغه کتابونو کي کوم چي بگيندېت او سپنس هارډي راهول کړي دي. د غوډوو مؤرخينو کلني واقعات بيان کړي دي کوم چي په زيل کي ليکل شوي دي. دلته دا د ياد وړ خبره ده چي لومړی د پشکال باراني موسم ده د بنارس نزدي په دشت غزالا کي تېر کړو. دويم او درېيم يې په راج ګرھ کنبې، په دې توګه اوس د څلورم پشکال باراني موسم حال پيل کېږي.

څلورم کال: ګوتم اګاسين نټ په سنگه کي شامل کړو، او د ګنگا درياب نه و او بڼتود و سالي سلطنت په مهاون باغ کي يې استوګنه وکړه او هلته يې د پشکال باراني موسم تېر کړو. هم د دې ځای نه دی په هوا کي والوت او ساکهيه او کولين قبایلو ته ورسېدو، او دهغوی د منځنۍ د بڼمنۍ په ودرولو کي بريالی شو.

پنځم کال: د پشکال په باراني موسم کي ده ته د خپل پلار شدودهن د ناروغۍ حال ورسېدو نو يې زرتزره د کپل وستولاره خپله کړه. د پلار آخري ديدار، دهغه کريا کرم (سوځولو) او خپلو خپلوانو ته د صبر تلقين کولو وروسته بېرته کل ګرهدهار کوم چي په مهاوت باغ کي و راغی. هم دلته د ده خاله (ترور) ميره پراجپتي او کورودانه یشودهرا او نوري بڼځي راغلي. دهغو په اصرار ګوتم بده د بڼځينه سنگه و خلاصولو ته مجبور شو او دهغو د پاره يې قائده او قوانين جوړ

کړل. دې کار نه وروستو دی اله اباد سره متصل سمبهي ته نزدې یوې غونډۍ ته ولاړی.

شپږم کال: د پشکال باراني موسم یې هلته په غره کې تېر کړو او بېرته راج گړه ته راغی، او د بمبسار کورودانه "چهما" ته یې په بنځینه سنگه کې د داخلېدو اجازه ورکړه. دلته دیوه مرید د کرامت نمائی نه خفه شو او د کرامت نه بنسودلو پرېکړه یې وکړه. لاکن خلگو چي کله لغازونه وویل نو بېرته مجبور شو او کرامتونه بنکاره کول یې پیل کړل او دهغه حای نه و اسمان ته والوتو او د مور سره یې ملاقات په دې وکړو چي هغې ته د مذهب تلقین وکړي دا په دې چي هغه دده د زوکړي په اوومه مړه شوې وه او د دې نعمت نه محرومه وه.

اووم کال: په سراوستي کې جتاون وهار ته ولاړی. دلته دده مخالفینو د "چنچا" په نامه بنځه یې دده خلاف په دې خبره راضي کړه چي دا دي ووايي چي بدهه زما عصمت دري کړې ده. لاکن د دې دا تور داسي معلوم شو او داسي مخي ته راغی چي بدهه بې قصوره ثابت شو. هغه داسي چي دې بنځي چي کوم لرگی پر خپل نس د قمیض لاندې پټ کړی و، هغه لاندې وغورځېدو. او د دې پر سپدلی نس بېرته پر خپل حالت برابر شو.

اتم کال: د پشکال باراني موسم یې کپل وستوته نزدې د غره په یوه فرشېه (تیرېه) تېر کړو. دلته یې د "نکل" او "مگالي" مور او پلار نه هم بدهه جوړ کړو. بیا کوسمبهي اله اباد ته نزدې ستون شو.

⁷⁶ دا واقعه د یوسف او د زلېخاد واقعي سره ورته والی لري.

نهم کال: مگالي خلگ د بده په خلاف کړل او په سنگه کي انتشار جوړ شو. چي کله د گوتنم په پوهولو هم د جگرې خاتمه نه وشوه نو دی خفه شو او پارې لياک ته نزدې ځنگله ته ولاړی.

لسم کال: دلته کلیوالو د ده د پاره سم د لاسه یوه کیږدی تیاره کړه او هغه د پشکال باراني موسم دلته تېر کړو. پنبېمان پلویان دلته پسې راغلل او د ده په خدمت کي حاضر شول. گوتنم د دوی قصور ورمعاف کړو او هغوی یې د ځان سره کړل. اول سراوستي ته ولاړی او بیا مگده ته ورسېدی.

یوولسم کال: راج گره ته نزدې په یوه کلي کي "بهاردواج" نومي برهنه نه یې بده جوړ کړو او د پشکال د باران نه وروستو په کوسل کي سیتاییا نومي یو کلي ته ولاړی.

دوولسم کال: د دې ځای نه ویرنج ته ستون شو او د پشکال باران یې هلته تېر کړو. بیا د هغه ځای نه یې د خپل عمر تر ټولو اوږد سفر او کړو، د دکن نه تر سنتال پوري ولاړی، بیا بنارس، وسالي او د وسالي نه بېرته سراوستي ته راغی. دلته د رارسېدو وروسته ده خپل زوی راهل ته هغه نصیحتونه وکړل چي وروسته د "مهاراهل سوت" په نامه ونومول شو.

دیارلسم کال: گوتنم په چالیه کي د پشکال باراني موسم تېر کړو، او بېرته سراوستي ته ستون شو.

خوارلسم کال: د سراوستي په جتان وهار کي یې راهل باقاعده خپل خاص بهکشو (مرید خاص) جوړ کړو او هغه و عظ

یې ورته ورکړو چي ورته "راهل سوت"⁷⁷ ویل کېږي. د دې واقعې نه وروسته کپل وستو ته ستون شو.

پنځلسم کال: دا پشکالي باراني موسم یې په نگرود کې تېر کړو. هم دلته گوتنم خپل تربورته خپل خیالات بیان کړل، څوک چې دا وخت دده د پلار پر ځای د ساکهییه راج راجاؤ. دهغه نوم "مهانام" ؤ او هغه د گوتنم په معتقدینو کې ؤ. د کولي راجا سپر ابد ه دیشو دهر پلار په عامه مجموعه کې د خپل لور د پرېښولو په هکله و گوتنم ته بدر وویل، ځمکه وچاوده او هغه په کې غرق شو.⁷⁸

گوتنم دهغه ځایه پرته جتان وهارته راغی او هلته یې دا خبره وکړه چې پر مذهب تلل د خیر وړ کولو نه ډېر بهتر دی.

شپاړسم کال: هغه د دې ځای نه لاوي ته ولاړی او هلته یې یو داسي دیو⁷⁹ (دېب) نه بدھ جوړ کړو کوم چې به ماشومان خورل.

اوولسم کال: د اوولسم پشکال باراني موسم یې په راج گره کې تېر کړ. هم دلته یې دیوې فاحشې بنځي "سرستي" پرمرگ و عظ وکړ. ییاد هغه ځای نه سراوستي او ییاسپسي لاوي ته ولاړی. هلته یې په دې خبره اصرار وکړو چې ترڅو یو انسان ویو وږي سړي ته ډوډی نه وي ورکړې زه تر هغو و عظ نه ورته کوم.⁸⁰

⁷⁷ د دې دیوې حصې ژباړه په انگرېزي ژبه کې سرکانو سوامي د "سوت تپات" په نامه

کړې ده.

⁷⁸ د قارون د واقعې سره ورته والی لري.

⁷⁹ غالباً په وحشي قومونو کې یو آدم خور به ؤ.

⁸⁰ د دې نه د لوږي احساس ظاهرېږي، او د فاقې نه ممانعت.

اتلسم کال: په چالیه کي یې د پشکال باراني موسم تېر کړو او هلته یې ویوې کوري (قاتلي مور) ته د تسکین و عطا وکړو. چا چي په غلطۍ کي خپله لور وژلې وه. بیا راج گړه ته ستون شو.

نولسم کال: په دیو دنا و یهار کي د پشکال د باراني موسم تېرولو وروسته د مگده راج په کلي کي یې تبلیغ وکړو او بیا بېرته سراو ستي ته روان شو.

شلم کال: د پشکال باراني موسم یې هم هلته تېر کړو، انده ته یې د فقر توکری په لاس ورکړه او د ځان سره یې د تگد پاره روان کړو او ځنگله ته ولاړی. هلته یې د یوه غلۀ (ډاکو) "رنگو مال" سره ملاقات وکړو او هغه یې په خپلي خوږې ژبي داسي قانع کړو چي هغه هم بده جوړ شو.

ځیني مهم واقعات

د دې څه وروسته هیڅ متوقع واقعه نه تر لاسه کېږي. په دې د کال پسې کال واقعات نه شي بیانېدلای. البته څه مهم واقعات د بیانېدلو شته. هغه به په نمبر سره بیان کړل شي. لاکن په نمبر کي پس و پېش کېدای شي، دا دي نه گڼي چي دا واقعات دیو د بل پسې، پسې دي. په دې کي خو ځیني داسي شته چي د هغې زمانې دي او ځیني د هغې نه وروستو زمانې دي. د یوه تاریخي ثبوت له کبله دې واقعاتو ته ترتیب نه شي ورکول کېدای، صرف دا په وثوق سره ویل کېدای شي چي دا واقعات داسي دي چي د دې په وجه د دې مذهب او د دې مذهب په منونکو یې ډېر اثر وکړ، دا واقعات حسب ذیل دي.

(1) په سراو ستي کي یوه مالداره بنځه "ویسیا کها" نومي بده جوړه شوه او دې د سنگهد پاره یو باغ وقف کړی او

هلته یې یو ویهار جوړ کړو کوم چې پو بارام (پوربي) ختیخ (باغ) ونومول شو. د دې باغ او ویهار نه بدهد مذهب ته په پیل کې ډیره گټه رسېده. لاکن وروسته د دې باغونو په وجه بهکشو (پلویان) آرام پسنده شول.

(2) د گوتنم زړه ته نزدې ملگری "دیودت" د کوسمبهي د خلگو خفه شو او راج گړه ته ولاړی. او هلته د بمبسار زوی "اجات سترو" د هغه د پاره یو باغ ولگوی، په کوم کې چې به هغه استوگن و. خو ورځي وروسته گوتنم د خپل معمول په دوره راج گړه ته راغی نو دیودت دا خواهش وکړو چې د ده په مشرۍ کې دي دلته د یوه نوي سنگه بنسټ د ایښولو ده ته اجازه ورکړي. بدهد دا خواهش مسترد کړو. دیودت په دې خبره خفه شو او د بدهد سنگه نه پیل شو. په دې زمانه کې ده د بمبسار زوی اجات سترو د خپل پلار خلاف کړو او هغه یې په مړ کړو. هم په دې سازش ده د نورو خلگو په ذریعه د گوتنم د قتل درې واړه هڅه وکړه. لاکن څوک چې خدای ساتي هغه څوک وژلای شي؟ هغه خلگ ناکامه شول او بیا دیودت د گوتنم و مخته د سنگه په هکله داسي شرطونه کښېښول.

(1) بهکشو دي په میداني علاقه کوي استوگنه کوي او بنار ته دي نه دا خلبړي.

(2) د نورو خلگو غورځولي څري جامې دي اغوندي.

⁸¹ دا واقعہ بقول مهاونس بیگنډت او هارډي د بدهد تبلیغ د مشن په ۳۷م کال کې

وشوه.

(۳) همپشه دي پردروازې، دروازې باندي خیر غواړي او خوري دې او داسي خوراک دي نه خوري چي د دوی و آرام گاه ته راستول شوی وي.

(۴) د غوښو خوړل دي قطعي منع کړل شي.

گوتنم په حواب کي ورته وويل چي دارنگه سخت قانون بلا وجه او بلا سبب نه شي جوړېدای. که بهکشو په دې خبرو خپله عمل کوي نو ښه خبره ده گني نو د شريعت له خوا هيڅ سختي نشته. غوښه وي که نور د خوراک څيز، بهکشو ته د هغه د خوړولو اجازت دی کوم چي په دې هېواد کي په عامه توگه خوړل کېږي. صرف دومره شرط دی چي کوم څيز دي د خوندوري ذاتکې په وجه نه خوري. هغه وويل چي "دوني لاندي هم، په کور کي دننه هم، غوښه خوړل هم او د غوښو خوړلو ماسوا هم. پاک صفا اوسېدل او د شريعت پابندي ممکنه ده". د يو قسم قانون جوړول د دې خلگو په لاره کي خنډ اچول دی. څوک چي روحاني علوم ترلاسه کول غواړي زما په نزد بايد چي زه و هغو ته دا لاره وښاييم.⁸²

ديودت په دې خفه شو او ځيني ولاړی. هغه د اجادت ستروپه مرسته يونوی سنگه جوړ کړی، لاکن ديودت ترډېرو ورځو ژوندی نه شو پاته. د ديودت د مرگ نه وروسته اجادت سترو بظاهره د بده پيروکار شو، لاکن هغه د گوتنم په ژوند کي د خپل سلطنت د وسعت په نيت کپل وستو برباده او لوتي لوتي کړه او د بده مذهب پير مرکز سراوستي باندي يې قبضه وکړه.

⁸² رانس ديودس

(3) د سروستي بنارته نزدې د انته پند په باغ کي گوتم استوگن ؤ. د دۀ زړۀ ته نزدې ملگری انند بنارته د خیر غوښتني د پاره تللی ؤ. کله چي هغه تندي پرسروا خستو نود اوبو ويوه شاه ته ورغی. یوې چنډلي (دلاندي ذات) پېغلي چي نوم یې "پراکرتي" ؤ د شاه خخه اوبه را ایستلې. انند د هغې نه اوبه وغوښتې، جینی، ځواب ورکړو چي هغه چنډله ده. د دې د لاس اوبه هیڅوک نه څیښي. انند ورته وویل چي خوري! زۀ له ستا ذات نه پوښتم، که اوبه را کولای شې نور ایې کړه. جینی په دې ځواب میننه شوه، دې انند ته اوبه ورکړې او په دې هڅه شوه چي څرنګه به د دۀ سره استوګنه په نصیب شي. دې انند په خپل دام کي د راګېرولو ډېره هڅه وکړه خو ناکامه شوه. یوه ورځ دې د انند پسې څار وکړو او ورپسې روانه شوه، په تلو تلو کي تر گوتم پوري ورسېده، په خبرو خبرو کي یې زړۀ له دنیا مات شو او داهم په بنځینه سنگه کي شامله شوه.⁸

د چنډلي جینی په سنگه کي د شاملېدو په وجه برهمنو ته ډېره بده وایسېده. ولي چي د دې حکم نه د ذات په هکله قید پای ته ورسېدی، او هغوی و گوتم ته د ضرر رسولو په هکله فکر پېل کړی، لاکن د خدای کول ؤ د دوی هره بده پر بنه بدلېده او کوم راجا چي دوی د گوتم خلاف کولو هغه به د گوتم مرید جوړ شو.

آخرنی درې میاشتي

⁸³ په دې واقعي د لوړ ذات بهکشو (پلویانو) ډېره خوابده کړه. لاکن بده دوی ته هیڅ اهمیت نه دی ورکړی.

د گوتنم پرمه یې ځل کپل وستو ته تلل او د دې بنسار د بریادی حالات چې کوم بیان شول دا ټولې پر کیسو باندې ولاړې دي، لاکن دده د مرگ نه درې میاشتي مخ کې واقعات د پټک په هغه حصه کې چې "مها پری بنان" بلل کېږي تر لاسه کېدای شي.

د دې مطابق گوتنم څلور څلوېښتم د پشکال باراني موسم په جتان ویهار سراو ستي کې تېر کړو. او د هغه ځای نه دراج گړه په ناوړه کې د گدو څوکي ته راغی. اجادات سترو دا وخت پر وجین قبیلې باندې د حمله کولو تیاري نیولې وه. گوتنم د گنگا دریا بڼه په هغه ځای واوښتو کومه چې دا وخت "پټنه" بلل کېږي او هغه وخت اجات سترو هلته یوه کلا جوړوله. دغه کلا وروسته بیا د مگده د پاچاهانو درالسلطنت پاتلې پتر جوړه شوه.

گوتنم د هغه ځای نه امبا پالي⁸⁴ ته ستون شو. د هغه ځای مشهورې جسم فروشي چې نوم یې "وجین روسا" ؤ، ده ته دعوت وکړو. وجین روسا ته خیال هم نه ؤ چې گوتنم به د هغې دعوت قبول کړي. لهدا یارانو د دې کوچنۍ ځله غټه خبره وکړه، ډېر څه یې ورته وویل. هغه ډېره غمزده او په زړه ماته شوه او چپ ځله په ژړا کېښېسته. نابیره گوتنم د دې کورته راغی او بغیر د څه عزرنه یې ډوډۍ وخوره. نتیجه دا شوه چې هغه په هغه وخت تائبه شوه او په بنځینه سنگه کې یې شمولیت اختیار کړ. گوتنم تردې ځای نه تر پیلوگا پورې ولاړی او تر پشکال د باراني موسم پورې هلته استوگن شو. په دې ځای هغه دومره ناروغه شو چې د ژونده مایوسه شو. او دا ویل یې پیل کړو چې زه زیاته

⁸⁴ امیر احمد علوي صاحب په غلطۍ سره امبا پالي د "جسم فروشي بنځي" په نوم بللې وه. دا د مقام نوم ؤ، دا کلی پټنه ته نږدې اوس هم موجود دی.

ورځي نور ژوند نه شم کولای، لاکن د پشکال د باراني موسم د ختمېدو سره دی په دغه حالت کې ولاړ شو او په بېلو بېلو کلیو کې یې وعظ پیل کړ او هم د غسي یې خپل پلویان او راهبان راټول کړل او هغو ته یې د اتفاق، استقلال او د پاکۍ هدایت وکړ او د هغه ځای نه یې د کوسي نگر خوا ته مخه وکړه. دا مقام هغه وخت په "کسیا" نامه مشهور و، او د گورکھ پور په ضلع کې دیوه تحصیل صدر مقام دی. په هغه زمانه کې دلته د "ملا" قام راج و او د دوی دیو بناخ دار السلطنت کوسي نگر او دویم پاوا و.⁸⁵

دې مقام ته گوتنم د پنځه سوه پلویانو سره ورسېدو، او د چندا سنار په باغ کې یې د پرې واچولې. د دې ځای مشرانو دلته یو نوی سنت کور "سنت گهر" یا اولسي جرگه هال جوړ کړی و. د دوی په وېنا گوتنم په خپلو لاسو د دې پرانسته وکړه. دې نه وروسته گوتنم بڼه پراخه وکړه. په دویمه ورځ چندا سنار دعوت ورته وکړ او پلویانو ته یې ورځي او کمبهي⁸⁶ د جرړي ترکاري ورباندي وخوره. د ډوډۍ خوړلو وروستو گوتنم دلر

⁸⁵ د پاوا متعلق دا خیال دی چې هغه په اوسني دور کې پاوا پوري دی. لاکن پاوا پوري د پېنځه په ضلع کې و بهار شریف ته نژدې دی او د هغه ځای نه کیسا تقریباً ۶۰ میلې لږې دي. په دې ناممکنه دی چې گوتنم دومره اوږد سفر په یوه ورځ کې هغه هم ناروغه ترسره کړو. عقل دا وایي چې هغه پاوا د کوم چې په دې سلسله کې ذکر راغلی دی او چېرې چې گوتنم د چندا دعوت و خوړو هغه کیسا ته نژدې یو مقام کېدای شي.

⁸⁶ کمبهي: خړپري ته ویل کېږي.

⁸⁷ په اصل پالي کې "سکر مرود" لفظ راځي. لوېدیځ ژباړونکي د دې ژباړه د خنځیر (سور) د غوښې کړې ده، لاکن دا صحیح نه ده. سکر مرود معنا ده کمبهي، نه چې د خنځیر (سور) غوښه. (وگورئ ضمیمه، ۲)

سات د پاره ارام وکړ او ماسپښین یې د کوسي نگر (کسیا) په خوا مخه وکړه. لږ لږ یې تللی ؤ چې په نس کې یې مروړ پیدا شو او د پېچش اثار ښکاره شو. نزدې د کوکشتا ویاله بهېدلې، هلته دمه شو او په اندي یې او به راوغوښتې او هغه یې وڅښلې، ولا مېدی او په دغه ورځ په ډېر مشکله کوسي نگر نه د باندي یوه باغ ته ورسېدی. دغه یې اخري ارام گناه وه. د کوکشتا ویالې غاړې ته گوتنم په دې پوهه شو چې دی اوس د څو ساعتو مېلمه دی. هر وخت دا فکر ورسره ؤ چې داسې نه چې خلگ چندا ته دا الزام ورنه کړي، ولي چې هغه گوتنم ته داسې څیز په خوراک کې ورکړو چې د گوتنم وژوند ته خطر ه شوه یا تمام شو. په دې د خپل زړه ته نزدې خاص مرید انند ته وویل چې "چندا ته ووايه چې په دویم جنم (ژوند) کې به هغه ته ډېر انعامات ورکړل شي په دې چې د ده راکړي خوراک په وجه زه د دې دنيا نه رخصتېم". او هغه ته ووايه چې تا دا خبره زما د ځلې اورېدلې ده. دوه هدیې به تر ټولو زیاته مبارکي وي، یوه هغه چې ماته د بودهي ونې لاندې د بدھ جوړېدو نه مخ کې تر لاسه شو او دویمه د چندا دا تحفه کومه چې زما د مرگ نه مخ کې ماته راکړل شوه.

د دې وروسته یې انند ته د خپل تجهیزو تکفین په هکله وویل او د بدھ مذهب د شریعت په هکله یې اخري هدايات ورکول پیل کړل. نو چې کله انند ته دا یقین شو چې د شفیق مشر اخري وخت دی نو په پیغو شو، گوتنم ده ته داسې تسلي ورکړه. "انند! مه پرېشانه کېږه، ژر ا مه کوه، آیا ماتاته دانه ؤ ویلي چې موږ به دا هر څه پرېږدو، د کومو سره چې موږ مینه کوو، یاد کومو په وجه چې موږ خوشحاله کېږو. هیڅ یوشی که هغه هر

رنگه پيدا شوی يا جوړ شوی وي د زوال نه نه شي بچ کېدی. کوم چي دده په ترکیب او ترتیب کي شامل دی. انند! ته خپل نېک کردار، اقوال او د خیالاتو په وجه د یوې اوږدې مودې نه راسره ملگری یې، او ته همپشه کامیابه اوسېدلی یې. د استقلال نه کار واخله نو بیا به ته هم د ژوند د تندي او د جهالت د خنځیرونو نه به ځان ازاد کړي".

دې نصیحت نه وروسته یې پر پلویانو باندي د انند فضیلت بنکاره کړو او تاکید یې ورته وکړو چي هغوی دي دده هروخت قدر و منزلت کوي.

اخري وعظ (بیان)

د شپې سو بهدرا برهمن د څو پوښتنو د پاره راغی. گوتنم دا وخت د نیم بې هوشۍ په حالت کي و. انند هغه منع کړو خو گوتنم د هغه غږ واورېدو نو یې سترگي خلاصې کړې او څنگ ته یې راوغوښتو. هغه څه د مابعد الطبیعاتي مسئلو په هکله پوښتنه ځیني کوله. گوتنم بدهه ورته وویل چي په ما کي دومره طاقت نشته چي ستا د پوښتنو ځواب درکړمه، البته په خپل مسلک دي پوهولی شم. نو په دې عالم نزع کي یې خپل اصول داسي ورته بیان کړل چي سو بهدرا ایمان راوړو او بدهه جوړ شو.

بیایي بهکشوان خپل ځان ته نزدې راوغوښتل او هغو ته یې نصیحتونه او هدایتونه وکړل. دده اخري الفاظ دا وو.

بهکشوانو (پلویانو)! زه تاسوته په پوره قوت سره وایم په هر مرکب څیز کي زوال پزیري په خلقي (فطري) توگه موجوده وي. د خپل خلاصون د پاره هروخت تیار اوسئ. د دې

خبري سره دی بې هوشه شو. او هم په دې حالت کي یې له دې دنیا سترگي پټي کړې.

دا واقعہ په ۴۸۸ق، م کي پېښه شوه.⁸

تجهيز و تکفين

د پلويانو تر منځ تر ډېره پردې خبره بحث روان و چې تجهيز و تکفين څرنگه او په کوم عنوان تر سره شي. بالاخر د اتند فېصله ومنل شوه او مړي يې په ښه ساز وهلو د "مکتا بندهن" او مندر ته يوړو او د چکروتي راجاگانو په څير يې وسوځوي او د دۀ پر چټايي د کيوړې (کېرې) او گلاب هوار کړي وو. "بيا يې د دۀ سوځلي هډونه را جمع کړو او د کسياسنت گهر ته يې راوړو، چېرې چې يې د سيخانود جالی او غشوپه حصار کي کښېښودو. ډېر راجاگانو په دې مقدسه کار کي برخه غوښتله لکن هغه متبرک هډونه صرف راجگان پيا او او کوسي ننگلاته تقسيم کړل شول کومو چې عالیشانې گنبدي (ستوپونه) په خپلو خپلو حصو تعميري

⁸⁸ د سوندرس او امير احمد علوي صاحب دا خيال دی چې بدهه په ۳۸۰ق، م کي مړ شو. او رانس ډيوډس بيا ۳۱۲ق، م ليکلی دی. شيونارائن شميم بيا ۵۲۴ق، م ليکلی. لاکن په اوسني دور کي د اشوک د دور يوه کتبه موندل شوې ده په کوم کي چې ليکلي دي چې د ۲۵۶ کلونو وروسته د گوتم د مرگ او ۳۸ کاله وروسته د تخت نشينی د اشوک لگول شوی دی.

پروفېسر مکر جي دا ثابته کړې ده چې د اشوک د تخت نشينی. ۲۷۰ق، م په عمل کي راوړل شو، په دې توگه د گوتم مرگ 38-270+256 کي وشو يعني ۴۸۸ق، م. د اشوک د تاج پوښی. کال ليدلو د پاره وگورئ "اشوک" مصنفه ر، ک، مکر جي ⁸⁹ چټا: دلرگو وړکوټی امبار يا پېړی، چې مړی پرې سوځوي.

⁹⁰ ټاؤن هال

⁹¹ امير احمد علوي

⁹² صحيح لفظ کوسي نگر دی. د چيني مؤرخينو چپه تلفظ دا کوسي لنکا جوړ کړو.

کړې. په دې کې یوه گنبده (ستوپ) په اوسني وخت کې د کسپاسره
نزدې دریافت کړل شوه او هغه سنگینه کتبه ترلاس کړل شوه د کومنه چې
دا ثابتېږي چې کوسي نگلا (کوسي نگر) دی. لاکن دپا واپه هکله دهنوډ
تحقیق غیر مکمل دی.

د بده تعلیمات

لکه چي مور منځ کي وويل چي د گوتنم بده په دور کي کتابونه نه لیکل کېدل، مهم مذهبي تعلیمات د جامع و مانع لفظونو کي د نظم په شکل کي په یاد به ورايزده کول کېدل، او هغو ته به "سوتر" ويل کېدو. د دې حفظ کول به ډېر مقدس فرض گڼل کېدی. هم په دې توگه تر درې سوه کالو پوري د بده تعلیمات په ضبط تحریر کي راوستل ضروري نه گڼل کېدل. د شهنشاہ اشوک د حکمرانی په اتلسم کال کي یو کانفرنس ۲۵۲ق، م وشو. ده لومړي ځل دې معتقداتو ته کتابي شکل ورکولو پرېکړه وکړه. دا کتابونه د تري پتیک (درې ټوکری) په نامه ونومول شول او هغه د هغه وخت په اولسي ژبه بهاري، پالي کي وليکل شول. هغه درې پتیک چي په پټنه کي تیار کړل شول دا وخت معدوم دي. لاکن د دې یو نقل "مېهند" له ځان سره لنکاته یووړو. په دې وجه د هغې ژباړه د هغه ځای په سنگالي ژبه کي وشوه. بیا تر پنځمه صدی عیسوي پوري یعنی اووه سوه کاله دا مقدس کتابونه په سنگالي ژبه کي وو او د پالي تري پتیک معدوم شول. په ۲۴۰ه کي بده گوش نومي د "گیا" اوسېدونکی راهب لنکاته ولاړی او ده د سنگالي ژبي نه بېرته دا مقدسه کتابونه په پالي ژبه کي وژباړل. یعنی د بده گوش ژباړل شوی تري پتیک تر ټولو زیات لرغونی او مستند گڼل کېږي. هم په دې باندي د دکنی بودهیانو یعنی هیان فرقي خلگ عقیده لري. او دا د دې مذهب تر ټولو زاره کتابونه دي. د حافظي د کمزوری په وجه او د ژباړي د تېر اټېرنه وروسته د گوتنم بده تعلیمات تر کومه ځايه صحیح

تر مورې رارسېدلي دي د دې په هکله هيڅ نه شو ويلاى. بيا مور پر دې هم يقين نه شو کولای چې لوېديځ ژباړونکو (يورپي مؤرخينو) چې کومه ژباړه د پالي نه انگرېزي ته کړې ده هغه دي بالکل صحيح او درسته وي.

خدای اوروح

بهر حال د اوسني تحقيق له رويه چې د گوتنم د تعليماتو په هکله په اتفاق سره منل کېږي هغه په دې باب کې په تفصيل سره به بيانېږي. لاکن د هغو د بيان نه مخ کې د دې امر واضح کول ضروري دی چې د دې تعليماتو نه دا ظاهرېږي چې گوتنم چې هر څه پېښ کړل هغه يې د يوه مذهبي⁹ باني په حيث نه بلکې د يو مصلح اخلاق يا د يو فلسفي په حيث پېښ کړه. دده ټول زور پر اخلاقو او عمل باندې دی. هغه انسان په مابعد الطبيعاتي جگړو او ستونزو کې راگېرول او هغوته په گوته کشميرنه جوړوو، بلکې د دوی ژوند يې ځمکنی جنت جوړول غوښت. هغه د خدای په هکله هيڅ واضح او صفا خبره نه ده کړې. دده خيال و چې د هغه په هکله غور او فکر دده ژوند د پاره گټور نه دی. هغه د دې دنيا نه علاوه د ډېرو دنياؤ منونکی و. لاکن هغه د يو بل عالم منونکی نه و. هغه د دې دنيا د جوړښت او علل په هکله هم څه خاص رڼا نه ده اچولې. دده ټوله فلسفه هم د دې ژوند او د هغه اخلاقي نتائجو په هکله ده. ولي چې ده په داسې ماحول کې سترگي غوړولي وې کومه چې پر تناسخ⁹⁴ سخته ولاړ و. هم په دې سوب ده په خپلي فلسفې کې دې

⁹³ رائس ډيوډس

⁹⁴ تناسخ: د يو صورت نه بل صورت اختيارول

نظريې ته ځای ورکړی او هغه يې د اخلاقي اصلاح د اهميت په هکله خاص آله جوړه کړه. هغه د روح منونکی نه ؤ او نه يې د وجود نه بېل څيز بلله.

فلسفه

هغه په دې خبره ډېر ټينگار کاوه چې په کائنات کې چې څومره څيزونه دي هغه ټول د اسباب و علل ماتحت راځي او هر څيز په هره گړۍ کې په غير محسوس او نامعلومه طريقه باندې بدلېږي را بدلېږي. يعنې هر څيز د قانون تغير و تبدل او د علت (سبب، عيب) تابع دی.

هغه زموږ غوندي د جنت او دوزخ منونکی نه ؤ، لاکن دا به يې هم تسليمول چې داسې دنياوي شته چېرې چې ديوتاگان (فرشتې، بزرگان) او سپرې. لاکن د هغه په خيال چې د دې ديوتاگانو ژوند هم تردې حده مادي يا غير مادي کېدلای شي تر کومه حده چې هغوی په تېر ژوند (جنم) کې څومره نېکياني کړي وي. هغه به ويل چې ديوتاگان هم د انسانانو په شان مړه شي او د هغوی دنياوي هم د هغوی په شان ختمې شي. هغه به ويل چې داسې تکليف رسونکي ځايونه هم شته چېرې چې د انسانانو او ديوتاگانو په بد عمليو په هغه ځای کې مفهوم (ارادتاً) او مهجور (جدا، بېل) ذاتونه پيدا شي. لاکن کله چې د لومړي ژوند (جنم) د بديو اثر ځي نو هغه دنياوي هم غاښي شي. په دې ټولو دنياؤ کې برابر تبديلياني کېږي، بدلونونه پکښې راځي، او د دې د جوړېدو او وړاندو دور مسلسل روان وي. د کوم د ابتداء او انتها د انسان د علم نه بهر ده.

د ترکیب او تحلیل⁹⁵ قانون عام دی. د دې نه که انسان دی که دیوتا هیشوک خلاصون نه لري. هغه عناصر د کوم په ترکیب سره چي یو زې مس وجود جوړ شوی دی د دې تحلیل به یوه نه یوه ورځ ضرور کېږي او دا د انسان جهالت او خود فرېبي ده او هغه دا خیال کوي چي هغه په ټول عالم کي د هر څیز نه پېل دی او هغه موجود بالذات⁹⁶ دی.

ماشوم چي کله ورو ورو غټېږي نو د ده په دماغ کي یوه په گړد لړلې آئینه کي د شاوخوا دنیا عکس لوېږي او هغه په یو غیر شعوري توگه ځان د دې گړد لړلې دنیا مرکز بولي. بیا په کراره کراره دا دائره غټېږي. لاکن تر ځوانۍ پوري درسېدو پر وخت هم انسان د ځان په هکله په د هوکه کي وي. هغه خپل ژوند په خواهشاتو او فکرو کي تېروي او د داسي څیزونو د حاصلېدو هڅه کوي چي هغه تر لاسه هم کړي نو خوشحال نه وي، بلکې د دویم او نوي خواهشاتو سبب جوړ شي او په دې توگه هغه دیوه نه یوه خواهش په پوره کولو پسې لگي او ی هڅي کوي. د اکثرو خلکو دا خواهشات ډېر مردار او ذلیل وي. لاکن دا اقلیت چي ارزوگاني یې په هوا وي خود نمائش او خود غرضه وي او په نتیجه کي ځان غمزده او په رنځ کي مبتلا کړي.

د څیزونو عناصر ي ترکیب

مور د دې وجې نه مجبور یو چي پر خود نمائش او نورو اسبابو نظر وکړو. د گوتنم د نظریې مطابق انسان د بېلابېلو اغراضو او صفاتو مرکب دی او دا ټول څیزونه مادي دي یا خود

⁹⁵ Composition and de composition

⁹⁶ Self existen

مادې نتیجه. په دې توگه ده د انساني مرکب د اجزاؤ ترکیب داسې بیان کړی دی.

(1) مادې صفات و خصوصیات یا شکل ۲۸ دي.

(الف) عناصر اربعه (خلور عناصره): خاوره، اور،

اوبه او هوا

(ب) حواس خمسې (پنځه حواسه): سترگي، پزه،

غورونه، ژبه او وجود.

(د لمس د پاره)

(ج) د مادې پنځه خواصه: کره وره، غږ، بوی، خوند او جوهر

(د) جنس: نر او بنځه.

(ر) درې مهم حالتونه: خیال، قوت حیات، مکان و

زمان.

(س) د اطلاع د وې زرائع: خبري اتري او اشاره.

(ش) د ژوندي وجود او وه صفات: د بحالېدو

صلاحیت، د مجتمع (جمع کړل شوي) کېدلو صلاحیت، د

تصرف صلاحیت، استداد (بېرته اخستل)، انحطاط (کمېدل،

تنزل)، تغیر او لچک.

(2) احساسات (ایمان) په شپږ قسمه دي. پنځه خو

هغه چې د پنځو حصو په ذریعه پیدا کېږي او شپږم هغه چې د

حافظې، د ذهن په ذریعه پیدا کېږي. په دوی کې د هریوه درې

قسمه دي.

⁹⁷ Vitality

⁹⁸ Space

۱، مقبول. ۲، غیر مقبول. ۳، معتدل، یعنی هغه چي نه مقبول وي او نه غیر مقبول.

(3) تصورات مجرد و مشزغ (سینا) شپږ قسمونه دي. دا ټول د احساساتو سره تعلق لري. د بېلگي په توگه رنگ، مرغی، ونه و غیره د تصور باصره سره تعلق لري. د خوږوالي تعلق د شک سره او د خوشبو تعلق د شامه (بوی) سره و غیره و غیره.

(4) قوت او درجگان (سنگهارا)، ۵۲ قسمونه دي. دا قسمونه یو د بل مانع (منع کول) نه دي، او په دوی کي بعضي مذکور الصددمات هم وي. لاکن د دې (سنگهارا) ترمنځه به دا فرق وي چي تر اوسه څومره شيان ذکر شوي دي د هغې تعلق د خارجیت سره دی. لاکن اوس چي کوم بیانېږي هغه ټول داخلي دي.

(۱) پهاسا: الاتصال

(۲) دوان: یعنی د الاتصال په وخت احساس

(۳) د سامان احساسات نتیجه، متنزع خیالات یا

تصورات

(۴) چشنا: خیالات یعنی د تصوراتو جوړښت

(۵) مناسبکار: غور او فکر کول، د خیالاتو

راگرځول، اخوادې خوا کول

(۶) ستي: حافظه،

(۷) جیوندریه: قوت حیات

(۸) اکاگانا: شخصیت

⁹⁹ شیو نرائن شمیم د دې ژباړه تفهیم کړې ده.

¹⁰⁰ ډېر خلگ د دې ژباړه تحت الشعور کوي.

- (۹) ونک: توجه
(۱۰) ویکار: تفتیش، پلټنه
(۱۱) ویریه: سعی
(۱۲) ادھیموکه: استواري
(۱۳) پتي: خوشحالي
(۱۴) چند: تشویش و تحریک
(۱۵) مجھتنا: بي اعتنائی
(۱۶، ۱۷) تھین او بدده: نوم او بي حسي
(۱۸، ۱۹) موه او پنا: ذهانت او کند ذهني
(۲۰، ۲۱) اوبه او الوبه: حرص او قناعت
(۲۲، ۲۳) اتپ او انوتپ: وپره او غصه
(۲۴، ۲۵) هري او اھريک: حيا او بي حیائي
(۲۶، ۲۷) دس او ادوس: نفرت او مينه
(۲۸، ۲۹، ۳۰) وسيکچا، سدها، وتھي: شک، اعتقاد
او توھم.
- (۳۱، ۳۲) پسدهي: سکون و جودي يا دماغي.
(۳۳، ۳۴) لھونا: دماغي يا جودي چستي و بيداري
(۳۵، ۳۶) مدونا: و جودي يا دماغي لچک يا نرمي
(۳۷، ۳۸) کم تتا: و جودي يا دماغي تصرف،^{۱۰۱} پزيري و
اثر پزيري.^{۱۰۲}
- (۳۹، ۴۰) پگوناتا: چالاكي يا مهارت و جودي يا
دماغي

¹⁰¹ Pliany

¹⁰² Adoplablity

(۴۱، ۴۲) اخلو کاتا: استقامت، وجودي يا دماغي
(۴۳، ۴۵) ستما: تقرير، عمل يا د ژوند په مناسبت و

معقوليت

(۴۶) کرونا: د پردو د غم د پاره غم کول، دردمندي
(۴۷) مورنا: د پردو په خوشحالو کي خوشحال
اوسېدل، مسرت، اخوت

(۴۸) افتا: د پردو په خوشحالو غمزده کېدل، رشک
(۴۹) مچاريه: په خپلو خوشحالو کي د نورو خلگو

گلوون نه خوښول، خودغرضي

(۵۰) کوککه: تريو تندي

(۵۱) اودهکه: خودبيني

(۵۲) مانو: غرور.

(5) ونان: خيال و شعور، دا اخري سکنده دی، د دې
¹⁰³خای زړه دی او د دې نهه اتيا ۸۹ قسمونه دي. او د دې تقسيم
پربنو او بدو شوی دی.

د انسان وجود او دماغ هم د دې پنځو مرکباتو دی،
لهذا بده ديو تمثيل په ذريعه دا مسئله داسي را بنودلې ده.
"لومړی، د گروه (استاد) د مادي صفاتو مثال د يو ځگ غوندي
دی کوم چي په کراره کراره سره يو ځای کېږي او بيا بېرته ورک
شي. د نورو گروهگانو (استادانو) د احساساتو مثال د او بود
کوبی. په شان دی کوم چي د او بو پسر اتني کوي. د درېيم گرو

¹⁰³ کوگرلي.

مثال د سراب¹⁰⁴ دی، کوم چي د لمر په گرمۍ کي بنسکاري. د څلورم گرو د دماغی او اخلاقي رجحاناتو مثال د ونی د ډډ غوندي دی، کوم چي نه سخت دی او نه وچ. او د آخري گرو د خیالاتو مثال د بهترین خیال یا جادو (سحر، کوډي) په شان وي، په دې کي و یوه ته هم روح نه شو ویلای. وجود همپشه بدلېږي، په دې توگه د ده کارونه او صلاحیتونه هم بدلېږي. انسان په هره دویمه لمحہ کي هغه انسان نه پاتي کېږي کوم چي د دې له مخه وي. دا د ده جهالت دی چي دی ځان غیر متغیر وگڼي او په ځان کي دننه یوه روح گڼي. لهذا د بده مذهب د منونکو دا خاص فرض جوړېږي چي هغوی دي د شخصیت او روح د خیال څخه پرېز وکړي. په دې چي پر روح اعتقاد (ایمان) منجمله او د اسبابو یو خاص سبب دی. زوکړه او زوال، مرگ او غم او افسوس ورنځ. د بده د ځلې نه د روح پر مسئله حسب ذیل بیان منقول دی.

عدم روح

"بهکشوانو (پلویانو)! د روح په هکله بېلابېل معلمین او برهمن چي کومه نظریه وړاندي کوي هغه هم دغه ده یا خود پنځه وارو سکندهو (صفاتو) مجموعہ ده یا له دې نه یو سکندھ (صفت) دی. په دې بهکشوانو! جاهل او غیر متشرع (پابند مذهب بده) هغه دي څوک چي نه خود متشرع خلگو په صحبت کي اوسي او نه د دوی پر شریعت (بده مذهب) پوهېږي، او نه د هغه په څیر ژوند تېروي. داسي سپړی د

¹⁰⁴ سراب: په صحرا کي پر ځمکه د اوبو په شان د لېري نه بنسکاري، خو چي څومره

ورنژدې کېږي هغومره لېري کېږي.

¹⁰⁵ اسپنس هارډي.

روح په هکله دا خیال کوي چي یا خو هغه روپ (مادي خصوصیت) دی یا په روپ کي شامل دی یا په روپ کي اوسي. یا هغه دا خیال کوي چي ویدان (احساسات) شته، یا په ویدان کي اوسي یا ویدان لري یا په ویدان کي شامل دي. هم په دا توگه نور درې واړه سکندهو (تصورات، رجحانات او عقل) په هکله هم داسي سوچ کوي. نو هم په دې توگه د روح په هکله په دې ټولو طریقو کي په یوه یقین کول داسي دی لکه ده ته چي "زه" په خیال کي پیدا شي. په دې کي پنځه واړه حواسه، ذهني صفات او جهالت سره گډ شي. د دې احساساتو نه چي د جهالت او اتصال کومه وجه پیدا کېږي حسیاتي (پابند مذهب بدهه) غیر متشرع سړی په دې مغالطې کي راگیږ شي چي "زه یم، زما وجود شته، زه به یم، زه به نه یم، زه به د مادي صفاتو لرونکی یم، یا نه یم. لکن بهکشو! متشرع مرید باوجود حواس خمسسه لرلو د دې جهالت نه ازادي تر لاسه کړه، او هغه ته پوهه راغله. هم په دې وجه ده ته د "زه" سوچونه اوس نه راځي". غرض د روح نه انکار د بدهه مذهب یو مهم جز (هنيان یا دکنی بودهیانو مطابق) دی.

اوس به د دې مسئلې حل ډېر ضروري و چي روح یو څیز نه دی او تناسخ (دیو صورت نه بل صورت ته تلل) یعنی هر واړه پیدا کېدل هم صحیح دی نو هغه کوم انساني څیز پاتي شي چي دی هروار هروار پیدا کېږي؟

تناسخ او کرم

ګوتم چونکې په هندوستان کې زوکړې ؤ او د دې حای د فلسفې مطالعه یې کړې وه، په دې دده د تناسخ نه انکار نه شو کولای. هغه د انسان هر وار پیدا کېدل او جنم اخستل ومنل، لکن هغه د روح قائل نه ؤ او هغه یې د وجود نه بېل څیز ګڼلو څخه انکار کړې ؤ. په دې دده د مذکور الصدر سوال تسکین بخشه حواب ورکول ؤ. هغه د دې حل د "کرم" د نظریې په صورت کې را مخته کړو، او هغه ته یې راز او معمه وویل او سائل یې د نورو پوښتنو څخه را وگرځوو.

د نظریه کرم مطابق څنګه چې یو ځناور (انسان، جېوان، دیوتا) مړ شي دده د پاره یو نوی ژوند کم و بیش په ارام سره پیل شي. دا ژوند خوشحاله یا غمجن په دا حیثیت کېدای شي په کوم تناسب چې ده به یا بد افعال او اعمال کړي وي. هغه سبب چې د نوي ژوند باعث جوړېږي هغه "ترشنا" (تشنګي) ده یا "اپاوان" (د نیولو هڅه) ده، بیاد حواس د ظاهري دنیا سره اتصال وشي او احساسات پیل شي. د دې احساساتو نه بیاد ضروریاتو تنده یعنی خواهشات پوره کول پیدا شي. د دې تندي نتیجه دا شي چې د دې خواهشات په قابو کې راوستلو فکر (اپاوان) کې شدت راشي. دا فکر د هغه نوي فرد په وجود کې راوستلو، د هغه نوي فرد ماحول، فطرت، مستقبل هغه "کرم" تر سره کوي کوم چې دده د لومړي ژوند (جنم) مېوه وي.

د "کرم" د دغې نظریې د دوو حدودو په منع کې یو اعتدال پیدا کړې دی. پریو حد خو هغه خلګ دي چې د روح منونکي دي، او هغه یو غیر فاني څیز ګڼي.

پر دویم حد هغه خلگ دي څوک چي اخلاقي انصاف او د حساب اخرت منکر دي. د بده مذهب منونکي د روح منونکي نه دي، لاکن هغوی په دې باندي ټینگار کوي چي د اعمالو نتیجه به ضرور رسي. نو په دې توگه دا د انسان اخلاقي فرض دی چي هغه دي نېک کارونه او عمل صالح وکړي.

لاکن سوال دا پیدا کېږي چي که روح نشته نو د اعمالو نتیجه د څه؟ بده مذهب وايي چي روح نشته لاکن کرم پاته وي. يعني د هروگړي اعمال، وېناوي او د خيالو نتایج پاته وي او دا کرم نه فنا کېږي. دغه کرم د يوه مړي شخصیت اجزا يو ځای سره راټول کړي او د يوه نوي وجود او يو نوي فرد صورت اختيار کړي. لکه څرنګه چي يو ختمېدونکی نسل خپل ټول بڼه او بد راټلونکي نسل ته په ميراث کي پرېږدي، هم دغسي هروگړي چي کله فنا کېږي نو هغه خپل ټول بڼه او بد و دې نوي وگړي ته ورکړي. په دې توگه که د دې دور د تسلسل نه خلاصون غواړئ او د هر واره زېږېدو (جنم اخستو) د مصیبت نه ځان خلاصول غواړئ نو انسان ته پکار دی چي د گوتنم په بنودلي لار روان شي. کومه چي خوشحالي، اطمینان، عقل، نېکي، راحت، سکون او د نروان (فنا) پوري يې رسوي.

سیدها لار

دا سیدها لار پر څلورو حقائقو باندي منحصر ده. غم، سبب د غم، انسداد غم او فنائې غم. د دې اجمالو تفصیل داسي دی.

(۱) د سړي په ژوند کي هغه واقعات کوم چي د زوکړي احساسات انحطاط (کمېدل، تنزل) و علالت (ناروغي) او د مرگ متعلق دي، او هغه چي د څيزونو نه يې جدا کوي يا يې د

خوابدیا سره اشنا کوي یا د ملکیت د ناشکره خواهش سره تعلق لري، په دې ټولو صورتونو کې هغه حالات پېښ راځي کوم چې د غم و الم نه ډک وي.

(۲) د احساساتو نه وروسته چې کومه تنده یا خواهش پیدا کېږي، د کوم نه چې د خپل شخصیت بېلوالی یا د ځانگړي فکر غلط فهمي پیدا کېږي چې بیا د زیاتوب په وجه په هوس بدلېږي کوم چې د راتلونکي سبا وون غوښتونکی یا د موجوده دنیا سره د تړون (میني) باعث وي د ټولو غمو جرړ دی.

(۳) په دې که مور د اتنده، دا خواهش او دا هوس ووژنو نو به مور له هره غمه خلاصون ومومو.

(۴) د دې مقصد د ترلاسه کولو یوازنی لاره "سیدها لاره" (صراط مستقیم) یا د بده بنودلې تگ لار ده. دا لاره څه کړ کېچنه نه ده. دا یې د پیمائش پر بنیاد په اتۀ برخو تقسیم کړې ده، هغه اتۀ برخې دا دي. (۱) صحیح نظریه (۲) صحیح مقصد (۳) صحیح الفاظ (۴) صحیح کردار (۵) صحیح طریقه معاش (۶) صحیح هڅه (کوشش) (۷) صحیح احتیاط (۸) صحیح فکر و سکون.

خلور منازل له حسب زیل دي.

(۱) د مذهب تبدیلی. دا پر څلورو شیانو اړه لري.

(الف) د نېکو خلگو سره ناسته.

(ب) د بده مذهب شریعت.

(ج) پر دې شریعت غور او فکر.

(د) نېک اعمال.

پر دې لومړي منزل د بدهه منونکي نه خود روح منونکي وي او نه د رسم و رواج. او بيا هغه د گوتڻم بدهه پر تعليماتو د شک پرته کامل يقين لرونکي شي.

(۲) صرف يو وار په دې دنيا کي زېږېدل، کوم څوک چي خپل مذهب تبديل کړی وي نو هغه د شک، وهم او د انفراديت څخه ازادي ترلاسه کړي. نفرت او وهم د کم نه هم کم کړي، نو په دې توگه به دى يو وار لا بيا ژوندی کړي چي دا ټول څيزونه فنا کړي. په دې توگه د ده يو کرم به هم پاته نه شي (سالک دويم منزل ته ورسېدی)

(۳) دې دنيا ته به بيا نه راگرځي. کله چي هوس او نفرت داسي ختم کړل شي چي خپل يو خواهش يا د نورو دپاره څه بده جذبه يا خيال نه شي پيدا نو بيا د دويم وار زېږېدنې ضرورت نه پاتي کېږي. (سالک درېيم منزل پای ته ورسوو)

(۴) ارهت: دا هغه منزل دی چې چي د علم او بصيرت چينې بهېږي، د جهالت خوديښي او غرور نوم نه پاتي کېږي او د مادي او غير مادي هيڅ يو ژوند خواهش نه پاتي کېږي (دا اخر منزل دی)

ځنځيرونه

د دې منازلو تر سره کولو وروسته سالک دغه لس ځنځيرونه بنکوي چي هغه دادي. (۱) د شخصيت وهم (۲) پر بدهه شک (۳) پر رسمونو يقين (۴) نفس پرستي او هوس پرستي (۵) نفرت (۶) په دې دنيا کي د ژوند خواهش (۷) د جنت خواهش (۸) غرور (۹) ځان بڼه او رښتونی بلل (۱۰) جهالت.

د بدھ مذهب پابند چي کله لومړي پنځه ځنځيرونه وبنکوي نو به هغه "ارهت" شي. چي کله لس سره ځنځيرونه وبنکوي نو ده ته به د ده مرتبه تر لاسه شي او د دې مرتبې تر لاسه کولو نوم "نروان" دی. د لفظ نروان لفظي معنا "فنا" کېده ده، لکن دا فنا د روح مفروضه نه ده، بلکې دا هغه ذهني او وجودي رجحان دی کوم چي د کرم د نظريې مطابق ځانگړې زېږېدنه (جنم) په واراوړ منځ ته راوړي. دا رجحان هغه وخت فنا کېدای شي چي کله مور د دې خلاف (متضاد) رجحانات خپل کړو. چي کله دا خلاف رجحانات خپل حد کمال ته ورسې يعني چي مکمله نېکي، عقل او اطمینان حاصل شي نو دا نروان (فنا کېده) دی.

د نروان تر لاسه کولو وروسته نه خو به فکروي او نه غم، نه خواهش نه ځانگړتيا، نه کرم او نه دویم ځل زېږېدنه. انسان به له دې ټولو ستونزو نه خلاصون تر لاسه کړي او د دې ژوند په ختمېدو به بيا په وجود کي نه راضي. لکن د بدھ مذهب

¹⁰⁷ مفکرین دې سوال ته له ډېره وخته فکر مند دي چي بېلابېل خلگ له عېبو سره ولي پيدا شي، او په ژوند کي داسي اختلاف ولي دي چي يوراجا دی او بل پرچا (رعایا) څوک امير دی څوک غريب، څوک په محلونو کي اوسي او څوک په کيږديو کېښي. د دې سوال ځواب په دوو قسمونو دی.

يوه ډله د اهل مذاهب د قسمت يا نصيب (تقدير) منونکې ده. د دوی په خيال چي د خلگو څه ناڅه احوال مخ کي هم تېر شوي دي. هم دغه د ده قسمت يا نصيب دی. اوس چي هر څه په علم الهي کي راغلي دي هغه غلط نه شي کېدای. په دې هر سړی به هغه ژوند تېروي چي د ده په قسمت کي وي. په دې توگه په قسمت باندي يقين لرونکي خلگ د خپلي ناکامۍ ټول الزام پر قسمت واچوي او خپله ځان د افعالو او کردارو د ذمه واری نه بچ کړي.

پيروي صرف د کرم او جنم د لانجو څه خلاصون نه دی بلکې په ژوند کې نروان ترلاسه کولو په ذریعه اطمینان، نېکي، عقل، د نفس پاکوالی ترلاسه کول دي کوم چي دا دنیا د انسان د پاره جنت جوړولای شي.

اخلاقي احکام

د دې اصولي تعلیماتو ماسوا اخلاقي احکام هم شته. او دا احکام صرف د مذهبي ژوند د تېرولو یا بهکشو (پلویانو)

دویمه ډله په کوم کي چي هند فلسفي او څه يوناني حکماء لکه فيثا غورث او افلاطون وغيره د تناسخ قائل دي، د دوی په فکر انسان په وار وار زېږدي. کله د انسان په شکل کښي، کله د ځناور (حيوان) په شکل کي او کله بيا د نباتاتو په شکل کښي. هم دې ته زېږېدنه وايي.

هر موجوده ژوند د تېر ژوند پر اعمالو روان وي. که تېر ژوند څومره خوږ يا بد تېر شوی وي هم هغسي به روان ژوند خوشحاله په راحت يا په رنځ او تکليف کي تېرېږي. که مور نېک کردار وو نو زموږ روح به د ژوندانه د بېلابېلو ادوارو نه تېرېږي او هغه به په لويي روح کي جذب کېږي. کوم ته چي خداى يا برهما ويل کېږي.

که مور مسلسل بد عملونه کوو نو مور ته به اوږده اوږده ژوندونه په نصيب کېږي. تردې انده چي د ژوند د ستونزو په تېرولو کي مور وښو کارو ته مجبوره شو او په دا طريقه پاک او سپېڅلي تر برهما پوري به بېرته رسو. د دواړو نظريو منونکي روح د وجود نه بېل خيز بولي او دې ته غير فاني وايي.

108 پروفېسر میکس ملر، پروفېسر چلورس او راس ډيوډس په ټول پتېکو او بېلابېلو بودهي کتابونو کي د لفظ "نروان" پسې ګرځېدلي دي او په هر مقام يې د دې د استعمال په نتيجه کي دا څرګنده کړې ده چي د دې معنا مرګ نه دی کوم چي د کرم او جنم نه خالي وي. د دې خاص مفهوم د پاره "پارلي نروان" او "انوپارلي سيشها" استعمالېدل. د نروان صحيح معنا د دنياوي جنت ده، يعنې داسي ژوند چي له فکره او خواهشه څخه خالي وي او د اطمینان او عقل څخه ډکه.

د پاره نه دې بلکې عام دي. او د هر رنگه خلگو د پاره د دې حکم ورکول شوی دی.

(۱) غصه، شراب څښل، ضد، تعصب، د هوکا، حسد، پر ځان سختي تېرول، د نورو بد ويل، غرور او بد گفتاري غليزه دي، د غوښو خوړل (غليزه) نه دی.

د ماهي (کب) او غوښو نه پر هېز، لڅ او سپدل، وپښته خړول، د ځان نه ځير جوړول، پنډ رخت اغوستل، د اور د يوې (اگني د يوې) ته قرباني ورکول، هيڅوک هم له توه ماتونه نه شي پاکولای.

د ویدونو تلاوت، برهمنو ته خیر ورکول، د دیوتاگانو مخ ته قرباني ورکول، پر ځان په یخ یا گرمی کې سختی تېرول، هم د غسي نور عبادات کوم چي د بقائې دوام د پاره کېږي، دا خبري هيڅوک هم نه شي پاکولای او نه دا توه مات لېري کولای شي.

(۲) مستقل مزاج اوسه، کت کت خدا پرېږده، د باچاهانو بې هوډه کیسې مه بیانوی، ژړل او د هوکا ورکول پرېږدی، او بغیر د څه لالچ، حسد، تشدد او جهالت نه بغیر ژوند تېر کړی.

(۳) اته احکامه ورکړل شوي دي چي اته علوم یا ا پوسته بلل کېږي.

ژوند مه ازاروی، چي تاسو ته نه درکول کېږي هغه مه اخلی، درواغ مه وایاست، نشه لرونکي څیز مه څښی، ناجائز جنسي تعلق مه جوړوی ولي چي دا بې انتها تیت حرکت دی.

ماخوستن ډېره مه خورئ، گلونو مه اچوئ او خوشبو
 (عطر) مه لگوئ، پر عمکه صرف یوه پوزی (چټائی، نری،
 دری) اچوئ او پر پرپوزی.
 په دې اتو احکاماتو کې لومړي پنځه فرض او
 وروستي درې مستحب دي.

(۴) د دین دارانو د پاره دا هم بنه ده چې هغه دي د قمری
 میاشتي اوله، اتمه، خوار لسمه او پنځلسمي ورځي روژه
 (اپوسعتو) نیسي.

(۵) په درېیم زیل کې د اتو احکاماتو علاوه دوه نور دي
 (۱) اتن، سندري، ساز (موسیقی) او تمثیل نگاري (ډرامه
 نبودنه، نمائش کول) نه پر هېز کول. (۲) د سپینو او سرور زونه
 ډډه کول.

دالس اخلاقي قانون "دس سیلا" بلل کېږي.

(۶) لس گناهوي یې هم رابنودلي دي. درې وجودي
 (جسماني) دي لکه، مړی کول، غلا کول، او ناجائز جنسي تعلق
 جوړول. څلور د وېنا سره تعلق لري. یعنی درواغ ویل، شیطان
 کول، بدنامول، شکنج کول، او فضول خبري کول. درې
 دماغی دي. لالچ، حسد او شک (یعني د بده په تعلیماتو کې
 شک کول)

(۷) گوتنم په یوه بیان کې د دنیا شپږ اطرافه بنودلي دي.
 لوېدیځ (مغرب)، ختیځ (مشرق)، سهېل (جنوب)، قطب (شمال)
 عمکه او اسمان. هغه ویلي دي چې "هرسړي ته پکار دی چې د
 شپږو اطرافو، د نېکیو په ذریعه حفاظت وکړي. خپل مور او پلار
 ختیځ و بولي. بنځه او ماشومان لوېدیځ و بولي. استادان سهېل،

خپل ملگري او خپلوان دي قطب. مذهبي خلگ (که هغه برهمن وي که بدھ) اسمان. غلامان او مينځي دي ځمکه و بولي. دغه حکم يې په نور تفصيل سره داسي بيان کړی دی.

(۱) مور او پلار او اولاد: پر مور او پلار فرض دی چي

(الف) خپل ماشومان له بدو راوگرځوي.

(ب) هغو ته د نېکۍ تعليم ورکړي.

(ج) هغو ته د علوم فنون تعليم ورکړي.

(د) د هغو د پاره مناسب ځاوند يا بنځه دي وگوري.

(س) د هغو د پاره دي ميراث پرېږدي.

پر اولاد فرض دی چي

(الف) زه به د هغو خلگو پالنه کوم څوک چي

زما پالونکي وو (يعني مور او پلار)

(ب) زه به د هغه کورنۍ چارې تر سره کوم کومي چي

پر دوی وي.

(ج) زه به د هغو د ملکيت حفاظت کوم، زه به د هغو د

جانشين جوړېدو هڅه کوم.

(د) د دوی د مړه کېدو وروسته به زه دوی په عزت سره

يادوم.

(۲) شاگرد او استاد: شاگرد دي د استاد عزت داسي

وکړي.

(الف) په ولاړي دي د استاد تعظيم وکړي.

(ب) د هغه خدمت دي وکړي.

(ج) د هغه حکم دي مني.

(د) د هغه ضرورتونه دي ورپوره کړي.

- (ر) دهغه وپنا دي په غور سره اوري.
- استاد دي پر خپلو شاگردانو داسي مينه کوي.
- (الف) هغو ته دي هغه خبري ورو بنودلي شي چي هغه
بني دي.
- (ب) هغو ته دي دا ورايزده کړي چي کله علم حاصل
کړي نو نه دي يې هپروي.
- (ج) هغو ته دي مذهبي کيسې او سائنس ورو بنودل شي.
- (ه) دده و ملگرو ته دي دده تعريف کوي.
- (ر) هغوی دي له خطرو بچ کړي.
- (۳) **خاوند او بنځه:** خاوند بايد له خپلي بنځي سره
داسي مينه وکړي.
- (الف) دهغې دي عزت وکړي.
- (ب) دهغې سره دي نېکي کوي.
- (ج) دهغې سره دي وفاداري کوي، يعني دخپلي
بنځي ماسوا بلي بنځي سره دي تعلق نه جوړوي.
- (د) په نورو کي دي ددې عزت وکړي.
- (ر) هغي ته دي مناسبي جامې او زبور ورکړي.
- بنځه دي دخپل خاوند سره داسي تعلق وساتي.
- (الف) هغه دي دده دکور بنه نظم جوړ کړي.
- (ب) دده دخپلوانو او ملگرو دي خدمت وکړي.
- (ج) په پرده (عزت) سره دي اوسي.
- (ه) فضول خرڅه دي نه کوي.
- (ر) کار دي بنه په هنرمندی او بيداری سره کوي.

(۴) د ملگرو سره: باعزته سپری دي د ملگرو سره داسي رویه وکړي.

(۱) سوغات دي ورکړي (۲) خبري دي په اخلاق سره ورسره کوي (۳) د هغه د فائدي د پاره دي هڅه کوي (۴) د هغه سره دي په انصاف سره سلوک ساتي، يعني داسي سلوک چي هغه يې د ځان د پاره بڼه وگڼي (۵) په خپل دولت او امارت کي دي شریک کړي.

هغه خلگ دي خپل اخلاص له ده سره داسي وکړي.

(۱) هغه وخت دي د ده ساتنه وکړي چي دی نه وي خبر. (۲) د هغه د ملکیت دي هغه وخت ساتنه وکړي چي دی بې پرواه وي (۳) د خطري پروخت دي هغه ته پناه ورکړي (۴) په بدقسمتی کي دي د هغه ملگری شي (۵) د هغه د خاندان سره دي بڼه په نښکی سره تعلق وساتي.

(۵) **څښتن او غلام (مړی):** څښتن دي د خپلو غلامانو (مړیانو) سره داسي سلوک وکړي.

(۱) د هغه د طاقت مطابق دي د هغونه کار اخلي (۲) هغوته دي بڼه مناسب خوراک او معاش (تنخواه) ورکوي (۳) په ناروغی کي دي د دوی حال پوښتي (۴) په عامه توگه نه پخېدونکي خوراکو کي دي دوی شریک کړل شي، کله کله دي دوی ته ناغه ورکوي.

بيادي غلام (مړی) داسي د اخلاص اظهار وکړي.

(۱) د هغه تعظیم دي کوي (۲) د هغې نه وروسته دي خوب او آرام ته ځي (۳) څه چي ورکول کېږي پر هغه دي قناعت

کوي (۴) کار دي بڼه په اخلاص سره کوي (۵) دهغه سره دي په ادب سره خبري کوي او پشايې دي دهغه تعريف کوي.

(۶) عام (معمولي) بده او مذهبي بده: نردین دار بهکشو

او د برهمنو دي داسي خدمت وکړي.

(۱) د زړه نه دي مينه ورسره وکړي (۲) په ژبه دي مينه

ورسره وکړي (۳) په خيال کي دي مينه ورسره وکړي (۴) دهغو

دي په خوشحالي سره هر کلي وکړي (۵) او دهغوی دنياوي

ضرورتونه دي ورپوره کړي.

مذهبي خلگ دي له خپل کوربه سره داسي تعلق

وساتي.

(۱) هغوی دي له بدو راوگرځوي (۲) د ښکي خواته

دي يې وبولي (۳) هغو ته دي د مذهب تعليم ورکړي (۴) دهغو

شک دي لږي کړي او هغو ته دي د روان لاره وروښايي.

منع کرل شوي کارونه

(۱) وسله خرڅول (۲) مينځه خرڅول (۳) غوښه

خرڅول (۴) شراب جوړول او خرڅول (۵) زار خرڅول.

په دغو احکامو او هداياتو باندي عمل کولو والا سپری رښتونې

خوشحالي تر لاسه کولای شي او که بده په دي عمل وکړي نو

هغه به د " ارهت " و درجي ته ورسېږي.

سنگه یاد خیر غوښتونکو جماعت

ددې مذهب ابتداء د گوتنم د تارک الدنیا د ورځي نه وشوه. څنگه څنگه چې د منونکو او معتقدینو په بدھ کې زیاتوب کېدی، هغسي دا ډلې هم وده کوله. لاکن مذهب تردې خیر غوښتونکو پوري محدود نه ؤ، دا مذهب هغه خلکو هم منلویا یې منونکي وو چا چې کورنی ژوند کاوه. او هغه چاهم چې تجارت، کښت او په نورو بېلو کارونو بوخت وو. داسي خلگ هم وو چې هر څه یې پرېښي وو او راهبانه (عابدانه) ژوند یې خپل کړی ؤ. داسي هم وو چې صرف عقیدتاً د شریعت بدھ منونکي وو، او د دنیا نور کسب او روزگار به یې هم ورسره کاوه.

په فطري توگه هغه خلگ چې به یې هر څه ورته پرېښي وو ډېر قابل احترام وو. د گوتنم په دور کې د داسي خلگو یو انجمن غوندي جوړ شو، هم دې ته یې سنگه ویلو. تر ټولو وړو مې پې دې سنگه کې هغه خلگ داخل شول کوم چا چې گوتنم پرېښی ؤ او "دشت غزالا" ته راغلي وو. کرار کرار نور خلگ هم په دې کې داخل شول. په پېل کې پر داخلي هیڅ قسم رسم نه ؤ او نه قوانین ورته جوړ کړل شوي وو. وروستو یی د دې د پاره قواعد جوړ کړل شول او منظم حیثیت یې اختیار کړو.

ولي چې صرف رومن کیتھولک مذهب نه علاوه د دنیا په یوه مذهب کې هم د سنگه غوندي پر مذهبي پېشواؤ و مشتمل منظم جماعت نه ؤ. هم په دې توگه په دې کې د داخلي اصول او په دې کې شامل دراهبانو ورځنی ژوند او د دې علم د دلچسپي نه نه

شي خالي کېدای. په دې لړ تفصیل وړاندي کوو کوم څوک چې په سنگه کې داخلېږي هغه تر ټولو له مخه داسې اقرار کوي.

شرائط و طریقه داخله

(۱) دی د^{۱۰۹} چھوت^{۱۰۹} په ناروغۍ کې نه دی اخته، نه نری رنخ (دق) نه توره غاړه او نه د میرګي ناروغي لري.

(۲) هغه نه مریې^۱ دی، نه قرض دار او نه عسکر.

(۳) هغه خپل ذمه وار خپله دی، هغه په خوښه داخله

غواړي.

(۴) ده د خپل مور او پلار نه اجازه اخستې ده.

کله چې درخواست کننده د دې خبرو اقرار وکړي نو به د هغه سر و خړول شي. هغه به پنډې جامې په غاړه کړي، او یو خوا به گوشه نشین شي او بیا به د تعلیم او عمل په ذریعه دی دا هڅه کوي چې دی به د "ارھت" درجې ته رسېږي.

په پېل کې به د سنگه ټول غړي برابر ګڼل کېدل، هیڅ مشر کشر نه و، د هیچا هم څه خاص عهده نه وه. لاکن په وروستني زمانه کې په کراره کراره په دې کې بېلابېل منزلونه

¹⁰⁹ لومړۍ قاعده د صحت د روغتیا اصول ده.

¹¹⁰ چھوت: هغه جلدي ناروغي چې د بل انسان د لاس وروړلو سره پر هغه هم لګېږي،

د طاعون په شان جلدي ناروغي

¹¹¹ د دویمې ضابطې نه څرګندېږي چې (الف) په هغه دور کې مریې توب و، او

مریې د څښتن ملکیت ګڼل کېدو. (ب) دا ویدي قانون جاري و چې قرض خوا، قرض دار خرخولی شي، په دې توګه هغه مریې د ده ملکیت و. (ج) دا هم څرګندېږي چې بده مذهب د حکومت سره تصادم ته نه و تیار.

¹¹² دا قاعده ګوټم بده د راهل په سنگه کې د شاملېدو پر وخت د شددو دهن پر

احتجاج جوړه کړه.

وټاکل شول او بېلابېلي عهدې جوړې کړل شوې. تردې انده چې په تبت کې دا وخت یوه منظمه سلسله کومه چې د "دالائي لاما" پورې رسېږي. په لنکا 4 کې چې کومه طریقه رائج ده غالباً تر ټولو لرغونې ده. په دې چې په تری پټک کې هم داسې ذکر شوی دی، د دې خلاصه داده.

کوم د مالدار سړي چې په سنگه کې داخلېدل غواړي نو هغه وخت باید چې دهغه عمر کم از کم اته کاله وي. لکن باقاعده داخله به هغه وخت ورکول کېږي چې دی د شلو کلو شي. د داخلې پر وخت به تقریباً د لسو راهبانو کومېته کښېني. د دې کومېتې صدارت (مشرتابه) به داسې سړي کوي چې تقریباً د لسو کلونو نه د سنگه غړي وي. د دې کومېتې د غونډې د پاره به دوې پوزې، (چټاياني) یو بل ته مخامخ او اړېږي، غړي به پردې پوزو کښېني او صدر مجلس به د دې دواړو پوزو په سر کېني پریوه پوزه کښېني. امیدوار به په ساده جامه کې "گرداستر" (د پنډو جامو غوټه) په لاس کې داخلېږي. د ده په مخ کې به یو داسې راهب وي چې د امیدوار نوم به په سنگه کې د داخلېدو د پاره اخلي. امیدوار چې څنگه صدر مجلس وويني نو به سلام ورته کوي، او یو څه هدیه (شکرانه) به ورکوي. بیا به هغه درې واړه دخپلې داخلې د پاره داسې الفاظ ادا کوي او درخواست به کوي چې

"محترمه! پر ما رحم وکړه، له ما څخه دا جامې واخله او ما په سنگه کې داخل کړه چې زه د غم نه خلاصون ومومم او نروان (فنا) ترلاسه کړم".

صدر مجلس به د امیدوار نه د پندو جامو غوټه واخلې او شه خاص کلمات د انساني وجود د فنا کېدو د پاره پر خله جاري کړې او هغه غوټه به د امیدوار په غاړه کې ورواچوي. امیدوار به یوې خواته گوشه شي او خپلې جامې به وباسي او هغه پندې جامې به په غاړه کړي. د جامو د اغوستلو پر وخت به هغه خو مخصوصه فقري تکراروي چې د هغه مطلب به دا وي چې هغه جامې صرف د حیا او د شرم د پاره اغوندي، په دې چې د یخ او گرمي نه بچ شي. د پندو جامو اغوستلو وروسته امیدوار بېرته د صدر مجلس مخ ته حاضر شي او "درې مامن" او "لس احکامه" درې درې واره تکراروي.

درې مامن دغه دي.

- (۱) زه په بدهه کې پناه اخلم.
- (۲) زه په قانون (شریعت بدهه) کې پناه اخلم.
- (۳) زه په سنگه کې پناه اخلم.

لس احکامه دادي.

- (۱) زه قسم خورم چې زه به هیڅ یو جاندار نه وژنم.
- (۲) زه قسم خورم چې زه به غلا نه کوم.
- (۳) زه قسم خورم چې زه به د ناپاکۍ نه پرهېز کوم.
- (۴) زه قسم خورم چې زه به نشه نه کوم، هغه د ترقۍ او د نېکۍ په لاره کې خنډ جوړېږي.
- (۵) زه قسم خورم چې زه به درواغ نه وایم.

¹¹³ مامن: (پناه اخستل) د پناه د اخستو هغه اجازيې اقرارونه چې په سنگه کې د داخلېدو پر وخت د کومېټې او صدر مجلس په مخ کې به ادا کېږي. مامن بلل کېږي.

- (۶) زه قسم خورم چې زه به په ممنوع (منع کړل شوي) وختونو کې خوراک نه کوم.
- (۷) زه قسم خورم چې زه به د اتن، سندري، ډرامه او ساز نه پرهېز کوم.
- (۸) زه قسم خورم چې زه به لار (د گلونو هار) تیل، او زېور به نه استعمالوم.
- (۹) زه قسم خورم چې زه به بنگرې او جگ کتنه استعمالوم.
- (۱۰) زه قسم خورم چې زه به د هیچا نه سره زراو سپین زرنه اخلم.

د دې سوگند سره امیدوار ودرېږي، دا به تسلیم کړي بیا به د کوټې نه د باندي ووزي نو به هغه باقاعده امیدوار جوړ شي. هغه د سنگهد غړو سره اوسېدای شي لکن هغه ته تر اوسه بهکشو نه شي ویل کېدای. د بهکشود جوړېدو د پاره به هغه خو ورځي د تېرولو وروسته بیا درخواست کوي. بیا به هغه د یوې کومېټې مخي ته حاضرېږي. کله چې امیدوار د کومېټې مخي ته ورشي نو هغه خپلي پنډې جامې وباسي او په ساده جامو کې به بیا هغه ټول رسمونه ترسره کوي کوم چې ده له مخه ادا کړي وو. لکن دې ځلي د مامن او د احکام د اقرار کولو وروسته د باندي نه شي وتلی او صدر مجلس ته به درخواست کوي چې هغه دي زما گرو (استاد) جوړېدل قبول کړي. نو چې کله صدر مجلس اظهار د رضا مندی وکړي نو به امیدوار یوې گوشې ته ولاړ شي، چېرې چې به د ده په غاړه کې د خیر غوښتنې کچکول (د خاورو غټه پیاله) اچول کېږي. بیا یو راهب کوم چې

د دده د داخلي وکيل وي دی د ځان سره کړي او د کومېتې مخي ته به يې حاضر کړي، او په ناستو راهبانو کي به يو دده ته راپورته شي، اوس به درې سره داسي ولاړوي چي اميدوار به د دواړو راهبانو په منځ کي وي او دواړه رهبان د دده ښي او کين اړخ ته. اوس به دا دواړه راهبان د دده وکيلان بلل کېږي، هغوی به دده څخه دا پوښتني کوي.

ستا نوم څه دی؟ ستا د گرو (استاد) نوم څه دی؟ ستا سره د خیر غوښتني کچکول او د بهکشانو جامې شته؟ تاته خو څه ممنوع ناروغي نه ده؟ ستا مور او پلار تاته د داخلي اجازه درکړې ده؟ ته ازاد يې او په خپله خوښه په سنگه کي داخله غواړې؟

کله چي د دې ټولو پوښتنو دوی ته ښه مطمئننه ځوابونه ورکول شي نو هغوی وکومېتې ته اطمینان ورکړي چي دی د دې قابل دی چي په سنگه کي داخل کړل شي. کومېته دده ته په سنگه کي د داخليدو اجازه ورکړي، او اميدوار ورته په گوډو شي او درې واره دا ووايي چي، بهکشانو! زه له تاسو نه د داخلي اجازه غواړم، پر ما رحم وکړئ او ما پورته کړئ. وکيلان بيا خپلي پوښتني درې واره په زوره تکرار کړي او درې واره د کومېتې نه پوښتنه کېږي چي د چا خوبه د اميدوار پر شاميلېدو اعتراض نه وي. نو چي کله د چا اعتراض مخي ته نه شي رانوي دوی د صدر مخي ته تعظيماً سرکښته کړي او ووايي چي "

114 Sacread Book of ast,
Vol; 8,Page;230 to 236

فلانی یې په سنگه کي داخل کړو، فلانی دده ګرو دی، کومېته د دې سره اتفاق کوي په دې خو خاموشه ده."

د دې مراسمو په پای کي یو غړی ولاړ شي او د سنگه قواعد او رول پېل کړي او و داخل شوي امیدوار ته هدايات ورکړي چي پرده د دغه قوانینو پابندي لازمي ده. نوی راهب د نوي ګرو سره اوسي، د هغه د حکم تعمیل کوي، او د هغه هر قسمه خدمت کوي. ګرو ده ته د شریعت تعلیم ورکوي او پرده پوره حال احوال کوي.

د غسي مبتدي (نوی راهب) سمزه بلل کېږي. مکمل او اعلی ترین درجه د سمرن او بهکشو ده.

د سنگه د ټولو غړو په هکله ډېر تفصیلي احکام ورکړل شوي دي کوم چي په هره میاشت کي د دوی په غونډه کي وړاندي کېږي. د دې احکامو په هکله معلومات په پنځمه صدی ق، م کي کېږي او د دې د صحیح یقین کولو ډېر اسباب دي چي دا ګوټم خپله مقرره کړي وو.

د دې مختصر تفصیل داسي دی.

(۱) **خوراک:** راهب وچ خوراک صرف تر غرمې خوړلی

شي. د غرمې نه بیا تر بلي وړخي پوري صرف شوي څښلی شي یا د دې غونډي اوبه ایز خوراک. د نشې نه پر هېز واجب دی. هغه صرف هغه څیزونه خوړلی شي چي ده ته په خیر غوښتني کي تر لاسه شوی وي. د خیر غوښتني طریقه به داسي وي چي دی به خپل د خاورو پیاله واخلي او د هر کور پر دروازه به چپه ځله ودرېږي. که چا ولیدو او یو شه د خوراک څیز یې د ده په پیاله کي ورواچوو نو دی به هغه ته دعا کوي او مخ ته به روانېږي، یا

به چپه خله بلي دروازي ته ودرېږي، د دې خيال به نه کوي چي د کور څښتن امير دی که غريب، برهمن دی که بهنگي. ده ته چي هر څه تر لاسه کېږي هغه به خپل استوگن ځای (کټي) ته وږي، هلته به کښېني او دا غوښتلی خوراک به خوري، او د ځان سره به دا سوچ کوي چي دا وجود (جسم) څومره ازیت ناک دی چي د دې د پاره خیر غوښتني ته انسان مجبور کېږي.

په راهبانو کي چي کوم خلگ پر لوړو مرتبو دي د هغوی د پاره غوښه خوړل، په مېلمستيا تلل او نور داسي خوراک کول ممنوع دی کوم چي بغير د خیر غوښتني وي.

(۲) استوگنه: د استوگني د پاره يې ښه ځای ځنگل

ښودلی دی. لاکن راهبان به په زیاته په باغونو کي اوسېدل. د گوتم په دور کي دولت مندو او عقیدت مندو د ده او د راهبانو د پاره داسي ځایونه (مټه) جوړ کړي وو. داسي ځایونه وروسته بیا نور هم جوړ شول. د گوتم په پېروي کي څلور میاشتي هم په داسي ځایونو کي د استوگني حکم و، نوري اته میاشتي به په تبلیغ کي تېرول لازمي و.

(۳) جامه: د دې په هکله داسي هدايات دي چي څومره

چي کېدای شي د خلگو غورځولي، څري، زړې جامې دي اغوندي. لاکن د گوتم په زمانه کي د راهبانو د پاره پنډي جامې متعین شوي وې. دا جامه پردرو کېږو مشتمله ده. لنگوت (د چپي په شان)، تهنند (لنگ) او اوږد څادر چي د پښې سره داسي راچاپېره شي چي بیا هغه پر کښي وږي و اچول شي او ښی وږه لڅه ښکاره وي. دا درې سره کېږي په خاص طریقه پرېکول

کېږي او بیا ګنډل کېږي چې وروسته بیا دا په نور مصرف کې رانه شي او د زینت (بناست) سبب ونه ګرځي.

(۴) پرهبزګاري اولوربه: د راهبانو د پاره جنسي تعلق قطعي منع دی. د دې د ګناه درجه د غلا او د قتل برابره ده. که په دې ګناهونو کې څوک د سنگه غړی راغی نو هغه به د سنگه نه ایستل کېږي. د لوږې په هکله هم د پسر سخت احکامات دي. راهب په یو وخت کې هیڅ کله هم د اته څیزونو نه زیات نه شي ایښودلی. یعنی درې سړاو کپرو سره یعنی، لنگوت، تهنبد، څادر، یو کمربند، یو د خیر غوښتنې پیاله، یوه استرا، یوه ستنه او یو چاڼ. دا اخري الذکر په دې ایښوولی شي چې هر د څښلو څیز به په کې چنې او بیا به یې څښي. داسې نه چې یو جاندار د ده په معده کې ولاړ شي او داسې نه چې یو راهب په ناخبري کې د یوه جاندار د هلاکت باعث جوړ شي.

(۵) فرمانبرداري (اطاعت): اطاعت صرف د شریعت

لازمې دی. د یوه بزرګ یا د ځان نه مشر به صرف تعلیم او تکریم ورته کافي دی. هیڅ یو نوی امیدوار یو زور او لوی راهب خپل د حکم پابند نه شي جوړولای. ګنې په هغه به په دې سلسله کې د حکم عدولي الزام ولګېږي. لکه څرنګه چې د افسر ماتحتي د ملازمانو له خوا کېږي په بده مذهب کې داسې هیڅ نشته. د یو نوي راهب د ورځني ژوند بیان په "ونیا چریاؤ" کې داسې راغلی دی.

"هغه به د لمر راختون نه منځ کې راپورته کېږي او لامبي به. بیا به په وهار (بده مندر، بده عبادت خانه) کې جاړو لګوي. بیا به د بودهي وني (درختي) د بېخ خاوره (تهالا) صفا

کوي او د څښلو او به به ډکوي، هغه به چنې او د استعمال قابل به يې جوړوي. بيا به په يو تک تنها ځای کې کښېني او پر احکام شريعت به غور کوي. بيا به د باغ نه گلونه شو کوي او هغه به پر دې مندر اچوي چېري چې د بده يادگار ښخ دي. کله چې گلونه پر پاشي نو به دا سوچ کوي چې گوتنم بده څومره جليل القدر او عظيم المرتبه انسان و او دی خپله څومره بې ايمانه او ذليل دی. دهغې نه وروسته به دی د خیر غوښتني کچکول اخلي او د خپل گرو سره به خیر غوښتني ته ځي. دهغه ځي نه چې راشي نو به او به راوړي او د خپل گرو پښې به ورو مينځي او هغه ته به ډوډی ورکوي. دهغه د خوړلو وروسته به دی خپله ډوډی خوري او دواړه کچکولونه به مينځي. بيا به تريو ساعت پوري يو ځای کښېني، د بده او دهغه پر تعليماتو به غور کوي، بيا به يو مذهبي کتاب راواخلي د خپل گرو نه به سبق واخلي يا به د دې کتاب نقل کولو ته کښېني او هر وخت به په دې کې ليکلي احکام، معنا او مطلب باندي غور کوي.

د دهیان قسمونه

د پلویانو په وجه به د گرو ډېر وخت بچت شي. دا ټول وخت به هغه په دهیان کې تېر کړي. د دې دهیان پنځه قسمونه دي.

(۱) پتابهاؤنا (د مینې دهیان): په دې دي غور وکړل شي چې د مصیبت او ستونزو څخه ډک ژوند نه خلاصون او خوشحالي به څنګه ترلاسه کېدای شي او که دارنګه خوشحالي دنیاته ورکړل شي نو هغه به څومره ښه وي، یعنی د دهیان کولو و لادې خپل زړه د خلګو د مینې نه دومره ډک کړي چې وغواړي نو به ټول جاندار د مصیبت او ستونزو نه خلاص شي او حسرت او خوشحالي به

و مومي. مختصر دا چي هغه به د ټول دنيا دميني نه خپل زړه ډک کړي او د ټولو به بڼېگړه غواړي.

(۲) کرونا بهاؤنا (دهمدردي، دهیان): د دهیان کولو والا به دا سوچ کوي چي دنيا د غم او وهم نه ډکه ده، او د دې هڅه به کوي چي د ټول عالم مجبوره او مهجوره خلگو تکليف محسوس کړي، او په دې توگه د هغوی د پاره په خپل زړه کي همدردي پيدا کړي.

(۳) مدیتا بهاؤنا (د خوشحالی، دهیان): د نورو خلگو د خوشحالی، خیال به ساتي، او د هغوی د خوشحالی نه به مسرت مومي.

(۴) اسوبه بهاؤنا (د نجات، خلاصون دهیان): په دې به غور کېږي چي وجود خومره خراب څيز دی، او هغه څرنګي د ناروغی، او مرګ سره مخه کېږي، او د دې د پابندیو نه خلاصون څومري قدر ضروري دی.

(۵) اپکشا بهاؤنا (د دماغي اطمینان دهیان): په دې دهیان کي به دروېش یا راهب د ټولي دنيا بڼېگړي، بدیاني، رنج، خوشحالی، روغتیا، ناروغتیا، دولت، مسکیني وغیره باندي به غور کوي، او دا هڅه به کوي چي د دې ټولو خبرو پرده باندي څه اثر ونه شي.

د راهبانو د سره د گوتنم اخري خطبه

په دې سلسله کي د گوتنم اخري خطبه قابل ذکر ده کومه چي هغه د مرګ نه مخ کي په "کوټا گاره هال" کي د راهبانو د راجمع کېدو پر وخت کړې وه. مور دې خطبې ته د سنگهد فرائضو مغزو ویلای شو. په "بده سوتر" کي چي د کومو الفاظو نقل شوی دی هغه داسي دی.

ګوتم وویل " اې دروېشانو! دغه قانون (شریعت) کوم چي ما پر تاسو ظاهره کړې دی ښه یې په یاد کړئ. په دې عمل وکړئ، دا مکمل کړئ او د دې تبلیغ وکړئ چي زما مذهب په دنیا کي د همدردی، دیوتاګانو او د خلګو د پاره تر دې پرو وړ ځو پاته شي. دا قانون (شریعت) څه دی؟ دا څلور مخلصه مراقبې دي، څلور غټې هڅې دي، تر بود هیئت پوري څلور واټه (سرکونه) دي، پنځه اخلاقي طاقتونه دي او افضل و اشرف اته اړخیزه لاري دي."

په دې جامع فقرو کي چي څه ویل شوي دي هغه دېر تفصیل طلب دي، او په دې مختصر کتاب کي دومره ګنجائش نشته. په دې د دې معناوي په مختصره توګه بیانولو باندي اکتفا کوو.

(۱) اته اړخیزه لار: دا تعلیمات د بده په سلسله کي

بیان شوي دي.

(۲) څلور مخلصه مراقبې: (سته پتهانا) دا دي.

(الف) د وجود د کثافت (نجاست، پنډوالي) په هکله.

(ب) د هغه ګناهو په هکله چي دا احساس په وجه پیدا کېږي.

(ج) د خیالاتو او تصوراتو غیر مستقل او غیر مستحکم

کېدو په هکله.

(د) د ژوند د حالاتو او پابندیو په هکله.

(۳) څلور غټې هڅې: (سمبدهانا) دا دي.

(الف) د دې هڅه چي بد صفات نه شي پیدا.

(ب) د پیدا شوو بدو صفاتو نه ډډه کولو هڅه.

(ج) غیر موجود بڼېګرې بېرته په وجود کې د راوستلو هڅه.

(د) د دې بڼېګرو زیاتوب او ترقي کومې چې موجودې دي.

(۴) د ولایت څلور لارې (ادهي پدا) یعنی د ولایت څلور پایې (زینې، سپرې) دي.

(الف) د ولایت تر لاسه کولو مستحکمه اراده.

(ب) د دې تر لاسه کولو هڅه.

(ج) د دې د حصول د پاره د زړه پاکي (طهارت).

(د) تلاش حق (د حق لټون).

(۵) پنځه اخلاقي طاقتونه: (پلاني) یا ذهني صلاحیتونه (اندرپالي) دا دي.

(۱) اعتقاد (ایمان، یقین، مذهب)

(۲) سرګرمي

(۳) یاد

(۴) غور

(۵) وجدان

د دې پنځه واړه اخلاقي طاقتونو نه د اعتقاد ماسوا څلور نور صفتونه شاملوو. یعنی څېړنه (تحقیق) کتب مذهب، مسرت، اطمینان و سکون او وجدان په دې کې ګډوو. دې ته اووه پوهې (بودهي رنگونه) ویل کېږي.

په دې اړه دوې طریقې د راهبانو د وجدان د پاره بنودلې شوي دي او دې ته "جهان" او "سمادهي" ویل کېږي.

(۱) جهان: دا د پالي ژبې ټکی دی، په سنسکرت کې د دې مترادف ټکی دهیان دی، په عربي کې دې ته استغراق ویل کېږي او په پښتو کې یې معنا د "خدای په یاد کې ورکېدل" دي. د دې جهان څلور منزلونه دي.

۱، لومړی منزل د خوشحالی او مسرت هغه حالت دی کوم چې په دې تنهائي کې پيدا شوی دی، کوم چې به په غور او فکر کې تېرېږي.

۲، دویم منزل هغه کیفیت او سرور دی کوم چې د اطمینان او عمیق (ژور، کامل) نه پيدا کېږي، چېرې چې د غور او تامل (برداشت) واسطه نشته. په داسې حالت کې په خیال کې اسودگي او انکشاف وي.

۳، درېیم منزل هغه اسودگي ده کومه چې د نفس د خواهشاتو په وژلو پيدا کېږي، په کوم کې چې د مسرت څپې په ټول وجود کې غورځنگ وهي، په کوم کې چې قناعت، یادونه او خوشحالیانې دي.

۴، څلورم منزل هغه دی په کوم کې چې بې اثرې لا تعلقي تردې حده وي چې، نه خودیو امر خوشحالي وي او نه د کومې خبرې غم. هلته د مسرت، رنج د واورو وجود نه وي او نه د دغو څه اثر.

په لومړي جهان کې دروېش په یوه دقیق مذهبي نکتې باندي غور کوي، فکر کوي او هر اړخیز نظر پرې اچوي. په کراره کراره دده دماغې ستونزې په تلو شي او انکشافی کیفیت پيدا شي. د دې کیفیت پيدا کېدو سره دویم منزل پیل شي، په دې چې موضوع غور او فکر دده د ذهن نه غائب شي او د دې پرځای یوه لویه خوشحالی په ټول وجود کې محسوسېږي. یوه بې خودي خوره شي.

ددې کفیت نه درېیم منزل پېل شي. لېسات وروسته دا احساس مسرت هم په تلو شي او صرف دهغه یادونه پاتې شي او پر سالک هغه کفیت خورشې چې نه خو یوه خوشحالي پاتې شي او نه یورنغ. بلکې پرده بې پروايي او استغنا (بې فکري) خوره شي، او دا تکمیل ریاضت دی. دې ته "ابها" ویل کېږي او دا د ارهت درجه ده.

(۲) سماهي: دا هم هغسي په یو رنگه د سمریزم (ورد) ریاضت دی. د کوم په ذریعه چې پر خپل ځان داسې کفیت راوړي چې هر رنگه احساس په وختي توگه ورک شي او انسان د وجود او وجودیت نه ځان منزله (د عیبو نه پاک) محسوس وگڼي. ددې ریاضت په وجه هغه کفیت پیدا کولای شي په کوم کې چې یو ژوندی انسان د مړي په څیر معلوم شي او د لېسات د پاره په دهه او په مړي کې هیڅ فرق نه محسوسېږي. د داسې مهارت د ترلاسه کولو په هکله په بده مذهب کې پر وجود باندي تر ټولو لویه فتح بلل کېږي. او "تبت لاما" په دې کې ید طولی (کمال مهارت) لري.

ددې ریاضتونو په هکله دو مړه ویل ضروري دی چې دا د گوتنم بده نه مخ کې په هندوستان کې وو، او خپله هغه د جپتپ (پرستش، بندگي) په وخت کې دا ازمايلي وو او بیایې پرېښي وو. نو یقیناً دا د گوتنم بده نه وروستو د برهمنو په مقابله کې شامل کړل شوي دي، او دا د بده مذهب اصل جز گنل غلطی به وي.

115 لاما: د تبت د بده مذهب پېشواؤ لقب.

باب، ۵

تبدیلیانی اوزیاتوب

په تېرو پاڼو کې د بدهد تعلیماتو په هکله بحث وشو چې د دې مذهب تر ټولو لرغونو کتابونو کې موندل کېږي. لکه څنګه چې لیکل شوي دي چې په خپله د گوتنم د زمانې هیڅ لیکلي اثار نشته، تر مورچي رارسېدلي دي هغه د تري پټک ژباړه پسې ژباړه پسې ژباړه ده، کوم چې درې سوه کاله وروسته د اشوک په دور کې د نظم په شکل کې لیکل شوی و. او د دې منبع (چینه) صرف حفظ و. په دې کې شک نشته چې په آریا قوم او خصوصاً په دې هندوستانی بناخ کې حفظ کول باقاعده دیوفن په جټ ګرځېدلی و، او پوره پوره کتاب یادول دوی ته هیڅ خبره نه وه. بیا هم د ژبي، لهجې، تلفظ او د الفاظو درې بدلنه انکار نه شي کېدای. او د ژباړې په وخت یوه ساده خبره تر کومه ځایه ورسېږي. د تحریف (بدلولو) او افسانې امکان هم شته، او د هنیان^{۱۱۶} او ماهیانو فرقد تفسیرونو اختلافاتو ګنجائش هم شته.

مور تردې وخته د دې خبرې هڅه کړې ده چې هغه خبرې بیان کړل شي پر کومو چې د ټولو اتفاق دی.

متفق علیه (د ټولو رائي او خوبه) امور و نتایج

(۱) د دې متفق علیه امور و مطالعې نه چې کوم امور مخي ته راغلي هغه دا دي چې گوتنم بدهد د خدای د وجود نه

¹¹⁶ بدهد مذهب سلګونو کلونو وروسته په اتلس فرقو کې تقسیم شو. لاکن په دې کې دوې غټې فرقې دي. یوه "هنیان (ورکوټې ګاډی) دویمه ماهیان (لویه ګاډی)". د لنکا او برما خلګ هنیان دي. د تبت، چین، جاپان او د شمالي بدهد ماهیان منونکي دي.

انکار نه دی کړی، لاکن هغه د دې په هکله څه واضح خبره هم نه ده کړې، د کوم په وجه چې د ده و منونکو ته هدايت شوی وای.

(۲) هغه د روح نه انکار خو کړی لاکن د تتاجو منونکی و. دغه مسئله بغير د روح د وجود د تسليمولو يو گام هم مخته نه شوه تلی. په دې ده د دې د حل د پاره د کرم نظريه رامخته کړه او دا يې په يوه توگه غير فاني وگرځوله او ورسره يې په وجود کي د راوستلو باعث وگڼله. لاکن هغه د دې سوال هيڅ ځواب نه وويلو چې انسان وړو مبيي حل ولي په وجود کي راغی؟ هغه وخت خو هيڅ کرم نه و، بيا نو هغه څه و جه و چې بيا عناصر و صفات د رجحاناتو سره جمع کړل شول او يو ژوند يې وبخښی؟

(۳) هغه د ديوي او ديوتاگانو دنيا تسليمه کړه، لاکن هغه دوی هم د کرم پابند، او د انسان غوندي فاني يې وگرځول. لاکن نه خو هغه د ديوي او ديوتاگانو پر ژوند څه رڼا و اچوله او نه يې د انسانانو او د دوی تر منځ څه فرق بنودلو ضرورت محسوس کړو.

(۴) هغه د انسان تر ټولو لويه ترقي نروان (فنا) تر لاسه کول و بنودل. يعني په اطمینان او سکون سره ژوند او د تل د پاره فنا. دې څيز د انسان د ترقي، د بنه نه بنه جوړېدلو فطري خواهش و اخستی. په هندوستان کي چې څومره مذاهب وو هغه د دې منونکي وو چې،

ژباړه

له درياب نه و راوتی دا گوهر
بېرته ورک شو په درياب کي دا

د دوی داسې نروان چي دوی د ابدې پر خای خاک نشین کړي په هیڅ توگه د سکون جوگه نه شي کېدای. (۵) هغه د رسم مخالفت وکړو. د ذات د فرق نه یې انکار وکړو، او په سنگه کې یې نائي او بهنګي دواړه داخل کړو. دا د آریائي روایاتو او مزاج خلاف و. آریا همپشه د نسل د پاکۍ تر حده زیاته خیال ساتي. هغوی ځان تر نورو قومونو بڼه او لوړ گڼي، او هغوی د دود، کلتور او نخښو ډېر زیات منونکي دي. په دې له سره په دې مذهب کې ډېرې داسې نیمگړتیاوې وې چي په دې کې د تبدیلی او اضافې بغیر پاته نه شو.

په پېل کې د جپ تپ (عبادت، بندګي، پرستش) نه ډډه کول او د وجود سختۍ خلاف و، خو وروسته د ده د بهکشوانو د گوتم په ژوند کې چي کومه تنظیمي بڼه خپله کړه په دې کې جپ تپ، وجود آزاری ټول موجود دي. بهکشوان به راهبانه ژوند تېروي. د جنسي خوند نه به محروم وي. خیر به غواړي. زړې څري جامې به اغوندي. پر نرمه بستره به نه پرېوزي. خوشبو، عطر، غوړ به نه استعمالوي. صرف تر غرمې به وچ خوراک کوي، او ییا به تر ډېره وړي اوسي. دا ټوله د اسانۍ برعکس د وجود آزاری صورتونه دي. په دې توگه مختلف جهان جپ تپ دي. لاکن د گوتم شخصیت، د ده عامه همدردی، د راج کمار (شهزاده) اوسېدو باوجود دیوه بهکشو غوندي ژوند تېرول د ده د وجاهت او علمي قابلیت یوه خاصه غوښتنه درلوده او د ده په مخ او ژوند کې د ده تعریف یا زیان را ایستل ډېر زړور کار و.

د اختلافاتو پېل

بیا هم د دده په ژوند کې د اختلافاتو علامات موجود وو. د بهنګي په سنگه کې د داخلي پروخت د لوړ ذات غړو ډېره بده وګڼله. "جګال" د دده خلاف راهبان وپارول. د یو دت خو مخامخ بغاوت کړی و. کله چې گوتنم مړ شو نو په تجهیزاتو او تکفین کې جګړه پېل شوه، تر دا انده چې د دده مرګ سل کاله وروسته د "ویسالي" په مقام یو کونسل وشو نو په سنگه کې بېخي پروړو وړو خبرو جګړې پېل شوې. د بېلګي په توګه چې د بنکر په لوشي کې مالګه ټولول جائز دي که نه. د غرمې دا وخت خوړلی شې که نه. کله چې لمر د وې گوتي شاته ولاړ شي يعني د غرمې نه د ماسپنبن خواته نومستې (ماسته) خوړلی شې که نه. د بهنګو استعمال جائز دی که نا جائز. چټائي یاریلی که بې کناره (غاړه) وي نو د هغه د پاره مقرره او بردوالی جائز دی که نه. د سره زرو او سپینو زرو اېنډول جائز دی که نه و غیره.

غرض نوي نوي قوانین جوړ شول، د گوتنم الفاظو نوي جامې واغوستې. بده مذهب هره ورځ یوه نوي چغه بدلوله، او په لږو ورځو کې دومره اضافې وشوې چې د هر هېواد بده مذهب د بل هېواد د بده مذهب نه بېل شو.

د گوتنم نه مخ کې بدهیان

تر ټولو له مخه چې کومه خبره د گوتنم په هکله وویل شوه هغه دا وه چې گوتنم پخپله ویلي و چې "زه په خپلو پېشرو بدهیانو کې یو یم". چې معنایې دا شوه چې د دده نه مخ کې ډېر بدهیان راغلي وو، او د دده نه وروسته به هم راځي. نو په دې

¹¹⁷ لاله لاجپت راي

توگه دا وويل شو چي يو بدهه په دنيا کي راشي، د حقيقت او رښتونولۍ لاره وښايي. لاکن کله چي دنيا دده تعليمات هېر کړي نو بيا بل بدهه راشي، بيا هغه راهنمائي کوي. په دې توگه بدهيان راځي. د گوتنم په هکله ويل کېږي چي هغه څلروينبتم (۲۴) بدهه دی. ده نه مخ کي دروینبتم (۲۳) بدهيان راغلي دي. د گوتنم نه مخ کي چي کوم بدهه راغلی و د هغه نوم "کسيپ" و او د هغه تعليمات چي په "سوت پتک" کي دي د گوتنم د تعليماتو سره ډېر ورته والی لري. نو په دې توگه د کسيپ او دده پېش رو بدهيان منونکي په هندوستان کي سراوستي ته نزدې تر څلورمي صدی عيسوي پوري موجود وو، او فاهيان د دې خلگو ذکر کړی دی. دا خلگو گوتنم بدهه نه منلو بلکې مرتدي يې گڼلو او د دې منونکي وو چي يو بدهه به راځي چي نوم به يې "ستر بدهه يا د رحمت بدهه" وي.

د گوتنم په هکله دا خبره هم مشهوره وه چي هغه اعلم (لوی عالم، په ډېر وڅه خبر) او معصوم و. دده د زوکړي په هکله داسي کرامتونه او د معجزو يقين خلگو ته وښودل شو کوم چي د برهمنو د خپلو ديوتاگانو په هکله وو او کوم چي د هر

¹¹⁸ عيسائيانو راتلونکي "متریه بدهه" ته د مسيخ نوم ورکړی دی او هغوی بدهه مذهب خلگو ته وايي چي حضرت عيسی متریه بدهه دی. مسلمانان د دې مذهبي پيشگوئي په هکله په ښه انداز ويلای شي. ولي چي د قرآن له رويه در رسول کریم تعريف هم رحمت اللعالمين دی، د متریه بدهه سره هم معنا دی. هسي هم د مسلمانانو دا عقیده ده چي د نبي کریم د راتلونو نه مخ کي ټولو غټو مذهبي کتابونو کي دده د راتلو اطلاع موجوده ده.

مذهب د بانيانو په هکله د هغوی په مذهبي کتابونو کې بيان شوي دي.

گوتڻم د اولوهيت پر درجه

دا خبره هم کېدله چې گوتڻم خپله د انسان زوی نه و. هغه خپله د يو سپين فيل (هاتهي) په شکل د مور په نس (رحم) کې داخل شو. کله چې هغه وزو کېدی نو ځمکي او اسمان هغه ته سجده وکړه، و نه خپله کړه شوه او د ده پر مور يې سوري جوړ کړو او د يوتاگانو د دايانو کار ترسره کړو. ولي چې د ده د مور د نس نه د داسي جليل القدر هستي د زوکړي نه وروسته د بل اولاد زوکړه مناسبه نه وه. په دې هغه د گوتڻم د زوکړي پر اوومه اسمان ته پورته کړل شوه. کله چې هغه د مور و نس (رحم مادر) ته راغی نو دود پرش (۳۲) علامتونه ظاهر شول. لس زره نړۍ (دنياوي) د رڼا و نه ډکې شوې، رڼدو سترگي و موندلې، گونگيانو ژبي، او کڼو ته غوږونه، کاربه سيدها شول، گوډ پرگر ځېدو شول او بنديان ازاد شول. ټول فطرت په مسکا شو، د ځمکي او اسمان ټول مخلوق خوشحاله شو. د دوزخ اور سوړ شو، د معصومينو په عذاب کې کمی راغی. هغه لس مياشتي د مور په نس کې داسي چارزانو ناست و چې د هغه نوري مجسمه صفا بنکاره کېدله او هغه په دې حالت کې د يوتاگانو ته تعليم ورکولو او د حق خبره يې ورته کوله.

معجزات

د زوکړي نه وروسته هغه اووه گامه روان شو او په لور غږ يې دا وويل چې "زه د ټول عالم مختار او مالک يم او دا زما اخرنی ژوند دی". کله چې د زوکړي وروسته د مذهبي رسوماتو

مطابق وړو مېي حل مندر ته د دیوتاگانو مخي ته یې یورو نو ټول بتان د ده په تعظیم کي ولاړ شول او د ده په پښو کي په سجدو پرېوتل. کله چي د ده د تعلیم د پاره د لېري لېري نه استادان راوغوښتل شول نو هغوی په وړو مېي ورځ دا معلومه کړه چي هغه په هر فن او علم کي د خپل استادانو نه ماهر او کامل دی. په ژوند کي یې هم داسي ډېري معجزې بیا نېري، د بېلگي په توگه هغه څو واره د یو ځای نه تر بل ځای پوري په الوتو تللی و. تخیل یې تر دا ځای پرواز وکړ چي د تبلیغ په شپږم کال کي هغه په الوتو تر اسمانه ورسېدی چېري چي هغه په تشنه دیولک⁹ کښي خپلي مړي مور ته د شریعت تعلیم ورکړو.¹⁰

د گوتنم د مړ کېدو نه وروسته کله چي د ده یو مرید " کاسیپ " دا خواهش وکړو چي کشکې ده د گوتنم د پښو یو وار زیارت کړی وای په کوم چي د چکروتي راجاگانو علامات او نخبني موجودي وې نو د گوتنم پښې پخپله د کفن نه راووتې او چي کله هغه خپلي سترگي پر ولگولې نو بېرته داسي په کفن کي دننه شوې چي نه خویوه غوټه خلاصه شوه او نه یو ځای کفن څیري شو.

د دې سره سره په هر ځای کي د بدھ عقیدت مندانو د خپل هېواد برتري ښکاره کولو په خاطر د گوتنم په ژوند کي یې د داسي واقعاتو اضافه کړي ده چي نه خویي عقل مني او نه څه

¹¹⁹ تشنه دیولک: د بودهي مذهب مطابق په اسمان کي هغه ځای چېري چي د مړو

ارواح اوسېږي

¹²⁰ بهگوان گوتنم بدھ (هندي) مصنفه جناب بودها نندجي او پنډت چندر کاپر شاد

جي.

تاریخي ثبوت لري. د بېلگي په توگه د لنکا خلگو پخپلو مذهبي کتابونو کې د الیکلي دي چي گوتنم درې ځلي لنکا ته راغلی دی او د هغه غاښ په لنکا کې ښخ دی. دوی دا خبره کوي چي د گوتنم د سوځولو وروسته "ارهات کتم" د ده غاښ د چتا (د سوځولو ځای) نه راواخستو او دا مقدس یادگارونه یې لنکا ته راوړو. د برما او د سیام خلگ هم د خپلو هېوادو په هکله د داسي واقعاتو او یادگارو مدعي دي او ښه مالگه مصالحه پرې لگوي او فرضي قصې د واقعاتو په څېر بیانوي.

د "ماهنیان" فرقي خلگ کوم چي په تبت، نېپال، چین، جاپان او په منگولیا کې او سپرې دي مذهب ته یې داسي جامه ورپه غاړه کړې ده کوم چي د "هنیان" فرقي خلگ یعني د لنکا او برما بدهیانو د اعتقادونو نه بالکل بېل څیز جوړ کړی دی.

قطبي (شمالي) بدهیان او گوتنم

د دې شمالي بدهیانو په نزد د دهیان (استغراق، د خدای په یاد کې ورکېدل) پنځه منزلونه دي، او د دې دنیا پورته د دیوتاگانو دنیا ده. او د هغې پورته د برهما شپاړس دنیاوي یا برهم لوک دی. د هر دهیان سره درې برهم خلگ تړلي دي. کوم سړی چي د استغراق منزلونه په دې دنیا کې تر سره کړي هغه نهم برهم لوک (عالم ارواح) ته ورسېږي. څوک چي څلور دهیانه پوره کړي هغه لسم یا یوولسم برهم لوک ته ورسېږي. نور لوکونه هلته په دهیان سره تر لاسه کېږي. د هرو درو لوکو سردار یو دهیاني بده دی او ټول برهم لوک هم په دغه پنځو دهیاني بدهوانو باندې تقسیم دي. د هر دنیاوي بدهیو همزاد دهیاني بده وي. هغه دنیاوي بده فاني دی، لکن سماوي (ابدي) بده یعني

دهیاني بده پاته وي. پنځه دنیاوي بدهیان هغه دي په کوم کې چې درې د گوتنم نه مخ کې راغلي دي، څلورم گوتنم خپله دی او پنځم "متریه بده" راتلونکی دی. ولي چې دهیاني بدهیانو تعداد غیر محدود دی. په دې دا سوال پیدا کېږي چې په پنځه بدهیانو کې برهم لوک ولي تقسیم دی؟ د دې ځواب دا ورکول کېږي چې دا دنیا په وار وار وړانږې او جوړېږي او تر دې میعاده ترڅو چې دا دنیا ده. دې ته کلپ (د خدای یوه ورځ، چې زر کاله ده) ویل کېږي. په کلپ کې صرف پنځه دهیاني بدهیان او دهغوی اوتار (پیغمبران) دنیاوي بدهیان وي. د دې موجود کلپ پنځه بدهیان دي. د تبت او نیپال د بدهیانو د دې نظریې نه هیڅ تسکین ونه شو. هغوی په لسمې صدۍ عیسوي کې په دې سلسله کې یو واجب الوجود بل زیات کړو چې ورته "ادي بده" ویل کېږي. د دوی عقیده دا ده چې ادي بده کوم چې همپشه و او همپشه به یې د پنځه دهیانو په ذریعه پنځه دهیاني بدهیان د ځان نه پیدا کړل (یعني د خپل وجود نه). دې دهیاني بدهیانو د خپل عقل او قوت فکر په ذریعه له خپل ځان نه پنځه بدهستو پیدا کړل. دې بدهستو بیا خپل د عقل و دانش نه کار واخستو او په یو غیر مادي جوهر کې یې یوه مادي دنیا پیدا کړه. زموږ دا موجوده دنیا د څلورم بدهستو تخلیق کرده ده. د کوم نوم چې "اولوکی تسور" دی. او دغه د تبت د لائې لاماپه صورت کې ظاهرېږي.

سرحدي بده: د سرحدي بدهیانو پردې هم تنده ماته نه شوه. هغوی د مړي کول (قتل کول) عادیان ول او د "شیوجي"

پجاریان^{۱۲۱}. نو بیا چي کله "اسنگ راهب" هلته په شپږمه صدی عیسوي کي بده مذهب خور کړو نو د دې مذهب ته یو بل رنگ ورکړو. اسنگ د بدهو برهم لوک یو څه خاص لوک سرحدي دیوتاګانو ته ورکړل او سرحدیانو ته یې وویل چي دا دیوتاګان هم د بده پجاریان او د "لوکي تسور" منونکي دي. دې سرې کوډي (جادو) منترزده کول هم د بده مذهب په ریاضت کي شامل کړو. د دې نتیجه دا وخته چي په بده مندرنو کي د مختلفو دیوتاګانو وبتانو مخي ته عبادت کول یو رواج جوړ شو او صرف د غسي هغسي رسمونه د مذهب جز نه بلکه باقاعده منتر ویل او څه کوډي ووډي کول د بده مذهب خاص عناصر جوړ شوي.

¹²¹ په موهنجدارو کي چي کوم اثار موندل شوي دي، دې نه ثابتېږي چي د شیو د آریاؤ نه مخ کي دراوړ منونکي وو او آریا چي راغلل نو یې خپل کړ. وګورئ د ډاکټر ایشوري پرشاد (تاریخ هند) مخ ۱۴ او ۶۳

باب، ۶

د سنگه کونسلونه او اختلافات

په دې امورو ځان پوهول چي د دې مذهب خور بدنه څنگه وشوه، او په خپلو کي يې څه څه اختلافات وو او دې پېل پېل صورتونه ولي خپل کړل؟ د سنگه د تاريخ او د دې د کونسلونو د فېصلو په هکله هم علم ضروري دی. په دې باب کي په اختصار سره هم په دغه امورو بيان شوی دی.

لومړی کونسل

د گوتنم بدهد د مړيني نه وروسته لومړی کونسل (غونډه) ۴۸۸ ق، م په راج گهري کي دراجا اجات ستروپه مشري کي وشو. د دې صدارت يو عالي مرتبه مواري "مها کشپ" کړی و. دا کونسل د پشکال په باراني موسم کي پېل شو او برابر اووه مياشتي جاري و. په دې کي پنځه سوه راهبان شريک وو. بقول د کني بدهيان چي په هم دې کونسل کي د بدهد تعليمات سوتر "مختصر و جامع نظم" په شکل کي واپول شول او د "ترداد" په نامه په زمزمه سره ياد (حفظ) کړل شول. د دوی د عوه ده چي هم دغه تردد وروستو د تري پتک په نامه سره ونومول شو. يعني تري پتک په معنا لفظ به لفظ تردد دی. لوېديځ مورخين دا د عوه صحيح نه بولي. هغوی وايي په تري پتک کي داسي داخلي ثبوتونه شته چي دا خبره د منلو ده چي د دې ډېري برخي يقيناً د گوتنم بدهد د مرگ نه وروستو تيار کړل شوي دي. په دې، دې ته خاص تردد نه شو ويلاي. د دې د پاره دا امر قابل لحاظ دی چي په "ديپ ونس" کي چي کومي خبري د

ترداد بیان شوي دي هغه د دې برخو نه ډېري بېلي دي کوم چي په تري پټک کي يې ورکړي دي او د دواړو موضوعات هم يو بل ته ورته نه دي. په دې معدوم (نابود کړل شوي) يا مفروضه ترداد تري پټک گڼل د عقل خلاف خبره ده.

بهر حال دو مړه خو ټول مني چي په لومړي کونسل کي ډېري پرېکړي شوي وي، او منظم سوترونو کي چي يې څه په ياد کړل د هغه څه نا څه برخه په تري پټک کي ضرور شته.

دويم کونسل

د دې نه وروستو تريوه صدۍ پوري د هېڅ يو کونسل معلومات نشته. البته تقريباً د يوې صدۍ وروستو د ويسال پر مقام يو ستره جلسه وشوه. د دې کونسل وجه دا وه چي څه راهبانو د سنگه د قاعدې خلاف ورزي پېل کړې وه. لهذا يوې ډلي به پر بلي ډلي دا تور لگوي چي هغه د شريعت خلاف ډېر امور تر سره کوي. نو په دې دا سوال پورته شو چي د دې ټولو امورو متعلق يو قطعي پرېکړه وشي چي آيا د دې د کولو اجازه شته او که نه.

د اختلافاتو بنيادي امور هغه وو چي موږ د دې نه مخ کي بيان کړل. يعني د غرمې خوراک د زوال تر وخته خوړلی شي که نه، په دې وخت کي مستې (ماسته) يا چکه خوړلی شي که نه، سره زر، سپين زر راهب اخستي شي که نه وغيره. د ډېر بحث نه وروستو دا پرېکړه وشوه چي دا ټول امور مثل سابق ممنوع به گڼل کېږي. لاکن جدت پسندانو ته دا خبره بڼه نه ولگېده، او د هغه وخت نه دوې ډلي (فرقې) جوړې شوې. د دواړو به ځان ځان ته کونسلونه کېدل، او هر جماعت به ځان بڼه او دويم بد گڼلو

هڅه کوله. د منځني اختلاف په وجه قصه دا ځای ته را ورسېده چې بودهي راهبان په اتلسو ډلو کي سره ووېشل شول. او هريو² د صداقت او حق پرستی دعوېدار ؤ.

درېيم کونسل

درېيم کونسل د اشوک د پاچا جوړېدو وروسته په اتلسم کال کي په پاتېلي پتر (پټنه) ۲۵۲ ق، م کي وشو. په دې کونسل کي زر کسه بزرگ ترين راهبانو شرکت درلود او د دې صدارت تيسا¹²³ ولد موگلي وکړی. په دې کونسل کي د بده بنودلي لومړي ځل سوتري او ليکلې بڼه "تري پټک" په نامه سره اختيار کړ. دا احکام، هدايات، قوانين او قاعدې د نظم په شکل کي وليکل شول، او په وار وار په تکرار يې ور حفظ کړل. دا کونسل تر نهه مياشتو پوري جاري ؤ او هم د دې په نامه اشوک هغه پيغامونه ولېږل چې پر غرو باندي کنده¹²⁵ (ډبرليکونه) دي. د مگده پاچا "پياداسي" (رحم دل) د سنگه په هرکلي کي د هغه د خير دعا کوي.

محترمو بزرگانو! تاسو خبرياست چې زه د سنگه او د بده شريعت څومره عزت کوم او دا څومره محترم گڼم. محترمو بزرگانو! بزرگ بده چې څه فرمايلي وو هغه ډېر مناسب وو. که موږ د ده شريعت خپل ماخذ جوړ کړو نو به رښتونی قانون (شريعت) تر ډېرو ورځو پوري قائم شي. محترمو بزرگانو! زه

¹²³ مهاونس

¹²⁴ tissa

¹²⁵ گيا ته نژدې يوه غونډۍ ده، پروفېسر مکرچي دې ځي ته "بهيرو" او راس ډيوډس "بر" وايي. لکن ډاکټر ايشوري پر شاد دې ته "بارابار" ويلي دي.

حسب زیل کتابونه د شریعت کوم چي د مقدس بده د خلی نه الفاظ راوتي دي دغسي گنم.

وني سموکس (د وني جوهر) اليه و سالي (دنياد حق پرستان) اناگيت بهياني (د مستقل وپره) مني گاتها (د تهلا سندري) مهنه سوت (د عقلا سيرت) اپتسه (د ټول پتر سوالونه) مها راهل سوت (د راهل کونصائح)

محترمو بزگانو! زه هيله لرم چي مکرمه راهبه او مکررم راهب به دا د شریعت کتابونه لولي او پردي به غور کوي او هم دغسي د دواړو وجود معمولي بدهيان به هم دغسي کوي. په دې غرض مادا کنده (ليک) وکړو، او د خپل خواهش اظهار مي وکړو.¹²⁶

د اشوک لېرلي مبلغين

دې کونسل د اشوک په وپنا دغه زیل سيمو ته مبلغين لېرلو پرېکړه وکړه. د دې لړليک "ديپ ونس" او "مهاونس" سره د مبلغينو نومونو لیکو.

¹²⁶ داشوک د دې کتبي نه دا خبره څرگندېږي چي هغه وخت دا کتابونه موجود وو او هم دغه قابل اعتبار گڼل کېږي. لاکن په تري پټک کي چي کوم کتابونه شامل دي په هغو کي د دې نوم نشته. ممکنه ده چي دغه کونسل د دې کتابونو نومونه بدل کړي وي. بيا هم د دکنې بدهيانو د عوه صحيح نه گڼل کېږي، چي په تري پټک کي هغه ټولي خبري دي چي داشوک نه مخ کي رارواني وي. په دې چي د تري پټک په لړليک کي داشوک د دور ډېر کتابونه شامل دي.

د ډيوډس دا خيال دی چي په تري پټک کي "پالي موکھ" هغه دی کوم ته چي اشوک "سموکس" ويلي ؤ او "تره گاتها" هغه دی کوم ته چي "سني گاتها" ويلي ؤ. په دغه توگه د "اناکناياني" د موضوع لېر معلومات په "بتوتو" کي شته. د نورو کتابونو هيڅ معلومات نشته.

مبلغ	سیمه
"مجھتک" ولپرل شو	۱ کشمیر او گاندهار (کندهار)
"مها دیو" ولپرل شو	۲ هس (د سلطنت نظام د کني برخه)
"اکهیت" ولپرل شو	۳ ونواس (د راجپوتانه صحرا)
"باختري" دهر رکھت ولپرل شو	۴ اپرنک (سرحد)
"مهادهم رکھت" ولپرل شو	۵ مھراستھ (د بمبئی ولایت شمال ختیغ برخه)
"مھارکھیت" ولپرل شو	۶ یون لوک (باختري)
"مجھم" ولپرل شو	۷ همنونت (منځنی هماليه)
"سین او اتر" ولپرل شول	۸ سون بهومي (ملایا)
"مھندر" وغیره ولپرل شول	۹ لنکا

په هم دغه کال اشوک یوه محکمه "دهرم مهاماتر" په نامه جوړه کړه د چا چي فرض و چي د مذهب حقانیت قائم وساتي او د وحشي، ځنگلي قومونو د پالنې او حقوقو خیال وساتي.

څلورم کونسل

څلورم کونسل د کنشک غالباً ۱۲۵ څخه تر ۱۴۸ په دور کي وشو. په دې کونسل کي تقریباً پنځه سوه راهبان شریک وو. د دې درې ثبوته مخي ته راځي چي هغه وخت بده مذهب په دوو فرقو (ډلو) "استهرویدوار" او "مهاسامگهیک" کي سره تقسیم وو او دا کونسل د دوی د اختلافاتو د ختمولو د پاره راغونښتل شوی یا جوړ شوی و. د دې کونسل صدارت "وسو بندهو" کړی و. په دې کي مذهبي عقائد له سره مرتب کړل شو. درې تفسیرونه تیار کړل شول په

¹²⁷ د کنشک د تاج پوشی د نېټې په هکله په مؤرخینو کي ډېر اختلاف دی. هیڅ یوه سنه نه شي بیانېدلای. دا سنه د "سرنیواس اچاریه" او "رام سوامی آنگر" د تاریخ نه ورکړل شوې ده.

کوم کي چي "مهادهاشا" تر ټولو زیات مشهور دی. دا کتاب د بدهیانو د شریعت په هکله ډېره مستنده ذخیره گڼل کېږي. په دې تفسیرونو کي بقول "هوان سانگ" تر یو لکه پوري اشعاروو. ویل کېږي چي دا تفسیرونه کنشک د مسو (تانې) پر ټوټو ولیکل او بیا یې تر یوه لویه دروند استوپه لاندې بنځ کړل، کوم چي د سري نگر (کشمر) سره نژدې ؤ. د دې استوپ تر اوسه درک نه دی لگېدلی.

هنيان او ماهنيان

د دې کونسل نه څو ورځي وروستو په بده مذهب کي دوې غټي فرقې جوړې شوې، کوم ته چي "هنيان او ماهنيان" ویل کېږي. هنيان هغه دي چي دلرغوني بده مذهب منونکي دي، په لنکا او برما کي استوگن دي. دوی دروح نه انکار کوي او د خدای په هکله دا وایي چي بده د دې په هکله هیڅ نه دي ویلي، او مورت ته د دې وجود او عدم وجود سره هیڅ کار نشته.

ماهنيان بده په ستویقین لري. بده یو مافوق الانسان سپری گڼي. د دیوي او دیوتاگانو منونکي دي. په کوډو (جادو) او منترونو یقین لري. په رسمونو عمل کوي او پر خدای یواځي نه بلکې پر ډېرو خدایانو عقیده لري.¹²⁸

د ماهنيان ډلې باني (بنسټ ایښونکی) "ناگار جن" ؤ. دده په بده مذهب کي بهگتي (تعویز گري، کوډي) او عامه مینه یې داخله کړه، او ورسره یې د خدای او دیوتاگانو نظریه هم شامله کړه چي دا بده مذهب نور هم زړه ښکونکی شو.

د "ونسټ سمته" دارائې ده چي ماهنيان ډله هنديان، بده، ایراني، رومن او دیوناني مذاهبو یو کیچرې دی، کوم چي

¹²⁸ وگورئ د چارلس ایسټ کتاب

ګوتم یې د یوه ژوندي مثال په توګه پېښ کړو او په وچو او بې جان اخلاقي اصولونو کې یې ساه واچوله.

د زوال اسباب

دې تفریق او اختلاف چې په کومه طریقه په شمال کې دا مذهب مقبول کړو، هم د غسی د دې اثرات په هندوستان کې ډېر کم شول. د دې اندازه چيني سېلانیان "فاهیان" ۴۰۰ عیسوي کې ۵۱۸ عیسوي او "هوان سانګ" ۶۳۹ څخه تر ۶۴۸ عیسوي "په یانونو کې څرګندېږي، چې بده مذهب هم په دې سیمو کې پاته شوی و. د کومو سیمو راجاګانو چې د دې حمایت کوی. هم دغه وجه و چې د اشوک او کنشکانه وروستو صرف په پنجاب (د هند پنجاب) کشمیر او بهار کې څو ورځي یې ځان ټینګ کړو. په دکنې هندوستان باندي د دې هیڅ اثرات نه و لټولېدل. د دې وجه د برهمنو او راجپوتو راجاګانو سخت مخالفت و. د بعضو مورخینو خودا خیال دی چې د برهمنو د خطا ایستلو په وجه ډېر خلګ عملاً د دې مذهب مخالف شول. او د "کمال بت" او "شنګرا چاریه" د وپناو په وجه خوبد هیان په ډېر تعداد و وژل شو.

¹²⁹ "کمارل بهت" په اوومه صدۍ عیسوي کې و. هغه د ویدونو عظمت ثابت کړو او د هغه بنودلي رسوماتو په سلسله کې د بده مذهب یې ډېر مخالفت وکړ.

¹³⁰ شنګرا چاریه د "کراله" په مقام په ۷۸۸ عیسوي کې وزو کېدی. دی د وید ډېر لوی عالم و، ده انېشد، بهګوت ګیتا او د دوانت سوتر تفسیرونه ولیکل. دی د جګت ګرو (استاد) په نامه مشهور شو. ده په میسور "د وارکا پوري" او بدري کدار کې مېهونه (مذهبي مدرسې) جوړ کړل او په ټول هندوستان کې یې دورې وکړې. د بده مذهب د عالمانو سره یې مناظرې وکړې، هغو ته یې ماته ورکړه او په زرګونو بد هیان یې هندوان کړل.

لهذا په "سارناتهد" کي دا نخبني اوس هم ليدل کېږي چي هلته دهغه حای استوپه او بدهي مندرونه يې په وار وار نړولي او برباد کړي دي. په دې توگه ماسوائې په لسمي او يوولسمي صدۍ پوري په نېپال او بهار کي د کوم باچا "پال" د دې مذهب منونکي ؤ، په پاته هندوستان کي دا مذهب پاته نه ؤ. کله چي د پال سلطنت خاتمه اسلامي فتوحاتو وکړه نو دا مذهب هم خپل د زوکړي د ټاټوبه ورک شو.

خپله د دې مذهب په راهبانو او دروېشانو کي دومره عياشي او حرص، او د وجود دومره اساني راغله چي اولس له دې مذهب پېزاره او نفرت يې ورسره پيدا شو. د بدهغه تعليمات چي د اخلاقو په لور تيا کي يې ثاني نه درلود، د توهم پرستي، پابندی، درسمونو او راهبانو د عياشۍ په وجه برباد شو او بده مذهب چي د اخلاقو د صحيح کېدو د پاره جوړ شوی ؤ د بد اخلاقو مجموعه ځيني جوړه شوه. په دې هکله دومره نور ويل غواړم چي د اشوک او کنشکا باچاهانو د مشرتابه چي څومره تعريف وکړل شي، لکن دا د منلو خبره ده، هم د دې باچاهانو په وجه خیر غوښتونکي بدهيانو ته يې د "دلایي لاما" د محلونو لار وروښودله، او په دوی کي يې داسي اخلاقي بدۍ پيدا کړي چي دوی د برهمنو او مسلمانانو په کمزورو حملو باندي سره وپاشل شول او د خپل ټاټوبي نه ورک شول.

باب، ۷

بدهه مذهب په بېلابېلو هېوادونو کېنې

بدهه مذهب گواد خپل هېوادنه وشرپل شو او په هندوستان کې ماسواد "سارناتھ" او "گیا" د دې مذهب منونکي نه وو، لاکن په ټوله دنيا کې د ده د منونکو تعداد بې شمېره دی. نېپال، تبت، چین، کوریا، منگولیا، جاپان، برما، سیام، ملایا، جاوا، سماټرا او سري لنکا کې د دې مذهب د تابعینو کثرت دی. په داسې حال کې دا معلومول به د دلچسپي نه خالي نه وي چې دا مذهب دې هېوادونو ته څنگه او په څه حال کې ورسېدی؟ او د دې موجوده بڼه او اثرات څه دي؟

مور د دې هېوادو اجمالي حال به کېدای شي په تېریو نه یو باب کې په تغیر سره بیان کړی وي، اوس د دې اجمال تفصیل حاضر دی.

لنکا:

د "تیسسا باچا" (۲۵۰ څخه تر ۲۳۰ ق، مپوري) په زمانه کې د هندوستان شهنشاه اشوک خپل زوی "مهندر" یې د بدهه مذهب د تبلیغ پاره ولېږی. مهندر تر دا وخته ۱۲ کاله د دروېشی ژوند تېر کړی و. د کونسل په دویم کال مهندر لنکا ته روان شو او د ځان سره یې دراهبانو یوه ډله هم ملگري کړه. دې خلکو ته تري پټک او د هغه تفسیرونه په یاد ایزده وو کوم چې په کونسل کې منظور شوي وو. دا تفسیرونه دوی د پالي نه سنگالي ژبي ته واړول.

تیسسا د مهندر د پریزیاات خاطر او خدمت وکړو. خپله یې بدهه مذهب اختیار کړو او د هښه د اشاعت امر یې وکړو. ده د

¹³¹ سونډرس - استوري آف بدهه ازم

مهنډر په وېنا په اند وده پور کي يو "تهوپارام داګپ" (ستوپه) هم جوړ کړو چي تر اوسه شته او د کوم په هکله چي دا مشهوره ده چي د دې لاندي د ګوټم د مغزي هلې ځلې دي. دې ته نزدې يو مته (مذهبي مدرسه) يې هم د هندوستانيانو راهبانو د پاره جوړ کړو. او د دې پرته ميله فاصله باندي يې "مهنتل وهار" جوړ کړو چي تر اوسه وجود لري. د "تهوپارام داګپ" د جوړولو وروسته د باچا د کور يو څو ښځو خپلوانو د راهبي جوړېدلو خواهش ظاهر کړو. د دې د پاره مهنډر خپله خور "سنگه سوترا" ورته راوغوښته کومه چي د ده سره په سنگه کي داخله شوې وه. هغه د نورو راهبانو سره لنکاته راغله او د ځان سره يې د بودهي ونې يو ښاخلی هم راوړی. دا ښاخ په اند وده پور کي د "روانولي داګپ" سره ولګول شو او د دې تاريخي ثبوت دا دی په لنکا کي چي کومه بودهي ونه ده هغه د دې ښاخ ده. نن دا د نړۍ تر ټولو لرغونې مذهبي ونه ده چي په پراختيا سره يې ساتنه کېږي. دې ونې يا د دې ونې وجرپو ته اوبه رسول دا هر بودهي د پاره د سعادت کار دی.

تيسا د شلو کالو د حکومت کولو وروسته مړ شو او مهنډر هم د څو ورځو وروسته پسې مړ شو. د دوی دواړو د مرګ نه څو ورځي وروسته "تامل" قوم لنکا فتح کړه. لاکن ۱۶۴ ق، م کي هغه خلګ وایستل شو او فاتح "دشت ګامني" هم د خپل نيکه تيسا غوندي بده مذهب خپل کړو او د هغه مشرتابه يې پېل کړه. ده پر تعميرات جوړ کړل په کومو کي چي د "مهاتوپ" او د "پتيل والا" غټ مته د پرمشهور دي. په دې مته کي سوا سله (۱۲۵) کمبې (پايې) دي.

د دۀ د مرگ نه وروسته در اوړ قوم بیا حمله وکړه، لاکن دوی و تاگامني په ۸۸ ق، م کي د هېواد نه وشړل. دې باچا په لنکا کي تر ټولو لوړ "داگپ ابهيا گري" جوړ کړو او هم د دۀ په دور کي درې سره پټک د حافظې نه د پاني پر مخ منتقل شول او د محققانو په رائې چي اصل تعليمات په دې کي تر ډېره حده کېدای شي او څومره کتابونه چي د دې مذهب په شمالي هند، نيپال، چين او تبت کي تر لاسه شوي دي او د دې نه وروستو ليکل شوي دي دومره مستند نه دي.

دې نه علاوه د بدهه مذهب په هکله کوم کار چي په لنکا کي وشو هغه په پنځمه صدي کي وشو. ۴۳۰ عيسوي ته نژدې د بدهه مذهب يو مشهور راهب "بدهه گوش" لنکا ته راغی. دا سړی ډېر لوی فلسفي او عالم ؤ. دۀ د بدهه مذهب يوه انساني کلو پيداي د "سدهي ماگ" په نامه تياره کړه او د پټک ټول تفسيرات يې د سنگالي نه پالي ته وژباړل. دا تفسيرونه دومره مشهوره شو چي بقول ډيوډس چي اوس يو تفسير هم په سنگالي ژبه کي په لنکا کي نشته. هغه تفسيرونه چي په پالي ژبه کي په لنکا کي موجود دي په مقدمه کي يې لړليک ورکولی شوی دی.

برما:

دلته د بدهه مذهب د ابتدا په هکله پيل پيل بيانونه دي. د برما خلگ وايي چي گوتنم خپله دلته تشريف راوړی دی، لاکن دا دوی خوش عقیده ده. په تاريخي اعتبار بدهه مذهب په لومړي ځل دلته د اشوک د مبلغينو په ذريعه خورشو، خو په اصل کي ترقي يې په پنځمه صدي کي وشوه. کله چي بدهه گهوش لنکا ته ۴۵۰ عيسوي دلته راغی نو بدهه کېدل په هغه وخت کي داسي رواج نيولی ؤ چي نن په برما کي

جوړېدل د هغه ځای په رسمونو کې شامل شوی دی. د دې نتیجه دا شوه چې په هر کلي کې پگورا (بدھ مندر) دی. او تر ۷۵ زره زیات مذهبي خیر غوښتونکي (فقیران) دي. د بدھ وبتانو ته سجده کول، د مذهبي عالمانو عزت، پېل پېل ارواح خېشه باندي يقين لرل، د دوی مخ ته د مذهب یو جز گرځېدلی دی. یو معمولي کلیوال دیوې ونې مېوه تر هغه وخته نه شي خوړلای، یا دیوې پټې رېبل نه شي تر سره کېدلای ترڅو چې یې نټ (بازیگر، شعبه باز) ته قرباني نه وي کړې. کوم چې د دې په خیال په دې ونې یا په دې ځای قابض دی. بدھ مذهب هلته اوس داسې مات گوډ خور شوی دی چې گوتڻم د اېنډولې دي چې هر سړی د خپل نېک اعمالو په وجه یو "دیو" یا "وروکی دیوتا" جوړېدای شي او د بد اعمالو په سوب یو "یک" یا "پریت" کېدای شي او دا دیوتا یا پریت د یوې لویې ارواح ماتحت دي کوم ته چې "نټ" ویل کېږي. د دې تېو شمېر ۳۸ دی. په دوی کې چې کوم یو تر ټولو لوی دی د هغه نوم "بھگ من" دی. نو په دې وجه د دې تېو د خوشحالی د پاره د ځناور و قربانی کېږي او شراب څښل کېږي، کوم چې د گوتڻم د قانون بالکل خلاف دي. هغوی د خپلو اخترونو پر موقع ښه خوشحالیانې کوي، اتېونه کوي، سندري وایي او خیراتونه کوي. هغوی گلان، د گلونو هار او نور د نذر څیزونه د ځان سره اخلي او بدھ مندر ته ځي. هلته په گوډو شي او د بدھ ښودلي الفاظ لولي. "ایک" د کهه "اناته" (ټول فاني دي) ټول د حوسائې نه خالي او ټول غیر حقيقي دي. د خیرور کولو (منت ورکولو) وروسته ټوله شپه په اتن او نندارتون (تهیتر، سینما) کې تېروي. دغه نندارې هم د دغه مندر په دالان کې کېږي او څوک د دولت څښتن (رئیس) د دې خرڅ پر ځان اخلي.

داخترونو ماسواد خوشحالی یوه بله خاص موقع، دیوه مذهبي راهب د مرگ ورغوي. د چنډې لړليک خلاص شي او یو غټ رقم جمع کړل شي. د چتا (د سوځولو ځای) شاوخوا یو عمارت جوړ کړل شي. ډېرې نخښې ولگول شي او قسما قسم رنگین پېروغونه ولگول شي. لوبې تماشې او اتڼونه کېږي. په منځ کې مړې په شاتو (شهدو) او پر طلا (زربلخ) کې وپېچل شي. چي کله یې د سوځولو ورغ راشي نو یې په یوه داسې غونډۍ کېنېږدي چي بیا یې په یوه رسی وتړي. د وې ډلې جوړې شي او د دواړو ترمنځ رسه کشي پېل شي. کوم شوک چي دارسه کشي وگټي هغه د ټولو اخراجاتو ذمه واره شي.

حقیقت خودادی چي دا خلگ ځان ته بدهه وایي، لاکن په دوی کې اکثره پر خدای او روح یقین لري او پرته له نروانه دیوه جنت منونکي دي. چېرې چي صالح او بنه خلگ ولاړ شي او د دیوتاگانو سره بنه په خوشحالی ژوند تېروي. عیسائي مشین بنه په قوت سره خپل کار ته دوام بخښلی دی، او تر اوسه تقریباً په سوا کروړ اولس کې یې په مشکل سره یوې برخې عیسائي مذهب خپل کړی دی. لاکن د دې ډېر امید کېږي چي آخر الذکر د مذهب فروغ (خورېدنه) به مخي ته راشي.

(نوټه: باید دا یاد وساتو چي د الیک په ۱۹۴۲ کې لیکل

شوی دی)

تبت:

په دې هېواد کې بدهه مذهب څه خود اشوک مبلغینو خور کړو او څه د کنشکا په دور کې. لاکن حقیقت دا دی چي دلته د دې مذهب خورېدنه باقاعده په اوومه صدۍ عیسوي کې وشوه، چي هلته دهغه ځای باچا دوه و دونه وکړل. یوه چینایي او یوه نیپالی شهزادگی

وه. او دا دواړي د بدهه مذهب منونکي وختلې. د دې شهزادگانو په وجه د بدهه مذهب خورېدنه په تبت کې په دوامه تېزه وشوه چې د سلو کالو وروسته د دې ځای راجا باقاعده خلگ هندوستان ته ولېږل او بهکشويې راوغوښتل، او دا بدهه مذهب دې هېواد ته راوړسېدو. دلته يې هغه وخت د دې مذهب منونکي او هغوی يې د ځان کولو په هکله د پري انساني قربانۍ بڼه په زور ووي، هلته د اولس په خيال په غونډيانو کې گام پر گام ارواح خبيثه خپل استوگن ځايونه جوړ کړي وو. او يو کار هم د دوی د خوشحاله کولو پرته نشو کېدلای. نو په دې توگه مذهبي پېښوؤ د دې موقع نه گټه ترلاسه کړه او بدهه مذهب ته يې يوه مخصوصه جامه ورپه غاړه کړه. د دې خلگو عقيدې اوس دا دي.

د گوتنم نه علاوه نور بدهه هم شته. لاکن په هغو کې مخصوصه پنځه دي. گوتنم د دوی درېيم پېښ رو او راتلونکی "مهتریه (متر) بدهه" (رحمتي بدهه) او په دوی کې د هريوه بدهه درې څهري وي. دوه اسماني او يو ځمکنی. اسماني بدهه خودهياني بدهه او بدهستو بلل کېږي او ځمکنی صرف بدهه بلل کېږي. په دې توگه د موجوده کلپ د پارهد پنځلسو بدهيانو لړليک وشو چې په اصل کې پنځه دي.

دهياني فکري بدهه، بدههستو (د فکري بدهيانو دويمه څېره) او منشي (انساني) بدهه.

دهياني	بدهستو	منشي
دروچن	سمانت بهدر	کرکوچند
اکشوهيه	وجرياني	کنگ مني
رتن تهمبو	رتن پاني	کيسيپ
رپتابه	پدم پاني يا اولو کشيور	گوتنم
اموگ سده	وسوپاني	متر بدهه

دغه اولو کشیور چي د گوتنم په شکل کي راغلی و د
 "دلایي لاما" یا تبت د صدر مذهب بڼه به خپلوي. دلایي لاما خه
 معمولي انسان نه دی بلکه د هغه درجه د "ادي بده ییاد
 خدای" وروستو ده.

دې نه علاوه تبتی بده ییو ازلي یو ابدی یو نور مجسم یو
 قادر مطلق یو د عقل کل، یو د بخت کامل، یقین هم لري او په دوی
 کي و هریوه ته بېل بېل خدای ویل کېږي. بیا نو دلته "دیویاني" هم
 دي کومو ته چي "نار" ویل کېږي. یوه نار ه خود کشیور کورودانه
 ده او دې د هغو دواړو شهزادگیانو بڼه خپله کړې وه کومې چي تر
 ټولو له مخه بده باچا د تبت نه را واده کړي وې.

یوه دویمه نار ه ډېره بدرنگې څهره لري. د دې درې
 شکلونه او اته لاسونه دي. په دې کي د یوې څهره بالکل د سور
 (خنځیر) غوندي ده. د منگولیانو دا یقین دی چي داد "زار
 روس" په شکل کي هم په دوی کي د یوې زړې بڼه شوې ده.

دې نه علاوه څه پریت (پېري) هم شته چي تر ډېره حده
 بدرنگي او وېرونکي شکلونه لري. په دې وجه د دوی ماتحتین
 د شیطانانو نه وېرېږي. د دې پریتونو هم د دوی په شکل کي
 بنځي دي او دا ټول تر ډېره حده وېرونکي او ظالمان دي.

بیاد دنیا په څلورو کونجونو څلور عنفریت باچاهان دي، او
 دوی هم خوشحاله کول ضروري دی. هیڅ یو کار پرته له دې
 باچاهانو د خوشحاله کولو چېري چي وي نه تر سره کېږي. بیاد
 جهنم ملک "یم" هم شته. د چا زېرنگراني چي اته ارونه او اته
 زمهریري (یخ، سوړ) دوزخونه دي. دیم د کوروانی نوم
 "الهامو" دی. دا دواړه خوشحاله کول تر ډېره حده ضروري دی.

د دوی ماتحت بیا په زرگونو په بېلا بېلو جنسونو کې د پېان او پریت دي، او د هریوه خوا بدي کولو باندې مصیبتونه زیاتېږي. د ټولو په آخر کې په سلگونو بودهي پیران دي او په دوی کې د هریوه بت (مجسمه) اینښودل او د دوی عبادت کول د ثواب کار دی. د مذهبي خلگو بېل اقسامونه دي. د ټولو نه لوړه درجه د "لاما" ده. دا په دوه قسمه دي. یو زېږي خولی او دویم سرې خولی. د زېږو خولیو والا واده نه شي کولای، سرې خولی والا واده کولای شي. دې نه علاوه د راهبانو بې شمېره تعداد وي. دوی خپل وجود په ډېرو سختیو او مصیبتو برداشت کولو باندې اموخته کړي. یواځې د واورې په درو کې، په شاهانو کې پراته وي. خوراک، خنباک، جامې او هر څیز نه بې پرواه وي.

دلایي لاما:

د دلایي لاما د مرگ نه نهه میاشتي وروستو څومره چې معشومان زېږي په دوی کې نوی دلایي لاما منتخب کېږي. د انتخاب طریقې یې ډېره دلچسپه ده. ټول معشومان په یو ځای کې جمع کړل شي، د مړي دلایي لاما مختلف څیزونه یو ځای کړل شي او په دې کې نور ډېر څیزونه گډ کړل شي. کوم معشوم چې د دلایي لاما څیزونه خوښ کړي او نور شامل کړل شوي څیزونه نه کړي خوښ، هغه دلایي لاما گڼل کېږي یا منل کېږي. فکر دا کېږي چې هر څوک خپل څیز خوښوي یا مینه ورسره لري، په دې توگه په دې معشومانو کې د کوم په صورت کې چې دلایي لاما دویم جنم اخستی وي، خپل څیزونه پېژني.

ددلایي لاما وروسته "لامه اعظم تش لمپو" وي. او دده ماتحت بيا د پر لاما اعظم او يوه "راهبه اعظمه" وي. بيا د دوی ماتحت د پر لاما او راهبات وي. نو په دې وجه په تبت کې د لاماؤ د پر کثرت دی. او په دې غره ایزه سیمه کې تر درې زره زیات صومعې (عبادت خانې) دي.

د دې لاماؤ او مذهبي پېشواؤ پر اولس د پر زیات اثر رسوخ دی. هغوی د دې مذهبي خلگو هر کار په اخلاص بلکې د مریانو په شان تر سره کوي. د دې اثر وجه یوه خوداده چې د دې بدهي تعلیماتو او د پېشواؤ د نفس کشۍ سکه د دوی پر زړو پرته ده. بل دوی دا گڼي چې لاما د دوی او د ارواح خبیثه تر منځ دیو د پوال حیثیت لري. که دی د دوی حفاظت ونه کړي نو پریت به دوی ژوندي پرې نږدي.

چین:

ویل کېږي چې بده مذهب په دویمه صدی ق، م کې چین ته ورسېدی. لاکن په تاریخي اعتبار په ورومې صدی ق، م کې هیڅ یو درک نه معلومېږي. په دې صدی کې شهنشاه چین "مینگسائي" یو خوب او لیدو، د کوم په موجب ده په خپل سلطنت کې د هندوستان نه د دې مذهب مبلغین راوغوښتل. لاکن د شهنشاه د هڅو باوجود دې بودهي مذهب تر درو سوو کالو پوري هیڅ خاص اثر نه کړو قائم. د دې وجه دا وه چې په چین کې دوه فلسفیانه مذاهب موجود وو، د کوم په وجه هلته یو نوي او نابله مذهب زر پښې نه شوي ټینګولای.

لومړی مذهب "تاوي" دی او دویم مذهب "کنفوشي". تاوي مذهب د کوډو او جادو په وجه او کنفوشي د اخلاقیاتو د

درس په وجه د بده مذهب په نسبت په اولس کي کم کشش نه درلود. بيا هم بده مذهب ورو ورو خورشو. لا اوس هم د دې حالت داسي دی چي يوه چيني ته هم خالص نه شو ویلای. چينايان چي په هر مذهب کي خپل د خوښۍ نکات راپلوي، هم دغسي دوی بده مذهب د خپلولو سره سم د څه نه څه جوړ کړو.

په درېيمه صدی عيسوي کي د دې مذهب څه لږ اشاعت وشو او په څلورمه صدی عيسوي کي چي کله "شي هو" شهنشاه شو نو چينايانو هم بده جوړېدل پېل کړو.

دې نه وروستو په چين کي چي کله د دې مذهب په هکله د خلکو دلچسپي پيدا شوه نو فاهيان (پنځمه صدی) هوان سانګ (شپږمه صدی) او آئي تشنگ (اوومه صدی) کي چي کله هندوستان ته راغلل نو د دې ځای نه يې د بده مذهب ډېر کتابونه د ځانه سره يوړل. دا څومره کتابونه چي دي هغه د فاهيان په نقطه نظر ليکل شوي دي. په دې توګه د چين بدهيان د شمالي هند بدهيانو مقلدين (اقتدا کونکي) دي.

د چين او د تبت د بدهيانو تر منځ فرق

لاکن په سيمه ايزه کچه په دوی او د تبت په بدهيانو کي تر ډېره حده فرق دی. هغه غټي غټي خبري داسي بيانېدلای شي.

(۱) په چين کي د تبت نه کم ديوياني او ديوتاګان دي. ګواد تبت د خلکو غوندي هم دلته بده، بدهستو، پير او عفريتي (پېرياني) ديوتاګان شته.

(۲) په چين کي راتلونکي بده يعني رحمتي بده ديو معمولي ديوتا څښت لري او د هغه څهره همپشه ديوه مسکي پنډ سپري غوندي وي.

(۳) مذهبي خلگ په خاصه توگه بيا بهکشو او لاما ډپر
ذليل بولي او د دوی هيشوک عزت نه کوي. د دوی اخلاق هم
صحيح نه دی. حالانکې د خپل اثر ورسوخ د پاره هغوی ډول ډول په
خپل وجود باندې سختی تېروي. تر دآنده چي پر خپل خريلي سر
سره سکروپه کنبېږدي او دعا غواړي. گوتي او لاسونه په سرو
سکروپو کي ووهي او په سوځولو يې تک تور واپروي. د دوی شه د
نفرت يوه وجه داده چي چينيان خانداني ژوند تېرول خوښوي او
د دوی دهغه مخالف دي.

(۴) په ديويانو کي چينيان په خاصه توگه د رحم
ديوي "کونين" ډېره خوښوي او دهغوی و عکسونو او بتانو ته
په ډېر احترام او ميني سره عبادت کوي.

جاپان:

په دې هېواد کي بدهه مذهب د کوریا نه په کال ۵۵۲
عیسوي کي راغی. خپله په کوریا کي دا مذهب په څلورمې
صدی عیسوي کي راغلی ؤ. هغه وخت په جاپان کي دوه
مذاهبه خوروو. یو "شنتو" مذهب او دویم "کنفوشي".
کنفوشي خو هغه د چین د اخلاقو ترجمان مذهب دی، لکن
شنتو مذهب خاندان د بزرگانو، مشرانو، ارواح او مناظره
فطرت د قدرت په عبادت پوري اړه لري. د دې سره سره هغه د
دې تعلیم هم ورکوي چي "سیکا دو" یعنی د جاپان شهنشاه یو
معمولي انسان نه ؤ. بلکې هغه د لمړد ديوي زوی ؤ او دهغه په
شان کي الوهیت (خدايي، معبودیت) څرگندېږي. دغه وجه ده
چي شنتو مذهب له وخته د جاپان دولتي مذهب او سپدلی دی.

نو چي کله بده مذهب جاپان ته ورسېدو نو هغه د دواړو مذاهبو سره لاره یوړه. تر دا آنده چي د بده مذهب جاپاني مشر شهنشاه "شوتو کوئيشي" دغه قول ډېر مشهور دی چي "شنټو، کنفوشي او بده مذهب" د یوې ونې درې ښاخه دي. نو د دې باچا زیر اثر شاهان جاپان د دې مذهب مشرتابه یې پر ځان واخسته. نو بالاخر په اتمي صدۍ عيسوي کي د شنټو "ديوتا بده ستو" ومنل شو او شاه جاپان د دلایي لاما پيام رسونکی ومنل شو.

دا صورت حال تر دوولسمي صدۍ پوري ؤ. لاکن کله چي د عيسائيت اثرات په زیاتېدو شول نو بده مذهب یوه بله چغه په غاړه کړه. په دې کي د "هونن" د تبلیغ (۱۲۱۲، ۱۱۲۳) عيسوي نه "جوډو" ^{۱۳۲} نومي یوه نوې فرقه جوړه شوه. دې فرقي د روح وجود تسليم کړو او د خلاصون د پاره یې پر "امیدا" باندي د عقیدې وويلو. د دوی په نزد لکهنو کلونو مخ کي "امیدا" په انساني بڼه زېږېدلې ؤ او دنیا ته یې د خلاصون لاره ښودله. دا خلک "امیدا" ^{۱۳۳} ازلي او ابدي ګڼي او وایي چي موږ چي په کي او سو، حرکت کوو او په وجود کي راځو، دی. څه موده وروسته په جوډو کي هم لږ تغیر پیدا شو او د دې نوم "جوډوشن" ^{۱۳۴} شو.

دویمه بده فرقه د "زن" ^{۱۳۵} په نامه سره نومېږي. دا د جاپانيانو ډېر په زړه پوري مذهب دی. پر وجود د سختیو تېرولو

132 JODO

133 AMIDA

134 JODOSHIM

135 ZAM

او جوړولو قائل دي او غور او فکر (گيان، دهيان) ته ترجیح ورکوي. دې فرقې په جاپان کې لوی لوی مفکرین او عملي خلگ زېږولي دي.

درېيمه فرقه "نيچرن"¹³⁶ ده. دوی په دې خبره زور کوي چې د هر امر د فېصلي د پاره بايد چې "سوترو" ولوستل شي کوم چې گوتنم پرېښی ؤ او د مفسرينو او علماؤ پر رايو چې يقين ونه کړی. د دې فرقې په وجه په ټولنه کې مزموم رسومات ورک شول، ولي چې خلگو د بده مذهب کتابونه ولوستل پېل کړو.

بهر حال په جاپان کې د بده مذهب ارتقائي سفر نه دا څرگند پېږي چې بده مت کله چې هم په يو غير هېواد يا مذهب کې داخل شوی دی نو د هغه هېواد ډېري خبري په کې شاملې شوي دي او ډېري داسي خبري کومي چې هېواد والود طبيعت خلافې دي، پرېښي دي.

په جاپان کې د نورو هېوادو په شان بده مذهب د رسېدو سره د روح قائل شو. ديوتاگان او ديوياني يو ازلي او ابدي ذات منونکي شو او د کرم (کرما) جگړې يې هېري کړې. د جاپان ظاهري مذهب د چين و مذهب ته ډېر ورته دی. البته دلته ديوتاگان، اسماني خدايان گڼل شوي. دا خالق هم دي، ازلي هم ابدي هم او قادر مطلق هم. د دوی نومونه "ديني جي او اميدا" دي. په بدهستو کې کونو (چيني کونين) ډېره په زړه پوري ده او هغه د اميدا سره په جنت کې ملکه ده او د دوی د اجازت نه بغير هيڅوک هلته نه شي داخلېدای.

¹³⁶ NICHLEN

دې نه علاوه نوري ډېري ديوياني او ديوتاگان شته چې پر هغو باندي د دوی يقين دی. هغه په دې چې جاپاني بدهه مذهب د ډېرو ديويانو او ديوتاگانو منونکي او د هغوی عبادت کونکي دي. لاکن د دې خبرو باوجود د بدهه مذهب د راهبانو پر اولس باندي هيڅ خاص اثر نشته او دوی ته د جنتراو متروالاؤ ماسوا خلگ په بله سترگه نه گوري.

نېپال:

په نېپال کي چې کوم بدهه مذب دی پر هغه باندي د تبتي بدهه مت اثرات پراته دي. هغوی هم د سيمه ايزه ديوي او ديوتاگانو منونکي دي. لاکن سره له دې چې د نېپالي خدای منونکي هم دي او گوتم انسان بلي. بناغلي هوگن چې د هغه خدای د بدهيانو احوال بيان کړی دی او د خپل يو بدهه ملگري خواب يې داسي بيان کړی دی چې د ده په سوال کولو يې وده ته ورکړی دی.

بدهه شوک دی؟ هغه خدای دی، خالق دی، نبي دی که

پير دی؟ هغه د اسمان نه پيدا شو که د بنخي د نس نه؟

خواب دارا کرل شو. په سنسکرت کي د بدهه معناد عقل منده، يا هغه چې د هغه معلومات د عقل نه کېدای شي، او داد خدای د نومونو نه يو دی، د کوم په وجه چې موږ و هغه ته او هي بدهه هم وايو چې هغه مخلوق نه بلکې خالق دی. ساکيه بدهه (گوتم بدهه) دنيا وي دی او انسان دی. د حقيقي بدهه په عبادت کولو هغه ډېر لوړ مقام ته ورسېدی او هغه نروان تر لاسه کړو. موږ په دې هغه ته بدهه وايو.

کوچین، آوا، فارموسا وغیره:

کوچین، آوا، فارموسه، جاوا او په سماترا کې بده مذهب په څلورمې، پنځمې او په وروستیو صدیو کې د چین په مرسته خور شو. منګولیا او سائیبېریا ته هم له دې ځای لارو. په دې ځایونو کې د دې مذهب منونکي بې شمېره دي. دې نه مخ کې دا مذهب په کابل یا سقند، بلخ و بخاره کې خورشوی و. د دې مقاماتو د حالاتو په هکله قاهین، هوان سانګ او د سنگ یان په بیاناتو کې موندل کېدای شي. سنگ یان دا بیان کړی دی چې په هغه دور کې د "ختن باچا" گوا د بده مذهب منونکی نه و. بیا هم د ده په هېواد کې زیات شمېر د بده مذهب د پیروکارانو وو او د هندوستان نه به مبلغین تلل راتلل. بلخ بده و، لاکن په کافرستان کې یو تاتاري د دې مذهب سخت دښمن و او چېرې چې به یې د دې مذهب پیروکاران لیدل، وژل به یې.

هوان سانګ لیکلي دي چې په افغانستان کې "کپا" نومي یو بودهي باچا باچهي کوله. لاکن صومعي په زیاته

¹³⁷ د مردم شماری تازه اندازې مطابق دا وخت درې نیم کروړه هینان بده په لنکا، برما، سیام، انام وغیره کې دي. او جاوا، سماترا، بهوتان، سکم، تبت، چین، نیپال منګولیا او جاپان وغیره کې تقریباً پنځوس کروړه ما هینان بده مذهب پیروکاران به وي. په دې توګه په ټول نړۍ کې د دې مذهب منونکو تعداد تقریباً څلور پنځوسه ۵۴ کروړه دی.

(نوټ) باید دا یاد وساتو چې دا کتاب ورومې ځل په ۱۹۴۲ عیسوي کال کې لیکل شوی و. اوسنی تحقیق په نړۍ کې د بودهیانو دا شمېر ښيي.

Buddhism is a religion practiced by an estimated **488 million** in the world, **495 million**, or 535 million people as of the 2010s, representing 9% to 10% of the world's total population. China is the country with the largest population of Buddhists, approximately 244 million or 18.2% of its total population.

توگه شاري وې. په کندهار کي هم مټهونه خالي وو. په پېښور کي د کنشک جوړ کړی مټه په زم زمه و. لاکن په عامه توگه خلگ د ماهنيان فرقي منونکي وو. البته په کشمير کي د بده مذهب خورا زور و. هلته پنځه سوه صومعې او پنځه زره راهبان وو. په سنده کي خلگ د هنيان فرقي منونکي وو. په موجوده دور کي ماسوا د کشمير بعضي ختيځ برخوکي، د دې مذهب منونکي په دې سيمه کي نشته. د دوی ځای اسلام ونيو، لاکن په دې مسلمانانو کي د اسلافو د اثراتو په وجه ترډېره حده توهم پرستي ځای نيولی دی.

ضمیمه، ۱

ضمیمه جات (ترخې)

چرخ حیات (د ژوند پیه)

مور د دې له مخه ليكلي دي چې څرنگه صليب (†) د عيسائيانو، سواستکا (□) د آرياء او هلال (☉) د مسلمانانو نڅبنه ده، هم دغه رنگه چرخ حیات (د ژوند پیه) د بدهيانو نڅبنه ده. دا هم مور وښودل چې دا نښان څنگه په وجود کې راغی او په پېل کې د دې څه معنا وه. وروسته بيا بدهيانو دې پيې ته د مجسمې (بت) شکل ورکړو، گول پيه يې جوړه کړه او په هغه کې يې بېل بېل شکلونه جوړ کړل. داسې درې رنگه بېلا بېل چرخونه ترلاسه شوي دي. يوه د "اجنتا" په سمخي (غار) کې، يوه په "تبت" کې او يوه په "جاپان" کې. ډاکټرواډل دا ثابته کړې دي چې په دې چرخونو کې د بدھ د تعليماتو دوولس عکسونه ظاهر کړل شوي دي، او هغه په دې ذيل طريقه دا بيان کړي دي.

(۱) اودهیان (جهل)

د اجنتا په عکسو کې يې جهل داسې ښکاره کړی دی چې د يو وړوند او ښه په پزه کې جلب پروت دی چې يو ساروان نیولی دی. په تبت کې يو وړوند دلاري پوښتنه کوي روان دی. په جاپاني عکس کې د انسان پرته د يو "ديو" عکس دی.

(۲) سنگهارا (قوت اور جحان)

دا خيال د اجنتا په سمخي کې کمهار (کولال) د دده چاک (سپينه خاوره) او جوړ شوي خيزونه ښکاره کړي دي. په تبت کې عکس کې صرف شکل او چاک او لوشي ښکاره کړل شوي

دي. کولال نشته. په جاپاني عکس کي کولال او لوشي دواړه غائب دي، صرف چاک يې بنکاره کړی دی.

(۳) وانا (هوش، سود)

د اجنتا او جاپان په عکسو کي يې صرف يوه بيزو (شادي) بنکاره کړې ده. لاکن په تبتی عکس کي يې بيزو په يوه ونه خپري بنکاره کړې ده. د هغه حای لامادا عقیده لري چي په لومړي سر کي د انسان عقل د بيزو وي، او بيا په کراره کراره په علم و تجربې سره ترقي کوي.

(۴) روپ (مادي خصوصيات و صفات)

په اجنتا کي يې دوه عکسونه بنکاره کړي دي، د کوم مطلب چي نه واضع کېږي. په تبتی عکس کي يوه کشتی له دريابه اوړي بنکاره کېږي. په جاپاني عکس کي په کشتی کي يې سپری هم بنکاره کړی دی.

(۵) کل آنتا (شپر، ولايتونه يا حواسه)

يعني حواس خمسسه او شپر. طاقت ذهني چي "من" ورته ويل کېږي. د اجنتا په عکس کي يې يوه انساني خهره بنکاره کړې ده کومه چي په نقاب کي پټه ده. د دې نقاب شاته يې سترگي، غوږونه، زيورات په واضع توگه بنکاره کړي دي. او پرتندي يې يو سوری د سترگي په خيبر بنکاره کړی دی. په جاپاني عکس کي يې صرف يو انسان بنکاره کړی دی او په تبتی عکس کي يې يو داسي کور بنکاره کړی دی چي شپر طاقت لري.

(۶) پهياسو (اتصال)

د اجنتا په عکس کي دا شکل سره راغونډه شوی دی. په جاپاني او تبتي عکسو کي يې يو داسي سړی ناست ښکاره کړی دی د کوم په سترګه کي چي غشی لګېدلی دی.

(۷) دوانا (احساسات)

د اجنتا په عکس کي دا شکل خراب شوی دی. په تبتي او جاپاني عکسو کي عاشق او معشوق غاړه په غاړه ښکاره کړل شوي دي.

(۸) ترشنا (تشنګي، تېری والی)

يو سړی او به خښي ښکاره کړی دی

(۹) ایا دهننا (ګرفت)

په اجنتا او جاپاني عکسو کي شکلونه خراب شوي دي. په تبتي عکس کي يو سړی گل شو کوي ښکاره کړی دی.

(۱۰) بهاؤنا (میلان یا رجحان)

په اجنتا او جاپاني عکسو کي دا ځایونه خراب شوي دي. په تبتي عکس کي يوه حمل داره ښځه يې ښکاره کړې ده.

(۱۱) جاتي (زوکړه، پیدائش)

د مور او معشوم (زچه او بچه) عکسونه دي.

(۱۲) مرت (مرګ)

په دې کي د سپين ږيري توب، کمزورتيا او مرګ عکسونه دي.

ضمیمه، ۲

د سور (خنځیر) غونډه یا کمبهي

په بودهي کتاب کي آخري خوراک چي گوتنم خورلی و
 (د چندسنا په کور کبني) هغه وریخي او یوه ترکاری وه چي
 "سکر مردو" بلل کېده. لوېدیځ مؤرخینو د سکر مردو ژباړه د
 خنځیر د غونډي کړې ده، لهذا په دې توگه درائس ډیوډس
 غوندي محقق هم آخري خوراک دغه بنودلی دی. لکن د جدید
 تحقیق نه دا څرگنده شوه چي د "سکر مردو" معنا د "هغه
 خوراک ده چي خنځیر یې خوري".

په مهابدهي جنرل ۱۹۰۱ کي د دې لفظ تحقیق شوی دی
 او دایې ویلي دي چي په بهار کي کمبهي یا کهنډه ته "
 سکر مردو" ویل کېږي. د دې نور نومونه گورجیا، کرستا او بلي
 لوټن دی.

بناغلي ستړاس، پروفیسر میونس او سوبهدرا بهکشو
 د دې دغه معنا اخستي ده. شمیم هم دغه لیکلې ده. لکن
 امیر احمد علوي صاحب د دې لفظ ژباړه په شکر قندي (لببو)
 سره کړې ده چي بظاهر صحیح نه ده. داسي څرگندېږي چي
 کمبهي کوم چي د موتهاد جرړي غوندي دی، خنځیر ډېر
 خوښوي او دا په ډېر شوق سره خوري. په لرغوني زمانه کي
 کېدای شي چي انسانانو هم دا پخوو او خوړو. نو په دې توگه
 چنډا هم خپل پیرو یا گرو (استاد) د پاره دا خوښ کړی وي، او
 ورتیار کړی یې وي. کله چي گوتنم دا وڅکو نو هغه محسوس
 کړو چي په دې کي یو زهرجن څیز یا جرړه گډه شوې ده. ده نور

بھکشوان د دې د خوړلو نه منع کړو او ټول دېنگ (پتيله) يې په
 ځمکه کې خښ کړو.

دا بحث فضول او بې فائدي دی چې گوتنم د خنځير
 غوښه خوړله او که نه. په دې چې د دې نه د دې لفظ صحيح
 مفهوم نه معلومېږي او په واقعاتو کې د ژباړې بايد خيال
 وساتل شي نه چې هغه د اعتقاد اتو سره اړه لري که نه؟

د گوتنم په هکله چې هغه د خنځير غوښه ياد هغه رنگه
 بله غوښه خوړله صحيح دی که نه. په دې توگه گوتنم به همېشه
 ويل چې د خیر په کچکول کې چې و بھکشو ته د خوراک هر څيز
 و اچول شي بايد بھکشو هغه و خوري. ظاهره ده چې بھکشوان به
 کور په کور د خیر غوښتني د پاره گرځېدل. د چنډال او د شودر
 په دروازه به غوښه هم وراچول کېده، او دارنگه گوتنم او د هغه
 پلويانو به غوښه هم خوړله. په دې توگه د ديودت دا اصرار چې
 په پلويانو دي د غوښه خوړلو بنديغ ولگېږي، نو گوتنم صفا
 انکار وکړو او وې ويل چې بھکشو ته چې څه په کچکول کې ور
 اچول کېږي هغه دي خوري. کوم چې په دې هېواد کې خوړل
 کېږي او چېرې چې دی خیر غواړي.

بهر حال دا خبره اوس صحيح ده چې هغه خوراک چې
 گوتنم خوړلی و هغه د خنځير غوښه نه، بلکې هغه د کمبهي
 جرړي وې، کوم چې د لاندي (ټيټ) ذات خلگو په هغه وخت کې
 د ترکاري په طور خوړلو.

ضمیمه، ۳

د بدهه د زوکړې ځای (لمبيني باغ)

په ۱۰۹۶ کال کې ډاکټر فوهرر په نېپال استیت کې دننه درامنديي په سیمه کې د ډبري یو مینار په ځمکه کې ننوتی موندلی و. په دې ډبره د اشوک شاه مگده یوه کتبه وه چې د هغې نه بنکاره کېدله چې هغه د خپل تخت نشینی نه شل کاله وروسته هلته راغلی و او د آس په شکل یوه تمبه (ستون) یې هلته نصب کړی و. په یوه برج یې هلته ولیکل چې "دلته بدهه زوکړی و." دا استوپه، آس او تمبه د برېښنا د ټکي نه غورځېدلي وو. آس خونه شو پیدالاکن تمبه نزدې په یوه مندر کې پرته ترلاسه شوه. دلته یو صندوق هم وموندل شو چې په کې گلدان، زیورات او جواهرات ترلاسه شول او د هغې نه دا هم څرگنده شوه چې هم دغه ځای د گوتنم د زوکړې ځای دی.

غرض د هراړخ نه دا ثابتېږي چې هم دغه هغه ځای دی چې گوتنم د مور دنس نه دې دنیا ته راغی. د دې ځای د څرگندېدو نه دا ځای د بدهي خلگو د پاره د یو زیارت حیثیت وموندی. بناغلي شپونران شمیم تردې ځای در سپدو بیان داسې کړی دی.

"دې ځای ته د نېپال دربار د اجازت نه تلی شي. له دربار نه د څه مدد غوښتلو هم ضرورت کېدی شي. اته ساعته د ډولۍ د "اسکا بازار" نه تر سرحد پورې رسېدی شي. دې نه مخ کې خورونه (شېلې) راځي. د فیل په ذریعه به دې نه پر بوتل وي. بیا به ځنگل راځي. هلته د ځنگلي بوټو په منځ کې دا تمبه موندل شوې ده. څو گزه مخ ته تللو وروسته د هغه تالاب نخبني هم بنکاره دي چې د گوتنم مور غسل پرې کړی و او کوم خوړ (شېله)

چي د "تیل دریا" په نوم په بدهستو کي لیکل شوې دی او س هم د هغې نوم دغه دی.

شري مهاراج بهادر نېپال په دې مقام د مسافرو او سېلانیانو د پاره یوه آرام گاه هم جوړه کړې ده. موندل شوې تمبې باندي یوه ډبره د حفاظت د پاره ایښودل شوې ده، لاکن تمبه او برج یې په خپل اصل حالت کي نه دي ایښي کوم چي به ښه موزو وه".

نېپال استیټېد بدهیانو د پاره نوري اساتتیاوي جوړي کړي دي، او چین، تبت، جاپان او د هندوستان نه خلگ د دې ځای د زیارت د پاره راځي.

ضمیمه، ۴

د مړني ځای (کسي نگر ضلع ګور کھپور)

د بناغلي شيو نرائن شميم د ځلي نه هغه حالات هم واورئ. "که مسافر ګور کھپور دريلوي لائن څلور استپشنه مخ کي ولاړ شي او هلته پر ديوريا استپشن شپوه (کوز) شي نو دلته دلاری سوار لي موندلی شي. کومه چي به تا بشرح رانی کس "کسيا" ته رسوي. ۱۲ بجي نه تر ۲ بجي دمه کولای شي. لاری بېرته ديوريا ته راځي. که دي دا سفر خوښ نه وي نو ګور کھپور نه کسيا (کسي نگر) ۳۵ ميله ليري پريو پوخ سرک دی. کار گاډی په ۲۵ روپو در سره ځي او راځي. کسيا هغه ځای دی چي پري چي بده به ګوان نروان موندلی و. يعني هغه کالبد خاكي (د خاورو قالب) پربنسي وه. د مندر بېرته مرمت کړل شوی دی. مجسمه چي اوس په پرته (ويده) حالت کي ده مخ کي ريزه ريزه شوې وه. داربزي (ټکړي) يي بېرته راټولي کړي او ييا يي مجسمه بېرته ځيني جوړه کړه. دا مجسمه دا وخت ۲۰ فته اوږده ده. زيارت کونکو دا مجسمه د سرو زرو په وړو پوښولي ده. د کتاري (يو قسم نری گنی چي ګوره ځيني جوړېږي) پرده پر پرته ده، بتی هر وخت پر بله ده. د سنگ آسن (په وقار سره د ناستي حالت) په لاس دانند غمزده مجسمه جوړه ده او دوه نور سنگي هم ورسره دي. د دي مندر سره نژدې يوه استوپه ده. دهغي سره دوه مدفون شاهان هم موندل شوي دي".

هم دغسي ډېر کهنديرات هم موندل شوي دي. مندر ته نژدې د بده يو استاد (ولاړه) مجسمه هم موندل شوې ده چي بنه په سليقه نصب ده. کوم چي دهغه ځای خلگ د "رماهته" مجسمه ورته وايي. مندر ته نژدې يو برمي رئيس د زيارت کونکو د پاره در مسال

جوړ کړې دی. په دې کې یو برمي بهکشو اوسپړي. د برما د سنگ مرمر او د پیتلونه جوړ بدهي مجسمې اینښودل شوي دي. په دروازه کې د برما ساخت یوه ګهټۍ راڅوړنده ده. په کلونو کلونو دا مندر په ډېر خراب حالت کې و، آخر په کال ۱۸۷۷ کې بناغلي کارلائل داسره برابر کړو. د کوم احوال چي د سنگ مرمر په یوه تختۍ داسي لیکل شوی دی.

"دا مشهوره مجسمه او بده مندر د بده د نروان د حالت دي او دې ته نزدې دوه استوپونه کیندل شوي دي. د مجسمې ډېري رېزې رېزې توتې ځای په ځای پرتې وې، دا ټول را جمع کړل شول، دې ته ترتیب ورکولو وروسته بېرته مجسمه خپل اصل حالت کې جوړه کړل شوه. د مندر مرمت هم وشو او پردې چت هم واچول شو.

کسي نگر

ای، ای کارلائل

مارچ ۱۸۷۷

آرکیلا جکل اورسيز

په اصل کې دا ځای د بدهیانو په تیرتهو^{۱۳۸} کې یو ضروري تیرته دی. اول خو صرف د هندوستان بده منونکي راتلل، خو اوس هلته کلیمه مېله جوړېږي. د شاوخوا نه بلکې د لېري لېري نه هم خلګ دې مېلې ته راځي. اوس ښه رش کش جوړ شوی دی.

په بده کتابونو کې د دې نوم "کوسي نکلا" دی. کوسي نگر، کسي نگر هم راغلی دی، خو اوس ورته "کسیا" ویل کېږي.

¹³⁸ تیرته: د زیارت کونکو مقدس دلامبلو ځای، د دریاب غاړه

ضمیمه، ۵

نالندیا نلند پوهنتون (یونیورسټی)

راج گړه ته پراووه ۷ میله فاصله باندي یو کلی د نالند په نامه و. اوس دې ته "لوی کلی" (بڑاگاول) ویل کېږي. گوتنم بدهد دلته درې میاشتي استوگنه کړې وه، او ډېرې خطبې یې ورکړې وې. د دې ځای امیر سوداگرانو د کومو تعداد چي پنځه سوه وو، لس لکه اشرفی چنده یې وکړه. په دې پیسو یې څو کلي واخستل او دهغو نه یې یو مټه جوړ کړو او گوتنم بدهد ته یې نرانه کړو. ډېرو راجاگانو په دې کي اضافه وکړه. د منځني هند یو راجا دلته یو هال او د ټول عمارت نه یې چاپېره یو پوخ دپوال جوړ کړو. او په هغه کي یې صرف یوه دروازه ورکړه. په دې ځای کي به د خپل وخت نوموړي راهب او علماء اوسېدل. نو کله چي به یو څوک د علم د حاصلولو د پاره راغی، نو کوم راهب چي به د دربان دنده ترسره کوله هغه به د دې طالب علم نه څو پوښتني وکړې. ترڅو چي دې دربان ته د خپل مطلب ځوابونه نه شو ترلاسه تر هغو به دا طالب علم دننه نه شو تلای. غالباً د داخلي د امتحان ابتداء به د دې ځای نه کېده.

بهر حال په لږ وخت کي دې مټه د یوه پوهنتون عالمگیر شهرت ترلاسه کړو. د فاهیان په دور کي دا لاندې وه مکمله شوې، لکن هوان سانگ دې ځای نه علم ترلاسه کړو. لکن ات سانگ دلته په دغه کال کي تعلیم حاصل کړو او هوان سانگ شپږ کاله د دې ځای لوستلی روزگار بلل کېده. د معلمانو شمېر ډېروو. نو په دې توگه زر ۱۰۰۰ عالمان داسي وو

چي پر شلو علومو يې بيان کولای شو. په پنځه سوه دېرش
عالمانو کښي لس داسي (بشمول هوان سانگ) عالمان وو چي
په پنځوسو مضامينو کي ماهر وو. ماهر و فاضل مثل
"ناگارجن" او "آرياديو" د دې پوهنتون په وده کي لويه ونډه
درلوده. دهوان سانگ په دور کي "سدابهار" د دې پوهنتون
صدر ؤ. دا عالم داسي جامع فضيلت لرونکی ؤ چي پر هر
مضمون يې علم درلود.

د وخت سلطنت دېر کلي دې مته ته وربخښلي وو. دې
نه علاوه اولس هم هر قسمه کومک ورسره کولو. چي په تتيجه
کي و طالب علمانو ته هيڅ مشکلات نه وو. بلکې د کور نه هم
زيات آرام ده ؤ او هغوی بڼه په شوق سره زدکړه کوله.
دلرغوني اثارو محکمې (محکمه اثار قديمه) په دې
ځای کي دېري کيندني وکړې او دېر لرغوني اثار يې وموندلو
کوم چي په کتلو ارزې.

پای

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**